

संकल्प

वार्षिकांक २०१८-१९

संपूर्ण जगाला अहिंसेचा महान संदेश देणाऱ्या
महात्मा गांधी यांच्या १५० व्या जयंती निमित्त
त्यांच्या स्मृतीस समर्पित.....

अतुल विद्या मंदिर द्वारा संचालित

राजर्षी शाहू विज्ञान महाविद्यालय

चांदूर रेल्वे, जि. अमरावती

NAAC Accredited with 'B+' Grade

Scanned by TapScanner

संपूर्ण विश्वाला अहिंसेचे महान संदेश देणाऱ्या महात्मा गांधी यांच्या १५० व्या जयंती निमित्त त्यांच्या स्मृतिस समर्पित

संकल्प

वार्षिकांक

२०१८-२०१९

* प्रकाशक -
प्राचार्य, राजर्षी शाहू विज्ञान महाविद्यालय, चांदूर रेल्वे

* मुख्य संपादक -
डॉ. महेश चिखले
विभाग प्रमुख - प्राणीशास्त्र विभाग

* सह संपादक -
प्रा. कुलदीप सोळंके
प्रा. प्रविण चव्हाण

* संपादक मंडळ -
कु. दिपाली वानखडे (बी.एस्सी. भाग ३)
श्री. गौरव सोटे (बी.एस्सी. भाग ३)
कु. श्रध्दा खानझोडे (बी.एस्सी. भाग ३)

* मार्गदर्शक -
डॉ. गजानन संतापे,
Co-ordinator, IQAC

* मुखपृष्ठ, अक्षर जुळवणी व अंतर्गत सजावट -
श्री. श्रीकांत अ. जोशी

* मुद्रण स्थळ -
सान्वी बुक्स ॲन्ड झेरॉक्स, रुख्मिणी नगर, अमरावती

या अंकात व्यक्त झालेल्या विचारांशी संपादक मंडळ सहमत असेलच असे नाही.
ते मत त्या त्या लेखकाचे समजावे.

Scanned by TapScanner

Atul Vidya Mandir, Wardha

Regd. No. MH. 871/91 & F-1335 Wardha

EXECUTIVE COMMITTEE

1)	Prof. Mrs. Uttaratai V. Jagtap	President
2)	Prof. Annasaheb alias Walmikrao Jagtap	Vice-President
3)	Dr. Milind W. Jagtap	Vice- President
4)	Prof. Virendrabhau W. Jagtap	Secretary
5)	Prof. Dr. Rajiv M. Jadhav	Joint-Secretary
6)	Mr. Parikshit V. Jagtap	Treasurer
7)	Mr. Sudhir V. Jagtap	Member
8)	Dr. Mrs. Varsha M. Jagtap	Member
9)	Mr. Gopal M. Choudhari	Member
10)	Mr. Miheer M. Jagtap	Member
11)	Mr. Dinesh N. Gharphalkar	Member

Scanned by TapScanner

अनुक्रमणिका

मराठी विभाग

१.	अहिंसा आणि शांतीचा संदेश देणारे राष्ट्रपिता महात्मा गांधी	कु. श्रृतीका वानखडे	१
२.	आई वडिलांना कधी विसरू नका	कु. माधुरी र. वानखडे	२
३.	माय-बाप	कु. ऋतुजा रा. गोंगे	३
४.	कॉलेज कट्टा	कु. राखी कोठारी	४
५.	महात्मा मोहनदास करमचंद गांधी	गौरव किशोर सोटे	५
६.	युध्द आणि शांतता काळात भारत - पाकिस्तान	कु. दिपाली ध. वानखडे	७
७.	ध्येयनिश्चिती : आत्मविश्वास व प्रेरणा	कु. दिव्या प्र. सुरजुसे	९
८.	मनातील भाव	कु. राखी कोठारी	१०
९.	डॉ. सलीम अली	गौरव कि. सोटे	११
१०.	किनारा	कु. मोनिका सोनोने	१२
११.	बाबा	कु. माधुरी रमेश वानखडे	१३
१२.	स्वप्न आणि सत्य	कु. मोनिका सोनोने	१४
१३.	दु:ख	कु. राखी कोठारी	१४
१४.	राग काटकेसरीने कसा वापरा ?	कु. दिपाली वानखडे	१५
१५.	ग्रंथ वाचनाचे महत्व	कु. मयुरी विजय पाटणे	१७
१६.	स्वप्न	कु. सायली सा. कोठेकर	१८
१६.	जगदीशचंद्र बोस	गौरव कि. सोटे	१९
१७.	मुलगी	कु. दर्शना तिजारे	२०
१८.	आयुष्य	कु. दर्शना तिजारे	२०
१९.	काही राहीलं तर नाही नां	कु. तेजस्वीनी सु. ढोक	२१
२०.	गुरूचे महत्व	कु. प्रज्वली कांडलकर	२२
२१.	वडील	कु. मयुरी विजय पाटणे	२३
२२.	समजत नाही की मी घडलो की बिघडलो	कु. तेजस्वीनी सु. ढोक	२४
२३.	जनसामान्याचा युगप्रवर्तक - छत्रपती शाहू महाराज	कु. कोमल गावंडे	२५

Scanned by TapScanner

हिंदी विभाग

१.	महात्मा गांधी - सेवाग्राम आश्रम	कु. राखी कोठारी	२७
२.	वर्दी पहन के देख	कु. रोशनी वि. मेटे	२८
३.	शहीद	कु. रोशनी वि. मेटे	२८
४.	महात्मा गांधी	कु. आर. आर. घोंगे	२९
५.	पर्यावरण और महात्मा गांधी	अर्पित टाले	३४
६.	खुशियों से दूर होते जा रहे है हम.....	कु. रोशनी इंगोले	३५
७.	भ्रष्टाचार मुक्त भारत	कु. प्रतिक्षा शेंडे	३६

इंग्रजी विभाग

1.	Mahatma Gandhi	Ku. Vaishnvai R. Bhond	37
2.	INTERNET - THE BLACK SIDE	Gaurav Sote	39
3.	Mahatma Gandhi - Father of The Nation	Ku. Mayuri Patane	41

अहवाल

१.	रा.से.यो. विशेष श्रम संस्कार शिबीर	४३
२.	रा.से.यो. नियमित कार्यक्रम अहवाल	४५
३.	Department of Chemistry	48
४.	Department Of Botany	49
५.	IQAC Report	51
६.	Library Report	54
७.	Sports & Youth Festival Annual Report	55
८.	State Level Three Days Workshop	56
९.	Department of Zoology	58

Scanned by TapScanner

आमचे प्रेरणास्थान

मा. प्रा. अण्णासाहेब उर्फ वाल्मीकराव जगताप

संस्थापक अध्यक्ष

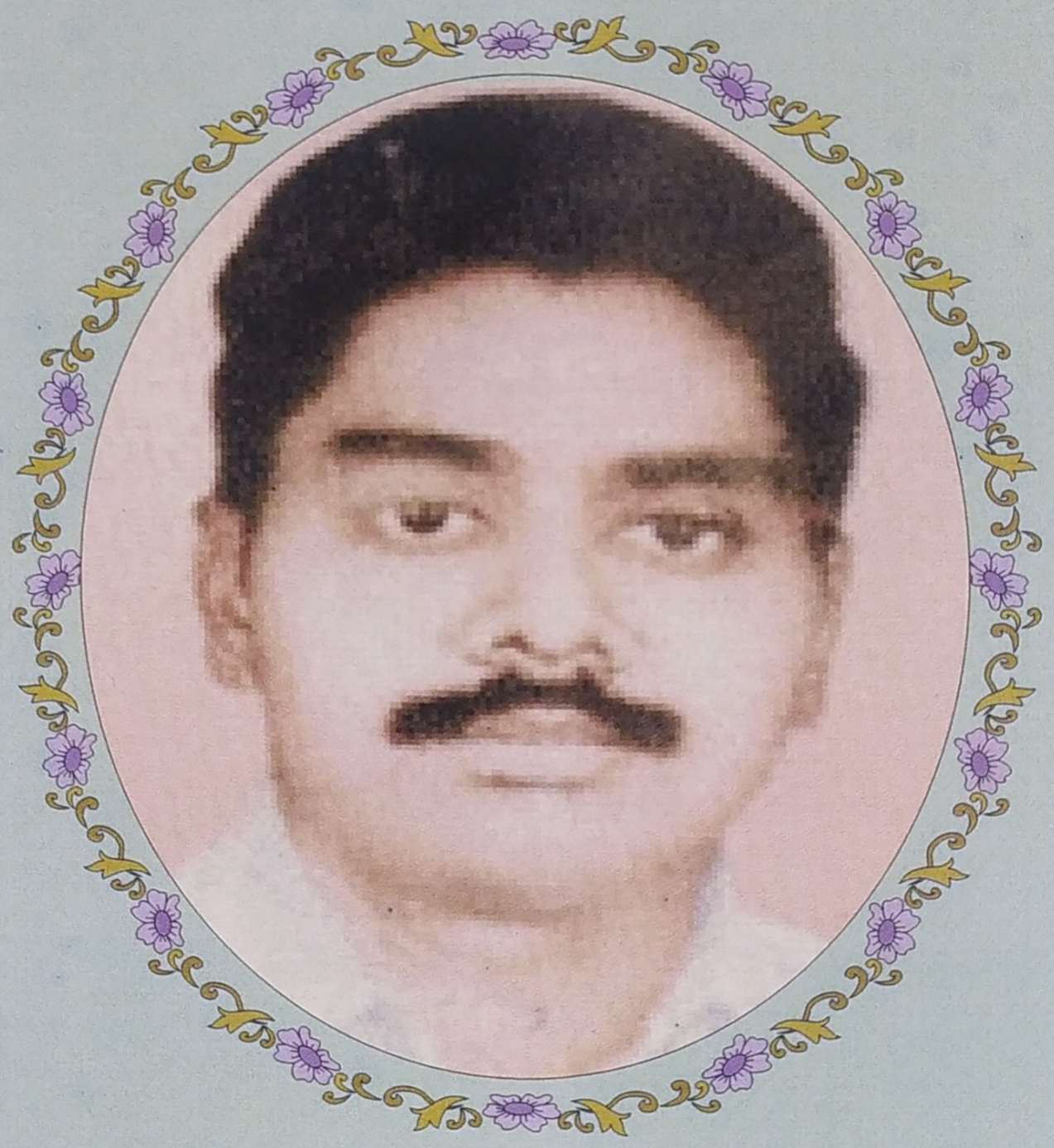
अतुल विद्या मंदिर (वर्धा)

Scanned by TapScanner

अतुल विद्या मंदिर (वर्धा) द्वारा संचालित

राजर्षी शाहू विज्ञान महाविद्यालय, चांदूर रेल्वे

आदरांजली

स्व. अतुल वा. जगताप

एम.कॉम., एम.बी.ए.

Scanned by TapScanner

महाविद्यालयाचे आधारस्तंभ

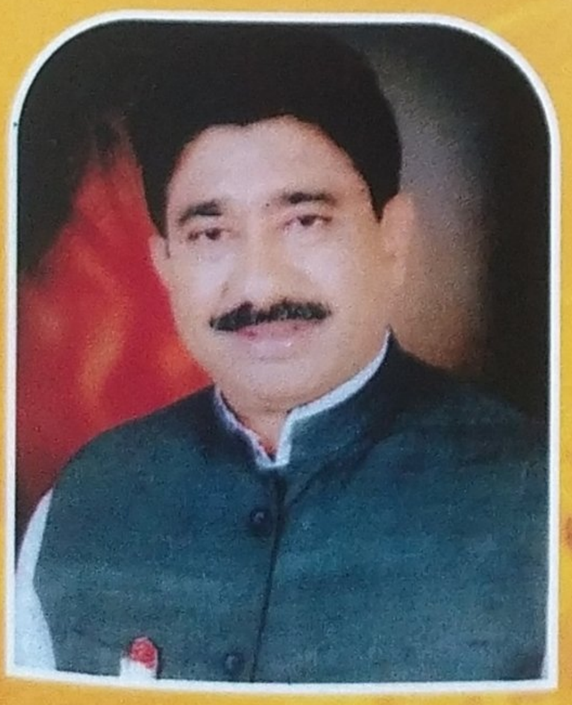
मा.प्रा.अण्णासाहेब उर्फ वाल्मीकराव जगताप

मा.प्रा.सौ. उत्तराताई वी. जगताप
अध्यक्षा

मा.डॉ.मिलिंद वा.जगताप
उपाध्यक्ष

मा.प्रा.वीरेंद्र वा. जगताप
सचिव

मा.श्री. परिक्षीत जगताप
कोषाध्यक्ष

Scanned by TapScanner

महात्मा गांधी यांना विन्रम अभिवादन....

शुभसंदेश....

राजर्षी शाहू विज्ञान महाविद्यालयाच्या वतीने महात्मा गांधी यांना समर्पित 'संकल्प' वार्षिक विशेषांक प्रकाशित होत असल्याबद्दल विशेष आनंद होत आहे. भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यातील अग्रणी नेता म्हणून महात्मा गांधीजींची ओळख आहे. २०१९ हे वर्षे त्यांच्या १५० वे जयंती वर्षे आहे. संपूर्ण जगाला अहिंसेची शिकवण देणारे महात्मा गांधी हे आचाराने तेवढेच सात्विक व संत प्रवृत्तीचे होते. त्यांनी आफ्रिकेमध्ये असतांना निग्रोकरीता राबविलेल्या आंदोलनाची चर्चा संपूर्ण जगात झाली होती. १९२० पासून भारतीय स्वातंत्र्य लढ्याचे नेतृत्व त्यांनी केले.

इंग्रजी जुलमी सत्तेला हिंसेने उत्तर देणे हे त्यांना मान्य नव्हते. आपल्यातील आत्मिक शक्तीच्या जोरावर शत्रुला परास्त करण्याची शक्ती गांधीजींच्या सर्वच आंदोलनामध्ये होती. त्यांनी देशांतर्गत सर्व समूहाच्या अडचणी गोलमेज परिषदेद्वारा इंग्रजांसमोर ठेवल्या. असहकार चळवळ, चले जाव आंदोलन, दांडी सत्याग्रह, अशा अनेक चळवळीचे नेतृत्व गांधीजींनी केले. त्यांनी आपल्या जगण्यामधूनही मौलिक असा संदेश दिला आहे. स्वच्छता हे त्यांच्या जगण्यातील महत्वाचे मूल्य होते. मनाची स्वच्छता व बाह्य स्वच्छता या दोनही स्वच्छते संदर्भात त्यांचे संदेश लोकप्रिय असून आज त्यांच्या संदेशाची विद्यार्थ्यांना व समाजाला गरज आहे.

संकल्प या वार्षिकांकाच्या माध्यमातून विद्यार्थीवर्ग ज्ञान, विज्ञान व संशोधकवृत्ती ठेवून आपल्या लेखनीतून साहित्याची निर्मिती करतो. यामुळे मनस्वी आनंद होतो आहे. म्हणून या विशेषांकाला शुभसंदेश अभिव्यक्त करीत आहे. तसेच स्टीफन हॉकींग यांना विनम्र अभिवादन.

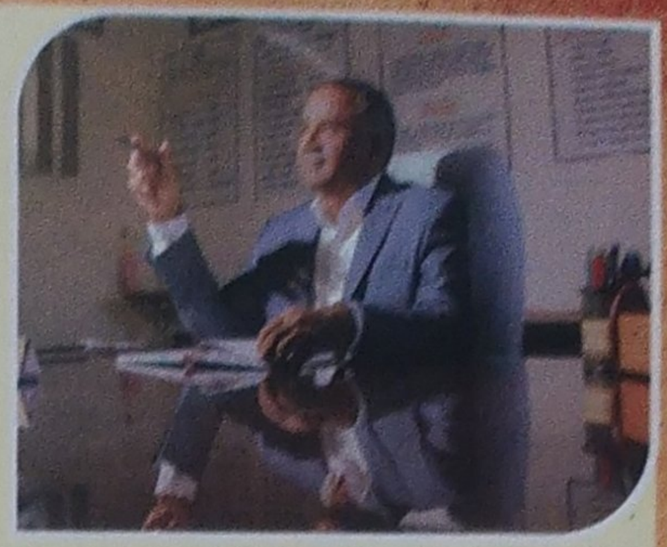

Jagtap

(प्रा. सौ. उत्तराताई वी. जगताप)
अध्यक्षा, अतुल विद्या मंदिर, वर्धा

Scanned by TapScanner

प्राचार्यांचे मनोगत.....

आपल्या महाविद्यालयाला समकालीन कालप्रवाहाशी सुसंगत ठेवण्यासाठी मागील वर्षभरात राबविलेल्या उपक्रमांना सतत प्रेरणा देणारे संस्थेचे आधारवड आदरणिय अण्णासाहेब जगताप, संस्थेचे सचिव माननीय प्रा. विरेंद्रभाऊ जगताप, संस्थेच्या नवनिर्वाचित अध्यक्षा प्रा. सौ. उत्तराताई जगताप व संस्थेचे सर्व पदाधिकारी यांचे मी मनापासून आभार मानतो.

प्रगतीचा ध्यास घ्यावा व टाकलेले पाऊल पुढेच पडत जावे अशा यशाचा निखळ आनंद या महाविद्यालयाच्या प्रत्येकाने यावर्षी घेतला.

या शैक्षणिक सत्रात महाविद्यालयाच्या आधीच भव्यदिव्य असलेल्या वास्तूला अधिक देखणे रूप प्राप्त झाले आहे. सर्व प्रशासकीय व्यवहारात नेटकेपणा आलेला आहे. प्रत्येक शिक्षक एक नव्या दृष्टिने विद्यार्थ्यांकडे पाहता झाला. ग्रामीण पार्श्वभूमी असलेले माझे विद्यार्थी मित्र एका नव्या ध्यासाने प्रेरित झाले. आपण सरस आहोत हा नवा आत्मविश्वास त्यांना मिळाला. ते बोलते झाले आहे. अभ्यासक्रमाशी निगडीत उपक्रम असोत की इतर कला व खेळ, माझ्या विद्यार्थ्यांनी आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धेतही सहभाग घेवून आपली चुणूक दाखविलेली आहे.

मागील संपूर्ण सत्राचा आढावा घेतांना आणि महाविद्यालयाची यशोगाथा आपल्या समोर मांडतांना मी अत्यंत समाधानी असलो तरी तुर्तास एवढेच म्हणेन....

साहसास मम सीमा नसली
नवीन क्षितीजे पुन्हा खुणवती
दूर दाटला निविडात मांडला
पुन्हा नवा मी डाव

डॉ. सुरेशचंद्र स. ठाकरे
प्राचार्य

Scanned by TapScanner

संपादकीय .....

डॉ. महेश चिखले
मुख्य संपादक

प्रा. कुलदीप सोळंके
सह-संपादक

प्रा. प्रविण चव्हाण
सह-संपादक

कु. दिपाली वानखडे
बी.एस्सी. भाग ३

गौरव सोटे
बी.एस्सी. भाग ३

कु. श्रध्दा खानझोडे
बी.एस्सी. भाग ३

प्रिय विद्यार्थी मित्र मैत्रिणींनो .....

अतुल विद्या मंदीर वर्धा द्वारा संचालित राजर्षी शाहू विज्ञान महाविद्यालयाचा वार्षिकांक 'संकल्प' रसिक वाचकाच्या स्वाधीन करतांना अत्यानंद होत आहे. आमचे महाविद्यालय ग्रामीण भागात आहे. परंतु या ग्रामीण मनाचा ठाव घेऊन त्याला आपल्या साहित्यातून लेखनबद्ध करण्याचा प्रयत्न वार्षिकांकामधून केला आहे. ज्ञान, विज्ञान, तंत्रज्ञानाची कास धरून विद्यार्थी घडविण्याचा तसेच त्यांचा सर्वांगिण विकास करण्याच्या हेतूने आमची संस्था कार्यरत आहे. संस्थेचे पदाधिकारी संस्थापक अध्यक्ष प्रा. अण्णासाहेब जगताप, सचिव मा. आ. प्रा. विरेंद्रभाऊ जगताप, मा. अध्यक्षा प्रा. उत्तराताई वि. जगताप यांच्या अथक प्रयत्नातून हे स्वप्न साकार झालेले आहे.

विद्यार्थ्यांच्या भावभावनांचे प्रतिबिंब असणारा हा वार्षिकांक त्यांचे विचार, कला, संस्कृती, राष्ट्र, शिक्षण, समाज अशा अनेक अष्टपैलू विचारमंथन करणारी साहित्यकृती मांडली आहे. सभोवतालचा परिसर, ऐतिहासिक, भौगोलिक, अध्यात्मिक आणि वैज्ञानिक दृष्टिकोन साकारणारी मूल्यात्मक साहित्य लिहिले आहे. साहित्य निर्मितीची प्रेरणा घेऊन मराठी-इंग्रजी-हिन्दी अशा विविध भाषेतून आपले विचार, भाव-भावना अभिव्यक्त केले आहे. जीवन जगतांना अनेक समस्यांना सामोरे जावे लागते. त्यातून मानवी समाजाचे, वर्तनाचे पैलू आत्मचिंतन करायला लावणारे असतात. सामाजिक समस्या, स्पर्धा, राजकारण, भ्रष्टाचार, स्त्रियांची सद्य:स्थिती असे अनेक जिव्हाळ्याचे विषय हाताळले आहे.

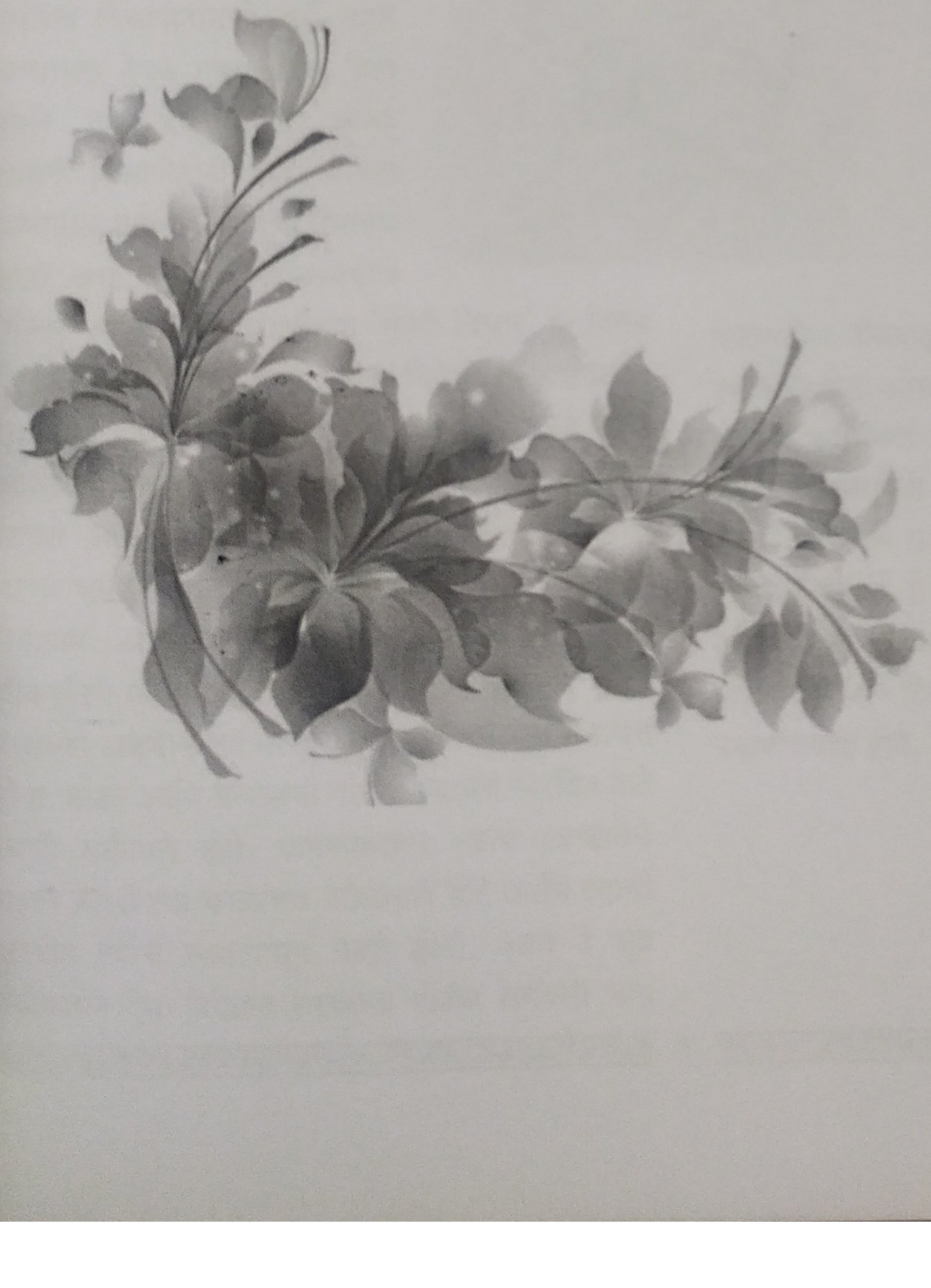
संकल्प वार्षिकांक विद्यार्थ्यांच्या सुप्त सृजनशिलतेला फूलण्याची, बहरण्याची संधी देणारं व्यासपीठ आहे. सभोवतालच्या प्रसंगातून, समाजजीवनातून घेतलेले विविध अनुभव विचारांचे बीज अंकुरण्यास मदत करतात आणि त्यातून साकार होतात. विचारांची मालिका त्या मालिकांची गुंफण म्हणजे संकल्प वार्षिकांक होय. पर्यावरण, विज्ञान, समाज अशा विषयाला हात लावून अनेक प्रश्नांची उत्तरे शोधण्याचे कार्य यातून झाले आहे. या वार्षिकांकाच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांचे विचार, जाणिवा, वाचक वर्गापर्यंत पोहचण्याचा हा प्रयत्न आहे.

'संकल्प' हा वार्षिकांक अधिक आकर्षक व वाचनीय व्हावा यासाठी विद्यार्थ्यांचे भरपूर सहकार्य लाभले. तसेच महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एस.एस.ठाकरे यांचे मार्गदर्शन लाभले. या वार्षिकांकासाठी संस्थेचे पदाधिकारी, प्राध्यापक, शिक्षकेत्तर कर्मचारी यांचे मौलिक सहकार्य अतुलनीय आहे. याशिवाय हे कार्य पूर्णत्वास गेले नसते. या सर्वांचे आभार मानण्याच्या औपचारिकतेपेक्षा त्यांच्या ऋणात राहण्यात आम्हाला अधिक धन्यता वाटेल. श्रीकांत जोशी, सान्वी बुक्स अॅन्ड झेरॉक्स, अमरावती यांनी संगणकीय काम वेळेत पूर्ण करून दिले तसेच अक्षर जुळवणी केल्याबद्दल त्यांचे सुध्दा आभार !

संपादक मंडळ

Scanned by TapScanner

मराठी
विभाग

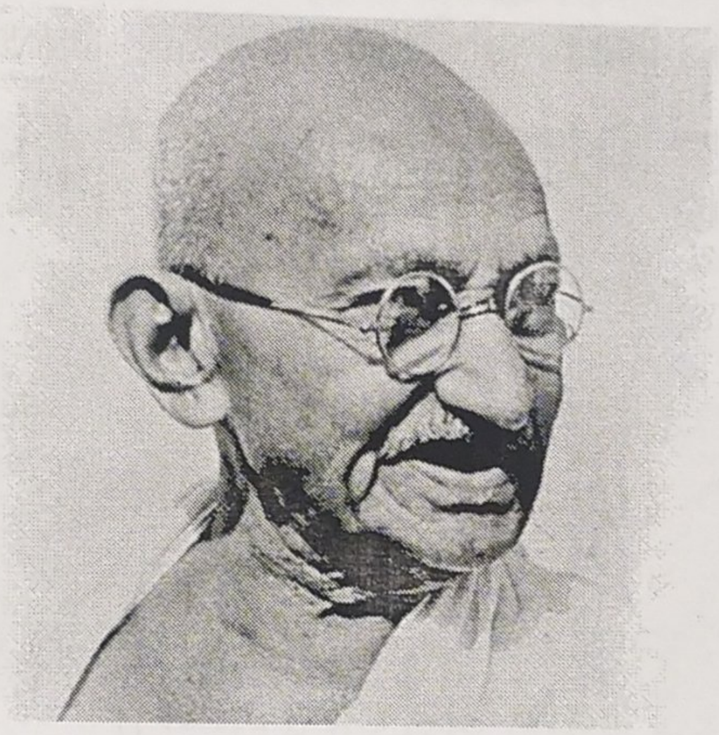
Scanned by TapScanner

अहिंसा आणि शांतीचा संदेश देणारे राष्ट्रपिता महात्मा गांधी

कु. श्रृतीका वानखडे
बी.एस्सी. भाग २

'गांधी नावाची हाडामांसांची व्यक्ती अस्तित्वात होती, यावर नवीन पिढीला विश्वासच बसणार नाही. कारण असा आदर्श पुरुष पुन्हा होणे नाही' असे सुप्रसिद्ध वैज्ञानिक अल्बर्ट आईन्सस्टाईन,म्हणाले होते. त्या काळात एका वैज्ञानिकाच्यादृष्टीने गांधींचे महत्त्व विषद केले होते. आजच्या काळातही अमेरिकासारख्या बलाढय़ राष्ट्राचे माजी प्रमुख बराक ओबामा हे सुद्धा गांधींना त्यांचे आदर्श मानतात. यातूनच गांधी विचाराची व्याप्ती स्पष्ट होते. ग्रामस्वराज्य असो की ग्रामोद्योग, व्यक्तिगत आचरण असो की राहणीमान, पर्यावरण, आरोग्य, सर्वधर्म समभाव, एक नव्हे तर अनेक विषयांवर त्यांनी मांडलेली मते आजच्या बदलत्या काळात सुसंगत असल्याचे दिसून येते.

केंद्र आणि राज्य शासनाशी संबंधित विद्यापीठांमध्ये जरी गांधी विचाराला तेवढे महत्त्व दिले जात नसले तरी देशभरातील अनेक खासगी विद्यापीठांनी मात्र त्यांच्या अभ्यासक्रमात या विषयाचा समावेश केला आहे. विशाखापट्टणममधील 'गीतम' या खासगी विद्यापीठात 'गांधी विचार' हा विषय शिकवला जातो. याशिवाय अनेक विदेशी विद्यापीठातही स्वतंत्रपणे हा विषय शिकवला जात आहे. पर्यावरण रक्षण आणि संवर्धनाबाबत संपूर्ण देश आता वेगवेगळे प्रयोग करू लागले आहेत. मात्र, गांधींनी अनेक वर्षांपूर्वीच त्याचे महत्त्व समजून याबाबत मौलिक विचार मांडले आहेत. सेवाग्राम आश्रमात राहात असताना त्यांनी शाश्वत जीवनशैली स्वीकारली होती. शौचालय साफ करणे, स्वत: पेरलेल्या अन्नधान्याचा वापर करणे आदीचा त्यात समावेश होता. मानव आणि वन्यप्राणी यांचे परस्पराशी निगडित नाते त्यांनी सांगितले होते. ग्रामस्वच्छता -ग्राम स्वच्छतेचे महत्त्व त्यांनी त्या काळातच ओळखले होते आणि त्याची सुरुवात त्यांनी स्वत:पासून केली होती. आज हे सूत्र स्वीकारून देश-विदेशात स्वच्छता मोहीम राबवली जात आहे. भारतात विद्यमान सरकारने तसेच त्यापूर्वीच्या राज्यातील सरकारने वेगवेगळ्या पद्धतीने पण गांधीजींच्याच स्वच्छतेच्या मंत्राचा आधार घेऊन मोहीम सुरू केल्या आहेत. महात्मा गांधी यांनी व्यक्तिगत जीवनासाठी 'एकादश' व्रत दिले होते. प्रत्येकाने त्याचे पालन करावे, असे त्यांचे मत होते. त्यात प्रामुख्याने सत्य, अहिंसा, शरीरश्रम, आस्वाद, शरीरश्रम, ब्रम्हचर्य, अपहिग्रह, सर्वधर्म समभाव, स्वदेशी, स्पर्शभावना आणि सर्वत्र भय वर्जन आदींचा समावेश आहे. हे सूत्र प्रत्येकाने पाळायचे प्रयत्न केल्यास समाजातील वाईट भावना दूर होतील, असे गांधी म्हणत.

सत्य-अहिंसेची अनुभूती खेडय़ातील जीवनातून मिळू शकते, असे गांधीजी म्हणत, पण आज खेडी ओस पडून शहरात गर्दी वाढू लागली. शहर विकास तज्ज्ञांच्या मते २०५० पर्यंत जगातील ६० टक्के जनता ही शहराकडे वळेल. त्याचा परिणाम पाणी पुरवठा, स्वच्छता आणि पर्यायाने पर्यावरणावरही होईल. त्यातून प्रदूषणही वाढेल. हे टाळण्यासाठी गांधीजींनी कुटीर उद्योग, ग्रामोद्योगाला प्रोत्साहन देऊन ग्रामीण अर्थव्यवस्था समृद्ध करण्यावर भर दिला होता. त्यामुळे गांधी हे आद्य पर्यावरणवादी होते, असे मला वाटते.

Scanned by TapScanner

आई वडिलांना कधी विसरू नका

विसरा सर्वांना पण आई-वडिलांना कधी विसरू नका ।
अनंत उपकार आहेत त्यांचे, ही गोष्ट कधी विसरू नका ।।

पाषाण पुजलेत त्यांनी अनेक, अरे तुमच्या जन्मासाठी ।
पाषाण बनुन आई-वडिलांचे हृदय कधी तुडवू नका ।।

मुखातील घास काढून अरे ज्यांनी तुम्हाला मोठे केले ।
अमृत पाजिते तुम्हाला, तुम्ही त्यांच्यासाठी विष ओकू नका ।।

किती केले गोड-कौतुक, इच्छाही तुमच्या पूर्ण केल्या ।
पूर्ण करा इच्छा त्यांच्या, ही गोष्ट कधी विसरू नका ।।

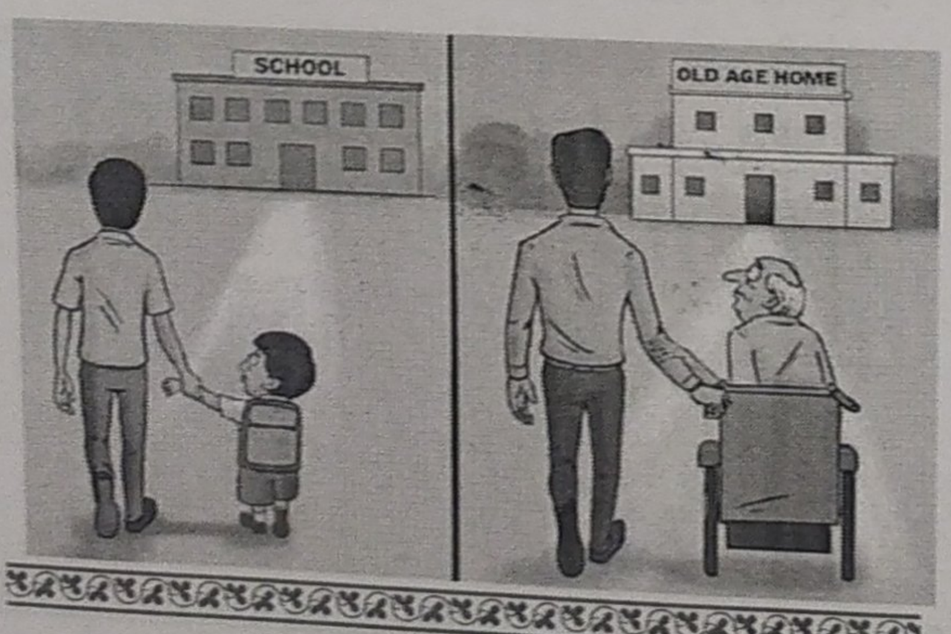
लाखो कमावित असाल तुम्ही, पण आई वडिलांपेक्षा जास्त नाही ।
सेवेवाचून सर्व राख आहे तुम्ही गर्वाने कधी फुगु नका ।।

मुलांकडून सेवा इच्छिते, तर मुलगा बनून सेवा करा ।
जसे करावे तसे भरावे, हा न्याय कधि विसरू नका ।।

स्वत: ओल्यावर झोपूनही, झोपविले तुम्हास कोरड्या जागी ।
आईच्या त्या प्रेमळ नेत्रामध्ये चुकुन अश्रु आणु नका ।।

जिने फुले आच्छादिली होती, क्षणोक्षणी तुमच्या मार्गात ।
त्या मार्गदर्शकाच्या मार्गातील तुम्ही काटे बनू नका ।।

पैसा तर चिक्कार मिळेल, पण आई - वडिल काय मिळणार कधी ।
क्षणोक्षणी त्या पावन चरणाचा आदर करणे विसरू नका ।।

कु. माधुरी र. वानखडे
बी.एस्सी. भाग ३

Scanned by TapScanner

माय-बाप

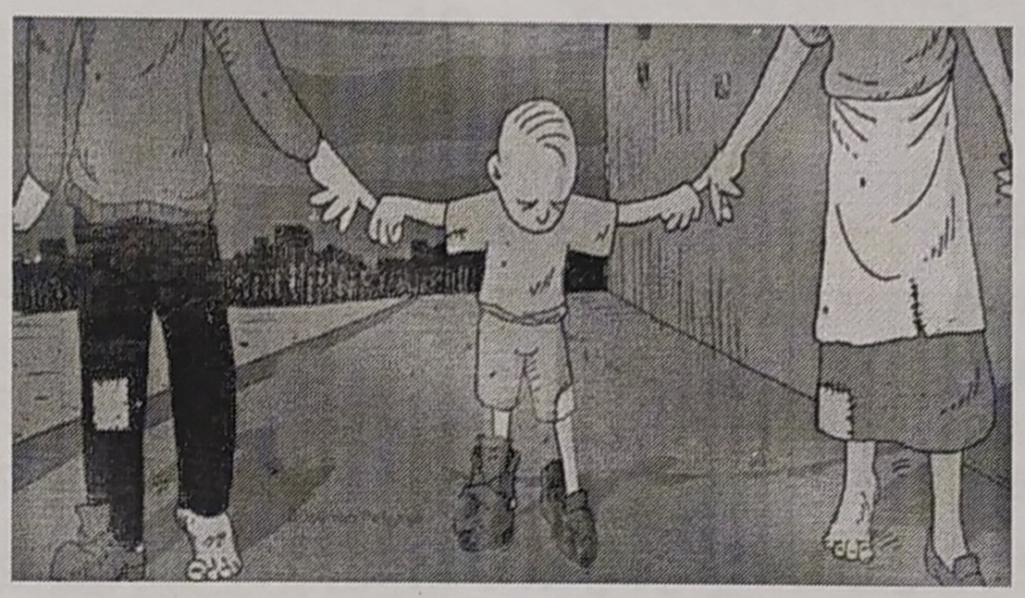
कु. ऋतुजा रा. गोंगे
बी.एस्सी भाग ३

आज हजारो किलोमिटरवर बसलेल्या मित्रांशी तासंनतास गप्पा करायला आजच्या मुलांना वेळ आहे. पण घरी बसलेल्या आई-वडिलांची तब्येत विचारायले त्यांच्याकडे वेळ नाही.

लक्षात ठेवा तुम्ही आजारी असतांना तो तुमचा मित्र काळजी घे म्हणून झोपी जाईल पण तुमच्यासाठी दुधाचा ग्लास अन बिस्किटचा पुडा घेऊन येते ना ती फक्त तुमची आई असते. अन् अर्ध्या रात्री तुमच्या गळ्याला हात लावून बघतो ना तो तुमचा बाप. ज्याले माय-बाप कळले त्याले वेद कळले. ज्याले कळला बाप त्याले कळला विठोबा. अन् ज्याले कळली आई त्याले कळली रखुमाई.

कोणाला डोळे झाकतास सुंदरा दिसते, कोणाला रंभा, वसुंधरा दिसते. नवनाटकी जगास नजाने काय काय दिसते. मी डोळे झाकतास राबनारी माय दिसते.

माय माय च संसारिक ज्ञान बघत गेली त्यात मनाचा अहंकार पुसत गेला. अन् सतत चालणाऱ्या बापाच्या पायाच्या भेगाईत मले यशाचा मार्ग दिसत गेला.

अरे गुदगुदुन हसतांना डोळे ओले करणारी माय, दु:खाचा डोंगर झेलतांना सुखाचा झरा तिनच निर्माण करावा.

अन् आखुड पँट अन् चप्पल घालून जग जिंकल्याचा अभिमान माया बापानच बाळगावा...

दु:खातून सुखाचे क्षण पाखडायला अन् गवसलेल्या क्षणात जीवन जगायला मले माया मायन शिकवला. अन १०० रूपयाचे फाटके कपडे घालून करोडो रूपयाची इज्जत कशी कमवावी हे मले माया बापानं शिकवलं.

पाच पन्नास हजार कधी मोजले नाही. त्यात हातान त्या माया बापाच्या हातात मले संकटातून सावरण्याची ताकत आहे. अन आईत गायलेल्या प्रत्येक रागात मले झोपवण्याची ताकद आहे.

भगवद् गीतेचा अन माया मायचा कधी संबंध आला नाही पण कर्मण्य अधिकार असतो हा श्लोक ति दररोज जगते. अन् कोण म्हणजे मानुस नशिबाच्या माग लागतो. माया बाप उठल्यापासून नशिब बदलण्यासाठी जगतो अन् हे बावळट नशिब दररोज त्याच्या माग लागते.

कोणी म्हणे मायं बाप आमदार आहे. कोणी म्हणे माया बाप खासदार आहे. अन् कोणी म्हणे माया बाप जहागिरदार आहे. छाती फुटेपर्यंत हा पठ्ठा सांगत असतो माया बाप इमानदार आहे. मानल कि आमचा बाप आम्हाले गरिबित पोसतो. पण आम्हालेच माहीत आहे तो त्यासाठी काय काय सोसतो.

असतील लखपती, करोडपती या जगात पण हसून दाखवा आनंदात जसा माया बाप दु:खात असतो. कितीतरी सुंदर चेहरे हजारे नजारे पाहिले असतील काळवंडलेल्या डोळ्यात मायच्या पण घमंड आहे मले की आजही माया चेहरा तिला संगळ्यात सुंदर दिसतो.

अरे मातीच घर, मातीच आंगण, मातिची चूल अख्ख आयुष्य माया मायन मातितच कालवल. लोक म्हणतही असतील बापाले काय तुवा गमावल. अरे गमावल कसा अख्ख आयुष्य माया बापान मानुस बनण्यातच घालवलं.

शेवटी नामजप करायले, पुजा अर्चा करायले वेळच नाही माया माय ले, तरी तिच्या मनात मले खरा ईश्वरप्रती भाव दिसतो. अन मंदिरात जान सोडल रे मी बि कारण उन्हात काळवंडलेल्या माया बापाच्या पाठीवरच मले संध्याकाळी देव दिसतो.

शेवटी याच माय बापाच नामस्मरण करत मले मरण येऊ दे. अन् दम असल देण तर हा चमत्कार होऊ दे. तो स्वर्ग तो मोक्ष तुझा तुलाच राहु दे. पुन्हा फक्त एकदा त्याच मायबापाच्या पोटी जन्म घेऊ दे.

* * *

Scanned by TapScanner

कॉलेज कट्टा

वर्षाच्या या शेवटी, का ओढ मनाला लागे ?
मित्र मैत्रिणीचा सहवास का जिवाला हवाहवासा वाटे ?

आभास दूर जाण्याचा मनाला का छळे ?
या कॉलेज कट्ट्याला कसे विसरू गडे ?

ज्या क्षणी आली येथे, भारावून गेली
न कळत या सवंगडींशी हरवून मी गेली.

सूर्याच्या किरणाप्रमाणे शिक्षकांनी ज्ञान दिले
या ज्ञानाच्या वाटेवरूनी हसत मी चालीले

वाट बदलली ध्यास बदलला, अश्रू डोळ्यांतून निघे
तीन वर्षांचा हा सहवास जीवनात कधी न विसरे

ओढ लागली या जिवाला, छंद लागला या मनाला
भास होतोय या हृदयाला पुन्हा रमाव या कॉलेज कट्ट्याला.

कु. राखी कोठारी
बी.एस्सी. भाग २

Scanned by TapScanner

महात्मा मोहनदास करमचंद गांधी

जन्म - २ ऑक्टोबर १८६९,
पोरबंदर, काठियावाड, ब्रिटिशभारत
मृत्यु - जानेवारी ३०, १९४८ नवी दिल्ली, भारत
चळवळ - भारतीय स्वातंत्र्य लढा
संघटना - अखिल भारतीय काँग्रेस
पत्नी - कस्तुरबा गांधी

गौरव किशोर सोटे
बी.एस्सी. भाग ३

महात्मा गांधी हे भारताच्या स्वातंत्र्य संग्रामातील प्रमुख नेते आणि तत्वज्ञ होते. अहिंसात्मक असहकार आंदोलनांनी गांधीजींनी भारताला स्वातंत्र्य मिळवून दिले.

अहिंसात्मक मार्गांनी स्वातंत्र्य मिळविण्यासाठी त्यांनी संपूर्ण जगाला प्रेरित केले. रविंद्रनाथ टागोर यांनी सर्वप्रथम त्यांना 'महात्मा' (अर्थ - महान आत्मा) ही उपाधी दिली. भारतातील लोक त्यांना प्रेमाने बापू म्हणत आणि त्यांना अनधिकृतपणे भारताचे राष्ट्रपिता म्हटले जात. सुभाषचंद्र बोस यांनी इ.स. १९४४ मध्ये पहिल्यांदा त्यांना 'राष्ट्रपिता' असे संबोधले, असे म्हणतात. गांधी सविनय सत्याग्रहाच्या कल्पनेचे जनक होते. त्यांना जन्मदिवस २ ऑक्टोबर हा भारतात गांधी जयंती म्हणून तर जगभरात 'आंतरराष्ट्रीय अहिंसा दिन' म्हणून साजरा केला जातो. या दिवशी भारतात सार्वजनिक सुट्टी असते.

असहकार आणि अहिंसेच्या तत्वावर आधारित सत्याग्रहाचा उपयोग गांधींनी प्रथम दक्षिण आफ्रिकेमध्ये, तेथील भारतीयांना त्यांचे नागरी हक्क मिळवून देण्यासाठी केला. गांधीनी आयुष्यभर सत्य आणि अहिंसा या तत्वांचा पुरस्कार केला, स्वत:ही याच तत्वांनुसार जगले आणि इतरांनाही तसे करावे असे सुचविले. त्यांनी खेड्यांना खऱ्या भारताचे मुळ म्हणून पाहिजे आणि स्वयंपूर्णतेचा पुरस्कार केला.

सुरूवातीचा काळ -

महात्मा गांधीजींचा जन्म २ ऑक्टोबर, इ.स. १८६९ या दिवशी गुजरातमधील पोरबंदर शहरात झाला. त्यांच्या वडिलांचे नाव करमचंद आणि आईचे नाव पुतळीबाई होते. करमचंद गांधी तत्कालीन काठेवाड प्रांतातील पोरबंदरमध्ये दिवाण होते. त्यांच्या आजोबांचे नाव उत्तमचंद गांधी असे होते. पुतळीबाई या करमचंद यांच्या चौथ्या पत्नी होत्या. आधीच्या तीन पत्नी प्रसुति दरम्यान मृत पावल्या होत्या. करमचंद हिंदू मोघ समाजातील होते तर पुतळीबाई वैष्णव समाजातील. अत्यंत धार्मिक वातावरणातील बालपणाचा मोठा प्रभाव गांधीजींच्या पुढील आयुष्यावर दिसून येते.

विशेषत: अहिंसा, शाकाहार, सहिष्णुता, इतरांबद्दल करूणा या तत्वांचे बीज याच काळात रोवले गेले. जैन धार्मिक असलेल्या आईमुळे मोहनदासवर जैन संकल्पना आणि प्रथांचा प्रभाव होता. प्राचीन वाङ्मय यातील यातील श्रावणबाळ आणि हरिशचंद्र या दोन कथांचा मोहनदासच्या मनावर खोलवर परिणाम होता.

इ.स. १८८३ मध्ये वयाच्या तेराव्या वर्षी त्यांचा कस्तुरबा माखनजी यांच्या बरोबर बालविवाह झाला. त्यांचे नाव लहान करून कस्तुरबा (आणि प्रेमाने बा) असे घेतले जाई. पण त्या काळातील प्रथेनुसार कस्तुरबा बहुतांश काळ त्यांच्या वडिलांच्या घरीच होत्या. या प्रक्रियेत मोहनदासला शालेय शिक्षणाचे एक वर्ष गमवावे लागले. इ.स. १८८५ मध्ये जेव्हा गांधीजी १५ वर्षांचे होते तेव्हा दांपत्यांना पहिले अपत्य झाले. पण ते खुप कमी काळ जगले. त्याचवर्षी आधी वडिल करमचंद गांधींचा स्वर्गवास झाला होता. पुढे गांधीजी आणि कस्तुरबा यांना अजून चार मुले झालीत. इ.स. १८८८ मध्ये हरिलाल, इ.स. १८९२ मध्ये मणिलाल, इ.स. १८९७ मध्ये रामदास आणि इ.स. १९०० मध्ये देवदास.

बॅरिस्टर -

शालेय शिक्षण संपवून वयाच्या एकोणविसाव्या वर्षी इ.स. १८८८ मध्ये ते इंग्लंडमध्ये लंडनला वकिलीचे शिक्षण घेण्यास गेले. तेथे त्यांनी इनरटेंपल या गावी राहून बॅरिस्टर घेण्यासाठी भारतीय कायदा आणि न्यायशास्त्राचा अभ्यास केला. इंग्लंडला जाण्याआधी त्यांनी आईला जैन साधूच्या उपस्थितीत आपण मांस, बाई व दारू यापासून दूर राहु असे वचन दिले होते. त्याचे त्यांनी तिथे पालन केले. परंतु लंडनमधील शाकाहारी जेवणाची चव त्यांना आवडली नाही. आणि लंडनमधील दुर्मिळ असलेली एक भारतीय खानावळ त्यांना सापडेपर्यंत ते बऱ्याच वेळा उपाशी राहात असे.

गांधीजींनी तेथे इंग्रजी चालीरिती ग्रहण करण्याचा प्रयत्न केला. उदा. नर्तनाची शिकवणी लावणे. ते इंग्लंडमध्ये शाकाहारी संस्थेचे सदस्य बनले आणि लवकर

Scanned by TapScanner

त्या संस्थेच्या अध्यक्षपदी पोहोचले.

इंग्लंडमध्ये कायद्याचा अभ्यास करून ते बॅरिस्टर बनले आणि हिंदुस्थानात परत येऊन वकिली करू लागले. १८९१ मध्ये ते इंग्लंड सोडून परत भारतात आले. भारतात आल्यावर कळले की त्यांच्या आईचा ते लंडनमध्ये असतांनाच स्वर्गवास झाला आहे. आणि त्यांच्या कुटुंबाने ही बातमी त्यांच्यापासून लपवून ठेवली. मुंबईमध्ये कायद्याची प्रॅक्टिस करण्याची त्यांची योजना यशस्वी झाली आहे. कारण ते कोर्टात बोलण्यासाठी अतिशय लाजाळू होते.

चंपारण्य आणि खेडा –

गांधीजींना पहिले मोठे यश १९१८ मध्ये चंपारण्य आणि खेडामधील सत्याग्रहात मिळाले. चंपारण्य बिहारमधील जमिनदार, जे प्रामुख्याने ब्रिटिश होते, स्थानिक शेतकऱ्यांना सक्तीने नील उत्पादन करायला लावत असत. त्यांना योग्य मोबदला पण मिळत नसे. यामुळे ते सतत गरिबीत असत. शेतकऱ्यांची गावे अत्यंत घाणेरडी आणि आरोग्याच्या दृष्टीने हानिकारक ठेवली जात.

तसेच दारू, अस्पृश्यता, पडदा पद्धत अशा अनेक समस्या या गावांमध्ये होत्या. यावर भर म्हणजे तेथील दुष्काळ. पण इंग्रजांनी तरीही अनेक जाचक कर लादले होते आणि ते वाढतच होते. गुजरामधील खेडामध्येसुद्धा स्थिती काही वेगळी नव्हती. गांधीजींनी तिथे एक आश्रम उभारला. तिथे त्यांनी त्यांच्या लहान-मोठ्या सर्व अनुयायांना एकत्र केले. त्यांनी त्या भागातील परिस्थितीची माहिती गोळा केली व तिचा सखोल अभ्यास केला.

गावकऱ्यांना विश्वासात घेऊन त्यांनी गावाच्या स्वच्छतेचे तसेच शाळा, रूग्णालयाच्या बांधकामाचे काम हाती घेतले. याचसोबत गावातील प्रमुखांना अनिष्ट प्रथा नष्ट करण्यास प्रवृत्त केले. जेव्हा पोलिसांनी त्यांना प्रदेशात अशांतता निर्माण करण्याच्या गुन्ह्याखाली अटक केली व तो भाग सोडून जाण्यास सांगितले, तेव्हा गांधीजींचा प्रभाव जाणवून आला. हजारो लोकांनी या अटकेचा विरोध केला. त्यांनी गांधीजींच्या सुटकेसाठी तुरूंगाबाहेर पोलिस स्थानकासमोर आणि न्यायालयासमोर मोर्चेकाढले.

आंदोलना दरम्यान गांधीजींचा उल्लेख लोक 'बापू' आणि 'महात्मा' म्हणून करू लागले. खेडामध्ये सरदार पटेलांनी शेतकऱ्यांच्या बाजूने इंग्रजांसोबत वाटाघाटी केल्या. त्यानंतर कर रद्द करण्यात आला आणि सर्वांची तुरूंगातून सुटका करण्यात आली. या आंदोलनामुळे गांधीजींची प्रसिद्धी सर्व भारतभर पोहोचली.

असहकार –

गांधीजींनी असहकार, अहिंसा आणि शांततामय विरोध यांना शस्त्र म्हणून इंग्रजांविरूद्ध वापरले. पंजाबमध्ये जालियनवाला बाग हत्याकांडनंतर लोकांच्या क्रोधाचा उद्रेग झाला आणि अनेक ठिकाणी हिंसक विरोध झाले. गांधीजींनी जालियनवाला बाग हत्याकांड तसेच त्यानंतरचे हिंसक विरोध दोन्हींचा निषेध केला. त्यांनी या दंग्यांत बळी पडलेल्या ब्रिटिश नागरिकांबद्दल सहानुभूती दर्शविणारा आणि दंग्याचा निषेध करणारा एक ठराव मांडला.

असहकार चळवळीला समाजातील सर्व स्तरांमधुन उत्स्फुर्त प्रतिसाद मिळाला पण असहकार चळवळ जोमात असतांनाच अकस्मात थांबविण्यात आली. याला कारण ठरले, उत्तर प्रदेशमधील चौराचौरी गावात चळवळीला मिळालेले हिंसक वळण. ४ फेब्रुवारी १९२२ रोजी पोलिसांनी जमावावर केलेल्या गोळीबाराने संतप्त आंदोलकांनी पोलिसांवर हल्ला केला व नंतर पोलीस ठाण्याला आग लावली. जमावावरील गोळीबारात तीन जण मरण मावले तर पोलीस ठाण्यात २३ पोलीस मरण पावले. पुढे अजुन जास्त हिंसक घटना घडतील या भितीने गांधीजींनी चळवळ स्थगित केली. १० मार्च इ.स. १९२२ मध्ये गांधीजींना राजद्रोहाच्या आरोपाखाली अटक करण्यात आली व सहा वर्षाचा तुरूंगवास ठोठावण्यात आला. इ.स. १९२४ मध्ये दोन वर्षांच्या तुरूंगवासानंतर अपेंडिक्सच्या ऑपरेशनच्या कारणावरून त्यांची सुटका करण्यात आली.

गांधीजींनी लिहिलेली पुस्तके –

१) Indian Home Rule (हिंद स्वराज्य)
२) गांधीजींची संक्षिप्त आत्मकथा
३) गांधीजींचे जीवन त्यांच्या शब्दात
४) गांधी विचार दर्शन : अहिंसा विचार
५) गांधी विचार दर्शन : राजकारण
६) गांधी विचार दर्शन : सत्याग्रह प्रयोग
७) गांधी विचार दर्शन : सत्याग्रह विचार
८) गांधी विचार दर्शन : सत्याग्रहाची जन्मकथा
९) गांधी विचार दर्शन : हरिजन
१०) नैतिक धर्म
११) माझ्या स्वप्नांचा भारत

गांधीजींवरील पुस्तके –

१) अखंड प्रेरणा गांधी विचारांची (डॉ. रघुनाथ माशेलकर)
२) अस्त गांधीयुगाचा आणि नंतर (अनंत ओगले)

* * *

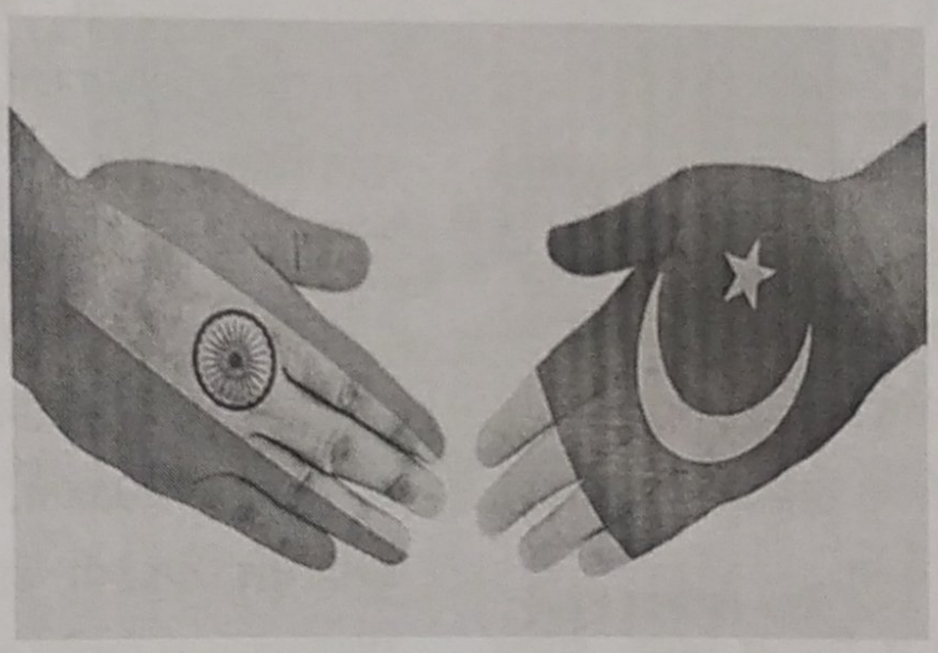
Scanned by TapScanner

युध्द आणि शांतता काळात भारत - पाकिस्तान

कु. दिपाली ध. वानखडे
बी.एस्सी. भाग ३

भारत आणि पाकिस्तान राष्ट्राचे दोन तुकडे, सांस्कृतिक, धार्मिक, भाषिक साम्यस्थळे असली तरी गेल्या ५० वर्षाच्या काळात हल्ला-प्रतिहल्ला कुरापती संशय, गैरसमज व द्वेष यामुळे या देशांचा इतिहास सर्वश्रृत आहे. लष्करशाही व लोकशाहीमुळे पाकिस्तानमध्ये निर्माण होणाऱ्या अस्थिर परिस्थितीचे भूत भारताच्या मानगुटीवर कायम बसलेले आहे. दहशतवादी कारवाईने भारतात १९८९ च्या काळात जोर धरला. तेव्हापासून पाकिस्तानमधील संबंधात अधिक कटुता आली. १९९९ मध्ये दोन्ही देशांमध्ये सामंजस्य चर्चा सुरू झाली. मात्र कारगील युद्ध, भारतीय विमानाचे काठमांडु येथून अपहरण, संसदेवरील हल्ला या घटनांनी पाकिस्तानची बाजु लक्षात झाली. शांतता आणि युद्ध काळात या देशांमधील ताणतणाव संबंध कसे होते, त्यात कसे बदल होत गेले याचे चिंतन जे.एन. दिक्षित यांनी 'युध्द आणि शांतता काळात भारत पाकिस्तान यामध्ये केले आहे. आणि आता परत भारत आणि पाकिस्तान यांचे युद्ध चालुच आहे.

आता २०१९ मध्ये पाकिस्तानच आता अस चालु आहे. कुत्र्याचं शेपुट वाकडच ! असा वाक्प्रचार आपल्याकडे आहे. त्याचे जिवंत उदाहरण म्हणजे पाकिस्तानचे भारताशी असलेले संबंध. भारताने उभय देशांतील संबंध सुरळीत करण्याचा प्रयत्न कितीही केला तरिही पाकिस्तान वाकडेपणातच शिरण्याचा प्रयत्न करतो. युद्ध काळ असो की शांतता काळ, सत्तेवर कोणीही येवो, पाकिस्तानच्या धोरणात काहीही फरक पडत नाही. भारताशी वाकडेपणानेच वागण्याच त्या देशाची निती आहे. फाळणीपासून आतापर्यंत पाकिस्तानचा हाच कडवटपणा भारताला अनुभवास आला आहे, येत आहे.

भारत आणि पाकिस्तान यांच्यातील संबंध कसे आहेत, याचे सडेतोड विश्लेषण करणारे पुस्तक भारताचे माजी परराष्ट्र सचिव व पाकिस्तानसह अनेक देशात वरिष्ठ राजनैतिक मुत्सद्दी म्हणून जबाबदारी कुशलपणे पार पाडलेले जे.एन. दिक्षित यांनी लिहिले आहे. 'युद्ध आणि शांतता काळात भारत-पाकिस्तान' असे आत्ताच्या या वागण्याचा म्हणता येईल.

भारत आणि पाकिस्तान अशी दोन स्वतंत्र राष्ट्रे १९४७ मध्ये निर्माण झाली. परंतु 'जम्मु-काश्मिर घेतल्याशिवाय फाळणीची प्रक्रिया पूर्ण झालेली नाही' असे पाकिस्तानचे ठाम मत आहे. शिवाय ब्रिटिश भारतात येण्यापूर्वी भारतात अनेक ठिकाणी मोगलांचे राज्य होते. त्यामुळे फाळणीनंतर पाकिस्तानच भारतापेक्षा मोठे राष्ट्र बनले पाहिजे हा अट्टाहास पाकिस्तानी नेत्यांचा होता.

पाकिस्तानमध्ये लष्करशाही, हुकुमशाही वा लोकशाही असो आणि या शासन यंत्रणेचे कोण प्रमुख बनो, पाकिस्तानच्या या धोरणात बदल होत नाह आणि पुढेही होणार नाही, हे लेखकाने अनेक प्रसंग व उदाहरणे देऊन स्पष्ट केलेले आहे. भारत आणि हिंदु समाज यांच्याविषयी पराकोटीचा वैरभाव पाकिस्तानातील प्रत्येक सरकार जोपासत आले आहे. हिंदु आणि भारतद्वेषाचे पीक

Scanned by TapScanner

सातत्याने उत्पन्न करण्याचे धोरण प्रत्येक राजवटीने राबविले असून त्यास सौदी अरब आणि इतर मुस्लिम राष्ट्रांनी पद्धत पाठिंबा दिला आहे.

काश्मिर मिळविण्यासाठी पाकिस्तानने १९४८ मध्ये आदिवासी पठाणांना जम्मू काश्मिरमध्ये घुसवुन काश्मिरी जनतेला हैराण केले. या पठाणी उच्छादाला पाकिस्तान लष्कराचे व सरकारचे सर्वोतोपरी सहाय्य मिळत होते. परिणामी जम्मू-काश्मिर राज्य हातचे जाणार हे ओळखून राजा हरिसिंग योन आपले राज्य भारतात सामील करून घेतले व त्याचवेळी भारतीय लष्कराला मदतीसाठी बोलाविले. पाकिस्तान पुरस्कृत या हिंसाचाराच्या विरोधात राज्यातील जनता व भारतीय लष्कर एक झाले आणि जम्मू काश्मिर लचके तोडण्यास आलेल्या पाकरूपी लांडग्यांना हुसकावून लावले.

परंतु काश्मिरची चटक लागलेल्या या लांडग्यास स्वस्थ बसवत नाही. १९६५ आणि १९७१ मध्ये काश्मिरवरून भारताची खोडी काढण्याचा पाकिस्तानने प्रयत्न केला. परंतु, त्याचेळी त्यांचे दात घशाखाली घालण्याची कामगिरी भारताने केली. विश्वासघाताने १९९९ साली कारगील ताब्यात घेऊन भारताचा काश्मीर, लेह, लडाख यांच्या समवेत संपर्क तोडण्याचा अयशस्वी प्रयत्न पाकिस्तानने पुन्हा एकदा केला.

उभय देशांत ताश्कंद व सिमला करार, लाहोर करार झाले व त्याद्वारे काश्मिरचा प्रश्न सोडविण्याचा प्रयत्न करण्याचे ठरले. परंतु हे सर्व करार व समझौते कागदावर राहिले आणि पाकिस्तानची कृती वेगळीच राहीली. यासंबंधीचा विस्तृत आढावा आहे. पाकिस्तानची वृत्ती प्रत्येक वेळी कशी वाकडी असते, हे दिक्षितांनी अचूकपणे दाखविले आहे.

पाकिस्तानने भारतावर लादलेली युद्धे व कारगील संघर्ष यापासून भारताने कोणते धडे शिकले पाहिजेत, संबंधिही मार्गदर्शन करतांना दिक्षित म्हणतात, काश्मिर प्रश्नी पाकिस्तान भविष्यात वस्तुस्थितीचा विचार करण्याच्या मन:स्थितीत नाही. या प्रश्नी तोडगा निघू शकतो हेच मुळी पाकिस्तानला मान्य नाही. भारताच्या विरोधात देशात, विशेषत: जम्मु काश्मिरमध्ये दहशतवाद लष्करी कारवाया करून राजकीयदृष्ट्या हा विषय सतत पेटता ठेवण्याचा पाकिस्तानने चंग बांधलेला आहे.

तसेच अमेरिका व चीन तसेच इतर देशांतुन अत्याधुनिक शस्त्रे सतत खरेदी करीत असतो. अमेरिका व चीन हे दोन्ही देश सढळ हस्ते पाकिस्तानला सर्वोत्तपरी सहाय्य करीत असतात. त्यामुळे पाकिस्तान अण्वस्त्राच्या बाबतीत भारतापेक्षा कसा वरचढ बनलेला आहे. याबाबत दिक्षित यांनी अभ्यासपूर्ण विवेचन करून देशाचे लक्ष वेधले आहे. भारत आणि पाकिस्तान यांच्या अन्न वस्त्र धोरणांतील फरकही स्पष्ट करून सांगितला आहे.

आता हे झाल, आतापर्यंत वागणे आपल्या भारत आणि पाकिस्तानचे. आता बघुया २०१८ च आपल्या भारताचे पाकिस्तानशी असलेले नाते. आता भारत पाकिस्तानशी कितीही प्रेमाने वागत असेल तरीही पाकिस्तान हा समजण्याच्या दृष्टीकोनातच नाही आहे. पाकिस्तानने भारतावर हल्ला करायचा त्यावर उत्तर म्हणून भारताने सुद्धा पाकिस्तानवर हल्ला करायचा. यात काय होते त्यांच त्यांनाच माहिती, पण आपल्या देशातील लोकांची वृत्ती मात्र वेगळेची असायची, कदाचीत पाकिस्तानला समजण्याचा हा एकमेव मार्ग असेल कारण पाकिस्तानला हा फक्त हल्ला किंवा भारताशी वैर करण्याच्या मागे सतत लागलेलाच असतो.

असा आहे मग 'भारत आणि पाकिस्तान' म्हणजे असे म्हणता येईल की, 'युद्ध आणि शांतता काळात भारत पाकिस्तान'

'जहाँ प्रेम की भाषा है सर्वोपरि
जहाँ धर्म की आशा है सर्वोपरि
ऐसा है मेरा देश हिंदुस्थान
जहाँ देशभक्ती की भावना है सर्वोपरि'

* * *

Scanned by TapScanner

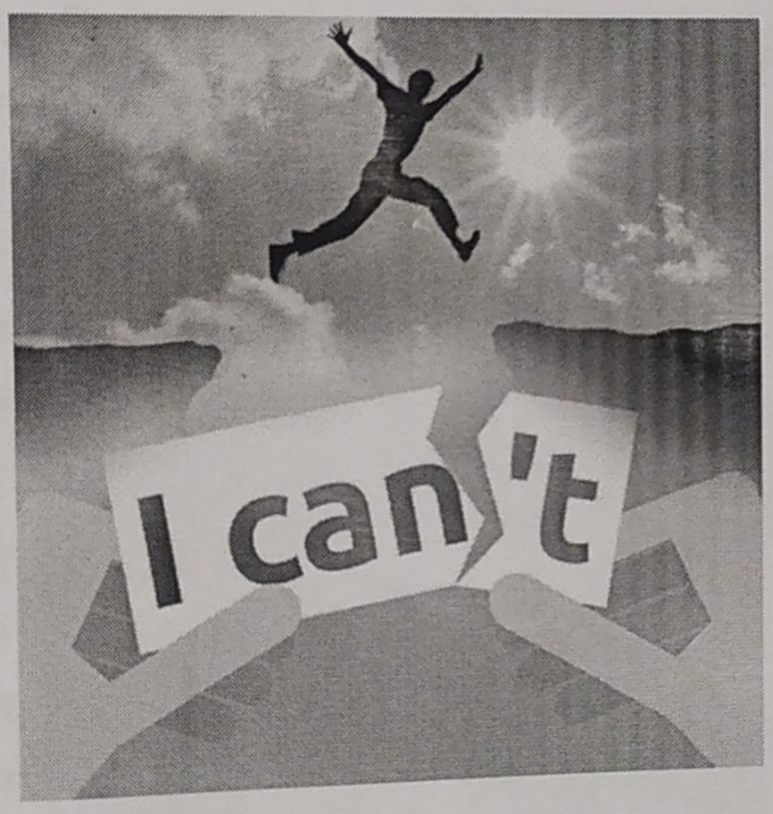
ध्येयनिश्चिती : आत्मविश्वास व प्रेरणा

कु. दिव्या प्र. सुरजुसे
बी.एस्सी. भाग २

सध्याचे जग तीव्र स्पर्धेचे आहे. दैनंदिन जीवन धावपळीचे आहे. अन्न, वस्त्र, निवारा सर्व मिळणे अवघड झाले आहे. शिक्षण मिळणेही महाग झाले आहे. कुटुंबाचा आकार मात्र लहान होत आहे. आणि कुटुंबाचा आकार मात्र लहान होत आहे. आणि कुटुंबातील नाती मात्र बदलत आहे. सारांश अगदी साध्या माणसासाठी सुद्धा जीवनाची पार्श्वभूमी, जगण्याचे संदर्भ बदलत आहे. संस्कार निरूपयोगी ठरत आहे आणि यश मिळविणे मात्र अटळ होत चालले आहे.

यशस्वी होण्यासाठी अनेक कौशल्य लागतात. या सर्व कौशल्याची मागणी वाढत आहे. पैशाद्वारे हे कौशल्य अंगी येत आहे. ज्या व्यक्तीजवळ जे कौशल्य आहे ते तर मागे पडले पण पैसे असणारा व्यक्ती मात्र विना कौशल्याने पुढे जात आहे हा समाजामधला विरोधाभास ! व्यक्तिमत्व विकास म्हणजे कुणीही उठावे, काहीही करत बसावे असा अर्थ नाही. आपल्याला काय हवे आहे ? का हवे आहे ? कसे मिळणार ? कशासाठी करणार ? केव्हा मिळविणार ? किती मिळविणार ? याची उत्तरे आधी आपल्याजवळ तयार हवीत. कार्यापाठी चिकाटी, ध्येयापोटी सचोटी व प्रयत्नाकाठी हातोटी तर शिखर गाठता येते.

चिकाटी, सचोटी, हातोटी, ध्येय, नम्रता, आशावाद अशा अनेक गुणांचे वैशिष्ट्यपूर्ण संघटन म्हणजे व्यक्तिमहत्व. दोषाचे निर्मूलन आणि गुणक्षमतांचे संवर्धन करून व्यक्तिमत्वचा विकास घडविण्याची इच्छा बागळणाऱ्या प्रत्येकाला वाटते माझा मीच शिल्पकार एवढीच माझी इच्छा आहे.

१६ ते २० वयोगटातील कालखंड म्हणजे जीवनातील वसंत ऋतु. युवकांनी फुलावे, बहरावे, मोहरावे, असा का काळ जे घडत असे वाटते ते घडवून आणण्याच सामर्थ्य या कालखंडात असते. परंतु युवकाला जी गोष्ट करायची आहे त्याचे ज्ञान मात्र नसते. प्रत्यक्षात ते वेगळीच कृती करून बसतो. त्याला वळण लावण्याचं काम हे स्वत: युवकांचे, त्याचबरोबर शिक्षकांचे, पालकांचे आणि समाजाचे आहे.

ध्येयाला उच्चतेचा व उदारतेचा नेहमी सुगंध हवा. जो चांगला वृक्षाचा आश्रय घेतो. त्याला नेहमी चांगली छाया लाभते. यशस्वी व अयशस्वी व्यक्तितील फरक पडतो तो येथे की, व्यक्तीमहत्व संपन्न व सफल करण्यासाठी गरज असते ही जिद्दीची, आंतरिक प्रेरणेची व अथक प्रयत्नांची. ज्ञान घेण्यासाठी प्रत्येक युवकाचा जीव व्याकुळ झाला पाहिजे. कार्य चालु करेण केव्हाही उत्तम पण पूर्ण करणे सर्वोत्तम. मला हे करायचे आहे मी हे करू शकेल व मला हे केलेच पाहिजे म्हणजे महत्वाकांक्षा, आत्मविश्वास व निश्चय या यशांचा व कर्तृत्व त्रिकोणांच्या तीन बाजू आहेत, की ज्यामुळे आपण यशाला गाठू शकतो. भारताला गरज आहे. आता अशा तरूणांची, अशा युवकांची की त्याच्या नसण्यातून नव्या उत्साहाच्या संसार करीत अशा एक विद्युत शक्तीची शक्ती आहे. ज्यांच्या महान विचारांची महानता गगनालाही भेदून जातील.

सर्वच जर परिस्थितीशी झुंज देईल तर मिळणारे श्रेय हे तुमचेच राहील. स्वत:चे भवितव्य ठरविण्याचा क्षण हाच आहे. आपण आपल्या चारित्र्याला कोणत्याही प्रकारचा कलंक न लागू देता काम करा. आपले मन स्वत:च्या मुढीत धरून ठेवा कारण त्याच्याशिवाय काम करणे व्यर्थ आहे. अपयश नसतील तर जीवनाची चव काय राहील ? ज्या काही चुका हातून घडल्या असतील, तर त्या तिथेच ठेवा आणि नव्या उमेदिने संघर्ष करा. पाहा हे जीवन तुमचेच आहे.

* * *

Scanned by TapScanner

मनातील भाव

असाव कुणीतरी
जिवानाचे वाटेवर
आपल्या पाऊलासोबत पाऊल टाकणार
सुख दु:खाचे क्षण
आपसात वाटून घेणारं
असाव कुणीतरी
रखरखत्या उन्हात
आपली सावली बनून चालणारं
दु:खी मनावर
सुखाच्या सारी होऊन बरसणारं
असावं कुणीतरी
गोड गुलाबी थंडीमध्ये
मायेची उब देणारं
हृदयातील रक्ताळलेल्या जखमांना
प्रेमाची फुंकर घालणारं
असाव कुणीतरी आपलं.....

कु. राखी कोठारी
बी.एस्सी. भाग २

Scanned by TapScanner

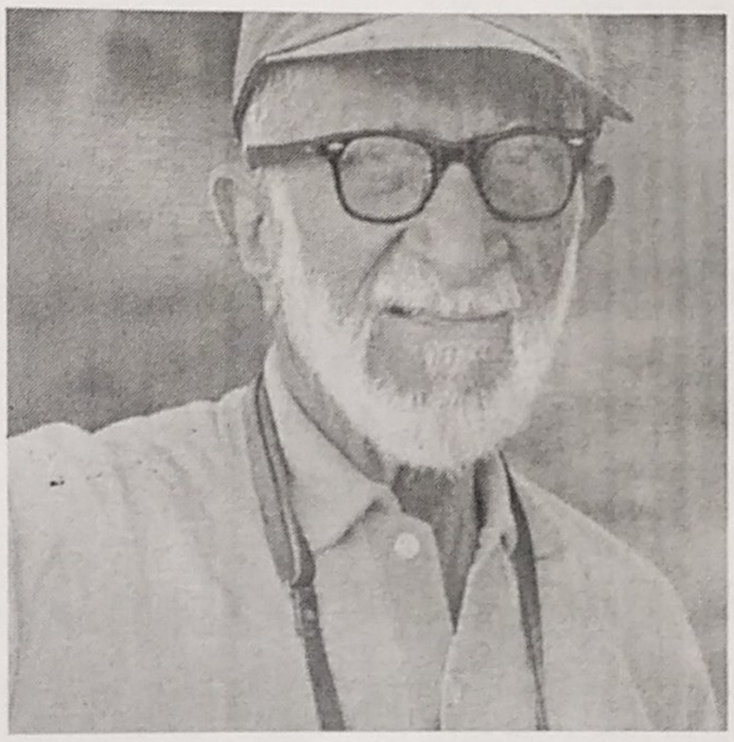
डॉ. सलीम अली

गौरव कि. सोटे
बी.एस्सी. भाग ३

पेन्सिल, कागद, संयम आणि दुर्बिण एवढ्या थोडक्या साधनानिशी नोकरी वा प्रसिद्धी या तन बडकता पक्षी विज्ञानाची जोपासना करण्यात ज्यांनी आपले आयुष्य खर्ची घातले त्या डॉ. सलीम अली यांचा जन्म १२ नोव्हेंबर १८९६ मध्ये झाला. त्यांचे बालपण मुंबईतल्या गिरगावतल्या खेतवाडीत गेले. माता-पिता अुन्निसा व मोईसुद्दीन अब्दुलअली, सलीम तीन वर्षाचा असतांना निर्वतले होते. तेव्हा पट्टीच्या शिकारी असलेल्या मामाच्या घरीच सलीम घोडदौड, शिकार, नेमबाजी करण्यात प्रवीण झाला.

वयाच्या दहाव्या वर्षी अनेक चिमण्या दिसतांना सापडलेल्या एका वेगळ्या पोतकंछी चिमणीला त्याने बाँम्बे नॅचरल हिस्ट्री सोसायटीच्या डॉ. क्युरेटर मिलर्ड साहेबांना दाखविले. त्यांनी खुष होऊन पक्षी सृष्टीची सर्व दालने सलीमला दाखविली. त्यामुळे पक्षीशास्त्रज्ञ होण्याचे सलीमने ठरविले. त्यावेळी भारतामध्ये पक्षीविज्ञान अभ्यासाची सुविधा नव्हती. पण पुढे बर्लिन विद्यापीठात प्रा. स्ट्रेसमन यांच्या हाताखाली पक्षीजीवन व मार्गदर्शनाचा लाभ सलीमला झाला.

नंतर १९३० साली इतर उद्योगधंद्यात जम न बसल्याने अलिबाग येथिल किहेम येथे आल्यावर पक्षी निरीक्षणासोबत, पर्यावरण रक्षण, निसर्ग संशोधन व प्राणी सृष्टीच्या अभ्यासाविषयी सलीम अली प्रयत्नशिल राहिले. मुंबईतील पवई, विहारलेक, भांडूप, विक्रोळी उपनगरांपासून ते संपूर्ण भारत देश, ब्रह्मदेश, अफगाणिस्तान, भूतान, तिबेट, मानसरोवर इत्यादी अनेक ठिकाणच्या पक्षीजीवनाचा जंगले, शेतांचा त्यांनी अभ्यास करून अनेक व्याख्याने, चित्रप्रदर्शने, चर्चासत्रे, घडवून आणली. त्यांच्याच प्रयत्नाने भारतीय कृषी विद्यापीठांनी पक्षी जीवनाचे अभ्यासक्रम सुरू केले व पक्षीशास्त्र अभ्यासाला मान्यता मिळवून भारतात पक्षी अभयारण्ये घोषित करण्यात आली. हे त्यांचे योगदान मोठे आहे. शिवाय सलीम अलींच्याच अथक प्रयत्नामुळे व प्रोत्साहनामुळे भारतात निसर्ग मंडळ, पक्षी निरिक्षण मंडळे, वृक्षमित्र, संघटना निर्माण झाल्यात.

रखरखते ऊन, तप्त रस्ते, खडक डोंगरदऱ्या, खाचखळगे, हिमवर्षाव या सर्वांशी टक्कर देत रोज बारा मैल सैर करीत अलींनी बाया, रूसवेल क्रौंच, बगळे, करकोचे, पाणकावळे, पाणपक्षी, सारस इत्यादी पक्ष्यांच्या जीवनक्रमांचा त्यांनी अभ्यास केला. म्हणूनच त्यांचा 'बर्डमॅन ऑफ इंडिया' असा उल्लेख होऊ लागला. ते म्हणायचे, 'एकवेळ माणसाअभावी पक्षी जगू शकतील पण पक्ष्यांखेरीज माणूस जगु शकणार नाही.' त्यांच्या चिकाटी, धीर, संयम, एकाग्रवृत्ती, तन्मयता, शिस्तप्रियता या गुणांमुळे अने विद्यार्थी त्यांच्या हाताखाली घडले व चमकले.

त्यांची 'द बुक ऑफ इंक्षडयन बर्डस्', 'बर्डस् ऑफ कच्छ', 'इंडियन हिल बर्डस्', 'पिक्टोरियल गाईड टू द बर्डस् इंडिया' अशी अनेक पुस्तके व 'ए फॉल ऑफ ए स्पॅरो' हे आत्मचरित्र गाजले. त्यांच्या या उत्तुंग कामगिरीमुळे असंख्य अवार्डस्, मेडल्स, मानसन्मानांची यादी खुप लांबलचक बनलेली आहे. असे ही कष्टाळू वक्तशीर, निरोगी, ध्येयवेडे, पद्मभूषण डॉ. सलीम अली वयाच्या ९१ व्या वर्षी २० जून १९८७ रोजी अनंतात विलिन झाले.

* * *

Scanned by TapScanner

किनारा

शोधू कुठे असा किनारा
जिथे मिळेल आनंदी वारा
एकट्या जीवनाचा हा सहारा
म्हणूनच वाटतो इतरांपेक्षा
किनाऱ्याची साथ सारखीच असावी
काळानुसार बदलणार नसावी
किनाऱ्याचा प्रवास लांबचा असावा
थकला असेल तर कधी घ्यावा विसावा
किनारा असावा डोंगराच्या कुशीत
जिथे फक्त किलबिलणारे पक्षी हवेत
वाऱ्याची झुळुक गारगार असावी
किनाऱ्याने साथ आपुलकीने द्यावी
आले वादळ तरी तो नाही थांबणार
झालेल्या जखमांवर रडत नाही बसणार
दु:खी असला तरी आनंदी राहतो
जिंकण्यासाठी तो थोडीच न पळतो ?
अशाच किनाऱ्याची साथ जीवनत हवी
पावलोपावली शिकवण त्याचीच घ्यावी
मनातले सगळे दु:ख जाऊन तिला सांगावे
आयुष्यात किनाऱ्यासारखे मोठे होऊन बघावे.

कु. मोनिका सोनोने
बी.एस्सी. भाग ३

Scanned by TapScanner

बाबा

कु. माधुरी रमेश वानखडे
बी.एस्सी. भाग ३

आई घराचं मांगल्य असते
बाबा घराचं अस्तित्व असते.

पण या घराच्या अस्तित्वाला आपण खरचं कधी समजुन घेतल का ? वडिलांना जास्त महत्व असुनही त्यांच्यावर जास्त लिहिले जात नाही, बोलल्या जात नाही. कोणताही व्याख्यान करतांना आईबद्दलच बोलतो, संत महात्मे सुध्दा आईचेच महत्व सांगत असतात.

देवांदिकांनीही आईच्याच ओव्या गायल्या आहे. लेखक, कविंनीही आईचेच तोंड भरून कौतुक केल आहे. चांगल्या गोष्टींनाही आइचीच उपमा दिली जाते. पण बाबांविषयी फारस कुठेच बोलल जात नाही. काही लोकांनी बाब रेखाटले आहे तर ते तापट, व्यसनी, नेहमी मारझोड करणारेच समजतात. १ ते २ टक्के वडिल असे असतीलही पण चांगल्या वडिलांचे काय ? आईकडे अश्रुंचे पाट असतात तर बाबांकडे संयमाचे घाट असतात. आई रडून मोकळी होते. तिचे सांत्वनही वडिलच करतात पण रडणाऱ्यांपेक्षा सांत्वन करणाऱ्यावरच नेहमी जास्त ताण पडतो कारण ज्योतिपेक्षा नेहमी समईच तापते ना. मग श्रेय नेहमी ज्योतिलाच का मिळते. रोजच्या जेवणाची सोय करणारी आई आपल्या लक्षात राहते, पण आयुष्याच्या शिदोरीची सोय करणारा बाप मात्र आपण सहज विसरतो. आई सर्वांसमोर सहजपणे रडु शकते. पण रात्री उशीत तोंड खुपसुन रडतो तो बापचं असतो. आई रडे, पण वडिलांना रडता येत नाही. स्वत:चा बाप वारला तरी बापाला रडता येत नाही कारण छोट्या-छोट्या भावंडांना सांभाळायच असते. स्वत:ची आई वारली तरी त्यांना रडता येत नाही. कारण बहिणीचा आधार व्हायचे असते. पत्नी अर्ध्यावर सोडून गेली तरी मुलांसाठी अश्रुंना आवर घालावा लागतो.

जिजाबाईंनी शिवाजी घडविला असं अवश्य म्हणावं पण त्याचवेळी शहाजी राजांची होणारी ओढाताणही लक्षात घ्यावी. देवकी यशोदेचे कौतुक अवश्य करावं. पण श्रीकृष्णाला पुरातून डोक्यावर घेऊन जाणारा वासुदेव सुद्धा लक्षात ठेवावा. राम हा कौसल्येचा पुत्र अवश्य असेल पण पुत्र वियोगाने तडफडून मरण पावला तो दशरथ राजा पिता होता. वडिलांच्या टाचा झिजलेल्या चपल्या पाहिल्या की त्यांचे प्रेम कळते. त्यांची फाटलेली बनियान पहिली की कळते. आमच्या नशिबाचे भोक हे त्यांच्या बनियानवर पडलेले आहे. त्यांचा दाढीने वाढलेला चेहरा काटकसर दाखवितो. मुलीला ड्रेस घेतील, मुलाला कपडे घेतील. पण त्याच घरातला बाप मात्र जुनी पँटच वापरतो. मुलगा सलुन मध्ये जातो, २० ते ३० रूपये खर्च करतो. मुलगी पार्लरमध्ये जाते. ५० ते ७० रूपये खर्च करते पण त्याच घरातील बाप हा दाढीचा ट्युब संपला तर आंघोळीच्याच साबणाने दाढी करतो.

बाबा आजारी पडले तर लगेच दवाखान्यात जात नाही कारण डॉक्टर एखादा महिना आराम करायला लावतील याची त्यांना भिती असते. मुलीचे लग्न, मुलाचे शिक्षण बाकी असते. पैशाची ओढाताण करून मुलांना मेडिकल इंजिनियरींगला ॲडमिशन दिली जाते. पण सर्वच नाही काही मुले अशी असतात की जे आपले घरून पैसे आले की मित्रांना बारमध्ये पार्टी देतात आणि ज्याबापाने पैसे पाठविले त्याच बापाची टिंगल उडविली जाते. बापाने जे केले ते त्याचे कर्तव्य समजतात. पण स्वत:चे कर्तव्य मात्र विसरतात. आई-बाबा यांच्यामुळेच घराची शोभा वाढते. कुणाचा मुलगा होणे टाळता येत नाही. पण बाप कधीच बाप होणं टाळत नाही. आईच्या हसण्याला अथवा आई होण्याला बापामुळेच अर्थ प्राप्त होतो. कुणालाही निकाल लागल्यावर आईच जवळची वाटते. कारण ती जवळ घेते. कौतुक करते. पण गुपचुप जाऊन पेढ्याचा डबा आणणारा बाप कुणाच्याच लक्षात येत नाही. बाई बाळंतीण झाल्यावर तिच खुप कौतुक केल जाते. पण त्याच दवाखान्यात अस्वस्थ होऊन थांबणारा बाप व त्या बाळाच्या बापाची दखल मात्र कोणीही घेत नाही. चटका बसला, ठेच लागली, फटका बसला तर आई गं ! हा शब्द बाहेर पडतो. पण रस्ता पार करतांना ट्रक जवळ येऊन ब्रेक लावतो तेव्हा बाप रे ! हा शब्द बाहेर पडतो. छोट्या संकटाच्या वेळी आई आठवते. पण मोठ्या संकटाच्या वेळी बाबाच आठवतात. कोणताही बाप आपल्या श्रीमंत मुलीच्या घरी जास्त जात नाही. पण गरिब मुलीच्या उभ्या-उभ्या का होईना एक चक्कर मारतो. मुलाच्या नोकरीसाठी साहेबांपुढे लाचार होणारा बाप, मुलींच्या स्थळासाठी उंबरठे झिजवणारा बाप, घरच्यांसाठी स्वत:ची व्यथा लपवणारा बाप, मुलांनी आपल्याला जाणावा अशी त्यांची इच्छा असते.

Scanned by TapScanner

स्वप्न आणि सत्य

एकदा स्वप्न आणि सत्य यांचे जोरदार भांडण झाले. विषय होता भविष्य घडविण्यात सर्वाधिक सहभाग कोणाचा ? दोघेही खुप भांडले, झगडले पण निर्णय काही होईना. शेवटी या प्रश्नाचे उत्तर शोधण्यासाठी ते आपल्या मानसपित्याकडे, ब्रह्मदेवाकडे गेले. ब्रह्मदेवाने त्यांना सांगितले. 'ज्या कोणाचे हात आभाळाला टेकतील आणि तरीही त्याचे पाय जमिनीवर असतील, त्याचा भविष्य घडविण्यात निर्णायक सहभाग असतो.'

दोघेही परत आले. स्पप्नाने आधी प्रयत्न केला. एकाच उडीत त्याचे हात आभाळाला टेकले पण त्याचे पाय जमिनीपासून केव्हाच उचलेले गेले होते. नंतर सत्याने प्रयत्न केला. त्याचे पाय कायम जमिनीवर होते पण त्याचे हात आभाळापर्यंत कधीच पोहचू शकले नाही. दोघांनीही खुप प्रयत्न केले पण दोघांपैकी कोणीच यशस्वी होऊ शकले नाही. थकुन परत एकदा ते ब्रह्मदेवाकडे गेले आणि या वेळेस ब्रह्मदेवाने त्यांना सांगितले 'भविष्य घडविण्यात सत्य आणि स्वप्न या दोघांचाही सहभाग तितकाच मोलाचा असतो.'

खऱ्या अर्थाने यशस्वी भविष्य घडवायचे असेल तर स्वप्नाला खांद्यावर उभे राहायला हवे !'

कु. मोनिका सोनोने
बी.एस्सी. भाग ३

दुःख

का रे हे दुःख देवा,
आम्हा लोकरांना दिलं
डोळे उघडताचं,
वडिलांना तू नेलं
वणवण फिरत,
आईच्या मागे राहिलो
चटणी भाकर खाऊन,
कुशीत झोपी गेलो
रक्तांच पाणी करुन,
तिनं लेकरांना शिकविलं
तरी देवा तू तिला,
नेहमी दुःखातच ठेवलं
कसली ही परीक्षा,
तिची चालू होती
दुःखा मागून दुःख येत होती
क्षणभरा जरा थांब देवा,
सुखाचा आस्वाद घेऊ
दे माझ्या माऊलीला
दोन्ही कर जोडूनी करते प्रार्थना,
दुःखाच्या नगरीतून मुक्त कर आम्हा.

कु. राखी कोठारी
बी.एस्सी. भाग २

Scanned by TapScanner

राग काटकसरीने कसा वापरा ?

कु. दिपाली वानखडे
बी.एस्सी. भाग ३

मला एक प्रश्न होता, मला खुप लवकर राग येतो ? नंतर मला पश्चात्तापही होतो, मला माझी ही सवय बदलायची आहे यासाठी मी नेकं काय करावे ज्यांने ही माझी सवय बदलेल.

या प्रश्नाच उत्तर शोधायला मला हे स्वीकाराव लागल की, माझ्यात ही वाईट सवय आहे. तुम्हाला ही अशी सवय असेल त्यासाठी मी शोधलेल उत्तर.

सर्वप्रथम आपले मन:पूर्वक अभिनंदन, कारण तुम्ही हे मान्य केले आणि तुम्ही आयुष्यात नवे सकारात्मक बदल घडविण्यासाठी उत्सुक आहात. सज्ज आहात, त्यामुळे अर्धा विजय तर इथेच झाला.

मी चुकतोय हे कळणे म्हणजे आपोआपच पुढची चुक टाळणे नाही का ? आता आपल्या प्रश्नाकडे वळुया, मी तर म्हणेन राग चांगला आहे, ह्या धर्तीवर राग चांगला असतो असे म्हणणे योग्य ठरेल. उदा. आपल्याला कचऱ्याचा राग येतो, म्हणून तर आपण स्वच्छता ठेवतो, आपल्याला गरीबीचा राग येतो म्हणून आपण रोज कामावर जातो. लोकांनी केलेल्या अपमानाचा आपल्याला राग येतो म्हणून तर इच्छा असो वा नसो, आपण आपल काम चौखपणे पार पाडतो.

राग ही एक उर्जा आहे, आपल्यालाही राग येतो आणि असामान्य लोकांनाही राग येतो, पण ते लोक आपल्या रागातून निर्माण झालेल्या उर्जा व्यर्थ घालवत नाहीत. तिचा सकारात्मक वापर करून विश्व बदलवून टाकतात.

मार्टीन ल्युथर किंगला राग आला आणि त्याने अमेरिकाच बदलवून टाकली. नेल्सन मंडेलाला कृष्णवर्णीयांवर होणाऱ्या अन्यायाची चीड आली आणि त्यांनी आफ्रिका हादरवून टाकली.

डॉ. बाबासाहेबांनी तेच केले. शिवाजी महाराजांनी सुध्दा तेच केले. आपला राग एकदाच व्यक्त होऊन शांत होऊ दिला नाही. तो निखारा त्यांनी आपल्या हृदयात सतत पेटत ठेवला आणि शेवटच्या श्वासापर्यंत त्यातुन मिळालेलं इंधन आपल्या स्वप्नपुर्तीसाठी वापरले. ते जे करू शकतात ते आपणही करू शकतो की !

फालतु गोष्टीवर रागाराग करून आपली

Scanned by TapScanner

बहुमूल्य उर्जा वाया घालवण्यापेक्षा तिच रूपांतर तीव्र इच्छाशक्तीमध्ये करायला शिकण हीच खरी आनंदाची आणि यशाची गुरूकिल्ली आहे.

जिथे राग येतो अशा परिस्थितीला हाताळण्यासाठी मी वापरलेल्या टिप्स देत आहे.

१) स्वीकार करा - समजा तुम्ही कंम्प्युटरवर खुप महत्वाच काम करत आहात आणि लाईन गेली, आता तुम्ही चिडचिड करून काही फायदा आहे का ? शिव्या देऊन, डोक खराब केल्याने फायदा काहीच होणार नाही, झाल तर नुकसानच होईल. म्हणून लाईन गेली याचा स्वीकार करा, आणि दुसरे एखादे काम शोधा, त्यात रममाण व्हा ! त्याचा आनंद घ्या ! अस समजा तुम्ही ट्रफीकजॅममध्ये अडकला आहात, मग आता किरकिर करून कर्कश हॉर्न वाजवून, आजुबाजुंच्यांशी भांडून काय साध्य होणार आहे का ? त्यापेक्षा कारमध्ये मस्त गाणे लावा आणि आनंद घ्या.

२) स्वत:ला दररोज सुधारा, सिद्ध करा.

कोणी तुमची चुक नसतांना अपमान केला, फसवले किंवा भांडले तर त्यावर जास्त विचार करून वेळ वाया घालवणं म्हणजे मुर्खपणा आहे. नको त्या आठवणी कुरवाळत बसायचे नसते, त्या विसरायच्या असतात पण त्यातुन कमावलेला अनुभव मिळालेला धडा मात्र आयुष्यभर आपोआप लक्षात ठेवायचा.

३) शांत बसा, विसरा.

कधी कधी आपल्याला दुखावणारे आपलेच लोक असतात, अशा लोकांना जबर प्रत्युत्तर देऊन आपणच घायाळ होतो, अशा जखमा होतात ज्या भरण्यासाठी आयुष्य जावे लागते म्हणून अशा वेळी मौन पाळणे सोयीस्कर ठरते. आई वडिल , भाऊ बहिण, बायको मुले, जीवलग मित्र, जवळचे नातेवाईक इतर सगळे यांच्याशी लढाई करून आपण जिंकलो तरी त्या युद्धात आपलेच लोक हरलेले असतात. आपल्या शब्दांनी रक्तबंबाळ झालेले असतात. अशा विजयश्रीचा आनंद साजरा तरी कसा करावा ? म्हणून काही ठिकाणी गप्प राहणे, तिथून निघुन जाणे आणि मौन पाळणे श्रेष्ठ असतं !

४) आभार मानुन आनंदी व्हा -

ज्या व्यक्तिचा राग येतो, त्याच्यात काही चांगले गुणसुद्धा आहेत. त्याने कधी तुम्हाला मदत सुद्धा केली. ते आठवून त्याचे आभार माना. राग पळून जाईल.

५) हसा - कितीही वाईट परिस्थिती असो, त्याकडे पाहून हसा, विनोद बनवा, खळखळून हसा, मजा घ्या, दु:खाची तीव्रता नाहीशी होईल.

जर वरील गोष्टी आत्मसात नाही केल्यात तर हाच राग कदाचित लकवा आणु शकतो, त्याच बरोबर रक्तदाब, मधुमेह, संधिवात, दमा, निद्रानाश व डिप्रेशन देखील आणु शकतो. ठरवा रागाचा वापर कशासाठी करायचा .

Scanned by TapScanner

ग्रंथ वाचनाचे महत्व

कु. मयुरी विजय पाटणे
बी.एस्सी. भाग ३

खळवळलेल्या महासागरात आपल्या जीवननौकेला योग्य ती दिशा दाखविणारे दिपस्तंभ म्हणजे ग्रंथ. जीवनानुभवाने समृद्ध असे ग्रंथ मानवी मनाला अलौकिक आनंदाचा साक्षात्कार घडवितात. ग्रंथ वाचनाने मानवी जीवन समृद्ध होते. मनुष्य सदाचारी सुसंस्कृत बनतो. ग्रंथ हे मनोरंजन, ज्ञान देतात. जीवनाला प्रेरणा देतात. जीवनात कसे वागावे हे ग्रंथ वाचनाने कळते आणि मिळविलेल्या ज्ञानाचा जीवनात उपयोग कसा करावा हे शिकवितात. ग्रंथाच्या माध्यमातून जीवनातील शाश्वत मुल्यांचाआपण शोध घेऊ शकतो आणि ग्रंथ वाचनाने आपल्या बुध्दिला चालना मिळते.

वाचन हे फक्त आपल्याला कच्चा मला पुरवित असते. आपण लेखकाच्या विचाराची पकड समजावून घेतली की ते खऱ्या अर्थाने वाचन होते. वाचनाने प्रकाशाची दारे खुली होतात. ज्ञानाचे कालवे बंधमुक्त होतात. ग्रंथात मानवी जीवनाचे सारे तात्पर्य असल्याने आपल्याला मोठा माणूस व्हावयाचे असेल तर वाचनाशिवाय अन्य तरणोपाय नाही. ग्रंथ वाचनाच्या विरंगुळ्याने माणसाला निरंतन सुख काय आहे ते कळते.

आंधळ्यास जसा प्रकाशाचा अर्थ कळत नाही त्याचप्रमाणे स्वत: विचार न करणाऱ्याला ग्रंथाचा अर्थ कळत नाही.

वाचन हा माणसाच्या जीवनाचा एक अविभाज्य घटक मानण्यात येतो. प्रत्येकाने जीवनावर बरावाईट परिणाम जर कुणी घडवून आणत असतील तर ते ग्रंथ होय. वाचनाची आवड ही प्रत्येकाने आपल्या बालपणात जोपासली पाहिजे. कारण या संस्कारक्षम वयातच आपल्या पुढच्या आयुष्याची जडणघडण होत असते. वीर पुरूषांच्या चारित्र्याचे वाचन आपल्या विज्ञानविषयक ज्ञानात भर घालते. तर काही ग्रंथातील हृदयस्पर्शी प्रसंग आपल्या मनात साकार हातात.

ग्रंथ म्हणजे ज्ञान मिळविण्याचे एक साधन ग्रंथ म्हणजे आपल्या मनाचे अन्न, आपल्या बंदिस्त मनाची कवाडे उघडून मुक्त विश्वाचे आपल्याला दर्शन घडवितात ते ग्रंथच. ग्रंथ हेच खरे शिक्षण, ग्रंथ म्हणजे आत्म्याचे गवाक्ष या ग्रंथामुळेच. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर भारत देशाचे राज्य घटनेचे शिल्पकार झाले. त्यांना ग्रंथ हाच एक त्यांच्यासाठी गुरूचे स्थान आहे. आणि गाडगे महाराजांनी सुध्दा हेच सांगितले की वाचनाने आपल्याला मनातील अंधश्रध्दा दूर करता येते.)
समर्थ रादास स्वामींचे एक वचन आहे,

"दिसामासी थोडेतरी लिहावे,
प्रसंगी अखंडित वाचीत जावे"

ग्रंथामुळे मानवी जीवन समृद्ध झालेले आहे. ललित वाङ्मयाच्या नावाने केवळ आनंदच होते असे नव्हे तर अनेकवेळा जीवनाचा अर्थ उमगतो ग्रंथाचे वाचन हा मानवी जीवनातील एक विसावा आहे. या जगातील शाश्वत गोष्ट म्हणजे ग्रंथ.

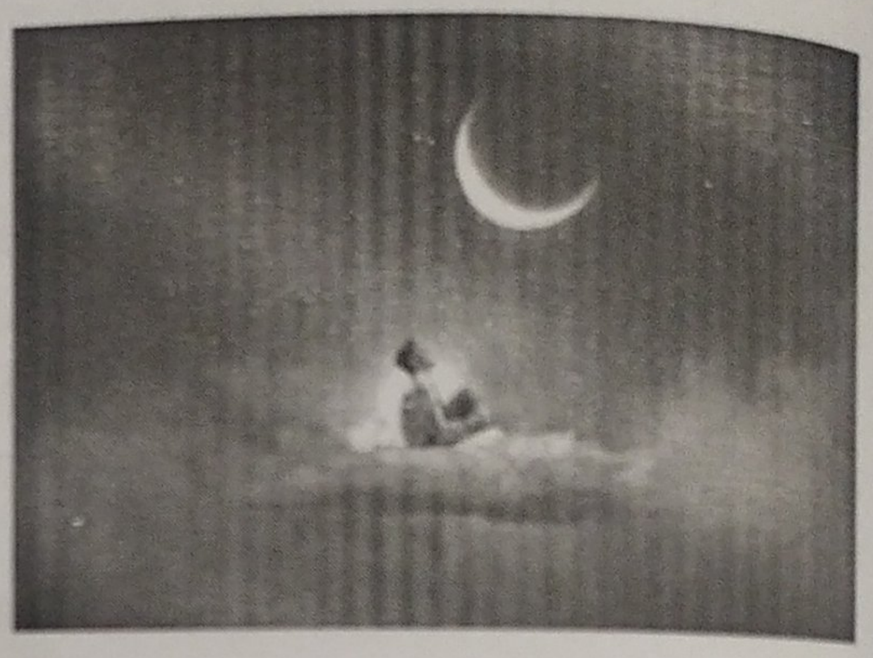
प्रत्येक प्रकारचे वाङ्मय जो वाचतो तो खरा वाचक नव्हे तर जे उत्तम विचार तो वाचतो व त्या विचारांना आपल्या जीवनाचा एक भाग बनवितो तोचखरा वाचक !

Scanned by TapScanner

स्वप्न

कधी कधी माझे मन
सुसाट धावत असते
स्वप्न माझे आकाशाला
पैलणार नाही इतके असते

काय सांगु तुम्हाला
दिवसातील प्रत्येक क्षणाला
मी स्वप्न बघत असते
स्वप्न माझे आकाशाला
पैलणार नाही इतके असते

आयुष्यात मला खुप काही शिकावं
असे नेहमीच वाटत असते.
पण काय करणार अशा वेळी
नेमकं नशीब साथ देत नसते
स्वप्न माझे आकाशाला
पैलणार नाही इतके असते

मनाला नेहमीच वाटते
आकाशात स्वप्नाचे वारे घेऊन
उंच उंच उडावे पण
काय करणार ..... उडण्यासाठी
आधी पंख असावे लागते
स्वप्न माझे आकाशाला
पैलणार नाही इतके असते

कु. सायली सा. कोठेकर
बी.एस्सी. भाग १

Scanned by TapScanner

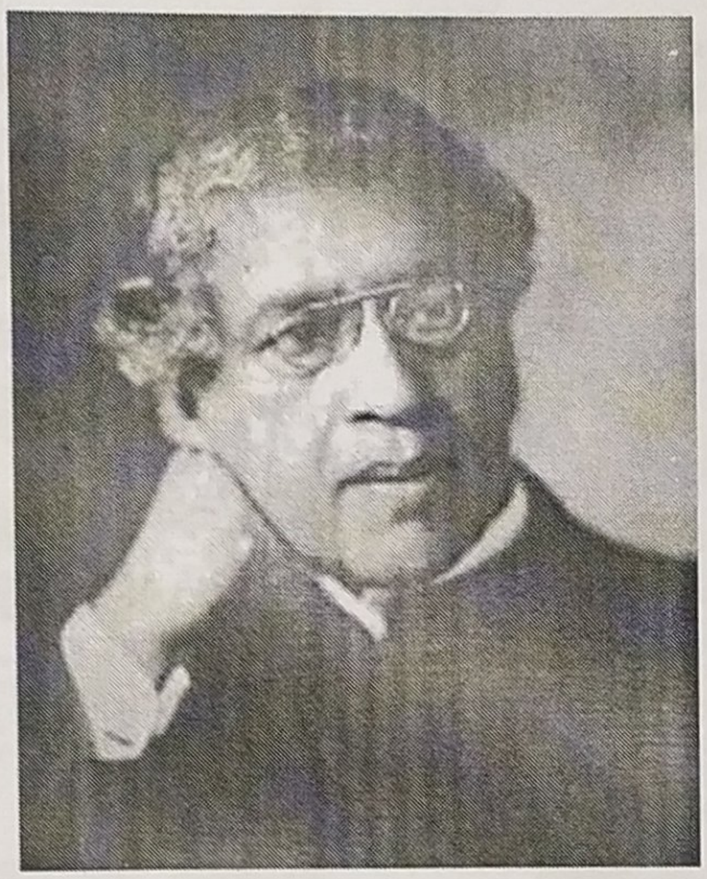
जगदीशचंद्र बोस

गौरव कि. सोटे
बी.एस्सी. भाग ३

सुप्रसिद्ध वनस्पतिशास्त्र, संशोधक, विज्ञानमहर्षी डॉ. जगदीशचंद्र भगवानचंद्र बोस यांचा जन्म ३० नोव्हेंबर १८५८ साली बंगालमधील विक्रमपरू या गावी झाला. जगदीश लहानपणापासूनच अतिशय चौकस व बुद्धिमान होते. त्यांच्या वडिलांनी त्यांच्या बुद्धीला योग्य वळण देऊन प्रोत्साहन दिले. बालपणी पाठशाळेत जगदीश कोळ्यांच्या मुलांकडून जलचरांच्या, वनस्पतींच्या गोष्टी ऐकत असत त्यामुळे वनस्पती, निसर्ग हाच त्यांच्या आवडीचा विषय झाला.

शालेय शिक्षणानंतर लंडन विद्यापीठाचे बी.एस्सी. व केंब्रिज कॉलेजमधून ते पदवीधर झाले. परत आल्यानंतर कलकत्ताच्या प्रेसिडेन्सी कॉलेजात विज्ञान शाखेचे ते प्राध्यापक झाले. १८९६ साली लंडन विद्यापीठाची डॉक्टर ही पदवी मिळवली. बोस यांचे संशोधन कार्य चालूच होते. याचवर्षी त्यांनी बिनतारी तारायंत्राचा शोध लावला. या अपूर्व शोधामुळे त्यांच जगभर प्रसिद्धी झाली.

महाविद्यालयात शिक्षण घेत असतांना वसतीगृहाच्या एका कोपऱ्यात त्यांनी छोटासा बगीचा तयार केला होता व वनस्पतींवर निरनिराळे प्रयोग केले. पुढे इंग्लंडला जाऊन वनस्पतीशास्त्राचा खुप अभ्यास केला. तेव्हा जगदीशबाबूंना आढळून आलेकी कृषीजीवन व वनस्पतीजीवन यात खूप साम्य आहे. वनस्पती श्वासोच्छश्वास करतात, रात्री झोप घेतात, विषबाधेने मरतात, गुंगीच्या औषधाने त्यांनाही गुंगी येते, त्यांना स्पर्शाची जाणीव होते, याचा त्यांनी अथक परिश्रमाने शोध घेतला.

पण जगदीशबाबूंचे म्हणणे परदेशी शास्त्रज्ञांना पटत नव्हते. तरीही निराश न होता जिद्दीने, चिकाटीने त्यांनी संशोधन कार्य सुरूच ठेवले. यासाठी लागणारी निरनिराळी यंत्रे त्यांनी तयार केली. १९०० साली पॅरिसे येथे भरलेल्या जागतिक परिषदेत त्यांनी वनस्पतीशास्त्रातील शोधासंबंधी सप्रयोग व्याख्यान दिले. वनस्पतींना सजीव प्राण्यांप्रमाणेच ज्ञानतंतु असतात. हे त्यांनी सिद्ध केले. वनस्पतींची वाढ मोजण्यासाठी त्यांनी 'क्रेस्फोग्राफ' नावाचे यंत्र स्वतः तयार केले व वनस्पती जमिनीतून रस कसा शोषून घेतात, एका सेकंदात वनस्पतींची वाढ किती होते ? हे यंत्राच्या सहाय्याने जगदीशबाबूंनी शास्त्रज्ञांना दाखवून दिले. तेव्हा शास्त्रज्ञांनी थक्क होऊन त्यांचा गौरव केला.

जगदिशबाबू देशभक्त होते. आपला देश संशोधनात मागे राहू नये व येथील मुलांना दुसऱ्या देशात संशोधनाकरिता जावे लागू नये म्हणून कोलकाता येथे बोस विज्ञान संशोधन मंदिर स्थान केले व आपले आयुष्य, सर्व पैसा या प्रयोगशाळेकरिता खर्च केला. रेडिओशास्त्राचे ते खरेखुरे जनक होते. हा शोध स्वत:कडे त्यांनी ठेवला नाही. लंडनच्या रॉयल सोसायटीने १९१३ साली डॉ. जगदिशांचे सिद्धांत प्रसिद्ध केले. विज्ञान क्षेत्रात मोलाचे संशोधनकार्य करून भारताची किर्ती वाढविण्याऱ्या डॉ. बोस यांचे वयाच्या ८० व्या वर्षी, २३ नोव्हेंबर १९३७ साली निधन झाले. 'ज्ञान एका व्यक्तिच्या वा राष्ट्राच्या मालकीचे नसते तर साऱ्या विश्वाच्या मालकीचे असते.' असा संदेश साऱ्या जगाला त्यांनी दिला आहे.

Scanned by TapScanner

मुलगी

जगू द्या मलाही, का मला मारता
माझे दुःख समजूनी का असे करता,
'बाबा' मलाही जगू द्या
ही दुनिया मलाही बघू द्या
उमलत्या कळीला उमलू द्या
फुलाप्रमाणे फुलु द्या आणि
उद्या बघा ही कळी उमलुन
कशी सर्वांना सुगंध देते,
सर्वांचे दुःख समजूनी घेते
तुम्ही म्हणाल तर....
विषसुद्धा अमृत समजुनी पिते

आयुष्य

आयुष्यभर सोबत असून
जवळ कधी बसत नाही
एकाच घरात राहून आम्ही
एकमेकास दिसत नाही

हरवला तो आपसातला
जिव्हाळ्याचा संवाद
एकमेकास दोष देवून
नित्य चाले वादविवाद

धाव धाव धावतो आहे
दिशा मात्र कळत नाही
हृदयाचे पाऊल कधी
हृदयाकडे वळत नाही

इतकं जगून झालं पण
जगायलाच वेळ नाही
जगतो आहे कशासाठी
काहीच कसला मेळ नाही

क्षण एक येईल असा
घेवून जाईल हा श्वास
अर्ध्यावरच थांबलेला
असेल जीवन प्रवास

अजूनही वेळ आहे
थोड तरी जगून घ्या
सुंदर अशा जगण्याला
डोळे भरून बघून घ्या.

कु. दर्शना तिजारे
बी.एस्सी भाग २

Scanned by TapScanner

काही राहीलं तर नाही नां

कु. तेजस्वीनी सु. ढोक
बी.एस्सी. भाग ३

जीवनामध्ये तुम्ही खुप काही मिळवलं असल तरी आयुष्याच्या प्रत्येक टप्प्यावर पुढे जात असतांना तेव्हढी हा प्रश्न सर्वांनाच पडतो 'काही राहिल तर नाही नां ?'

वर्षभराच्या पोराला बाईच्या हवाली करून नोकरीसाठी जाण्याच्या आईला ती बाई जेव्हा विचारते, 'पर्स, चाबी घेतली ना, काही राहिल तर नाही ना ?' ती आई कशी सांगेल की ज्याच्या भविष्यासाठी एवढा आटापिटा चालू आहे तोच तर राहिला.

खूप आशेने आईबापाने पोराला शिकवले. पोरगा परदेशात सेटल झाला. नातू जन्माला आला म्हणून आजी-आजोबा परदेशात नातवाला बघायला गेले. तिन महिने झाल्यावर परत निघतांना पोरगा सहज बोलून गेला. 'सगळ चेक करून घ्या, काही राहिल तर नाही ना?' काय उत्तर द्यावे त्या म्हाताऱ्याने कळेना कारण, 'आता मागे राहायला शिल्लक तरी काय आहे.'

लग्न होऊन पोरगी वरातीसोबत निघून गेली तेव्हा आपाला आत्या विचारते, 'दादा, पोरगी काही विसरली नाही ना रे, काही राहिल तर नाही ना ?' भुतकाळात गेलेल्या त्या बापाला पोरीच्या रूममध्ये सुकलेली फुले दिसतात. अश्रू लपवत लपवत बाप बोलला 'ती गेली पण आठवणी इथेच राहिल्या दुसरे काय राहणार.'

साठ वर्षेवय झाल्यावर आज साहेबांना ऑफिसमध्ये शेवटचा दिवस होता. चपराशी बोलला, 'साहेब काही राहिलं तर नाही नां ?' साहेबांनी डोळे बंद केले तर लक्षात आल की, पूर्ण आयुष्य या जागी काम करण्यात गेले, सगळच इथे आहे मग मागे काय राहणार.

स्मशानात आईच्या चितेला अग्नी देऊन बाहेर पडलेल्या पोराला मित्र म्हणतो, 'मित्रा, काही राहिल तर नाही नां?' तो धावत धावत परत अग्नीजवळ गेला. आईचा चेहरा पाहण्यासाठी केलेला प्रयत्न अयशस्वी झाला.

त्याला उमजेना कि काय राहून गेले. डोळे पुसत पुसत तो म्हणाला 'काही नाही रे, जे राहिले ते आता सदा स्मरणात राहील.'

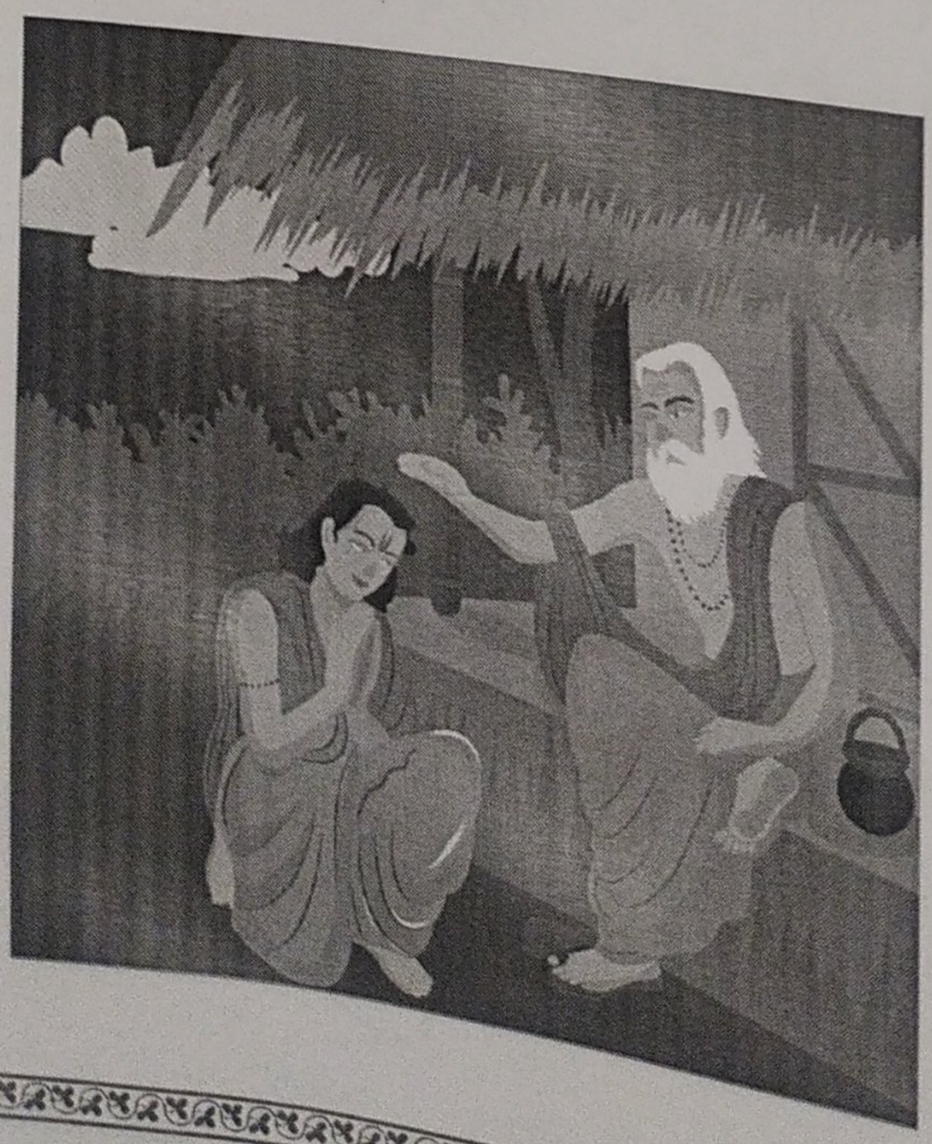
एकदा तरी वेळ काढून मागे बघा, जुन्या आठवणी ताज्या करा.

डोळे भरून येईल, मन प्रफुल्लीत होईल. आणि आत्ताचा हा क्षण जगण्याची नवी उमेद मिळेल. मग कधीही काहीच मागे राहणार नाही.

Scanned by TapScanner

गुरूचे महत्व

गुरू म्हणजे ईश्वरापेक्षा ही खुप मोठी ज्ञानरूपी शक्ती असते
ज्ञान सागरात वाहून त्यांचीच करायची गुरू भक्ती
त्यांच्याच ज्ञानाचा आधार घेऊन संकट काळात
शोधायची असते चातुर्य अन् युक्ती
आलेल्या संकटात विजय मिळवून
गुरूचीच करायची असते भक्ती
गुरू म्हणजे ज्ञानरूपी मंदिराचा असतो उंच कळस
त्यांच्या आज्ञेत वागेल तर दृष्ट मनाचा कोणीच नसते मिळत
गुरूंच्या आज्ञेप्रमाणे वागायचं
विश्वापेक्षाही मोठ्या मनाला
सांगा अजून काय मागायचं
निर्माता हा निर्माण करतो आपण
जगामधील अस्तित्व तर गुरू सांगतात की
काय आहे या विश्वामध्ये आपलं महत्व

कु. प्रज्वली कांडलकर
बी.एस्सी. भाग २

Scanned by TapScanner

बाबा

कु. मधुरी विजय पाटणे
बी.एस्सी. भाग ३

लहान असल्यापासून आई मुलांना सांगत असते -
इथे जाऊ नको.... बाबा मारेल
तिथे जाऊ नको .... बाबा मारेल
झाडावर चढू नको .... बाबा मारेल
नदीकडे जाऊ नको .... बाबा मारेल
शाळेत जा नाही तर .... बाबा मारेल
अभ्यासाला बस नाही तर .... बाबा मारेल
हे करू नको, नाही तर .... बाबा मारेल
ते करू नको, नाही तर .... बाबा मारेल

मग मुल सुद्धा बाबाला घाबरतात, बाबांच्या भयाने शाळेत जातात, बाबा मारू नये म्हणून अभ्यास करतात, बाबांच्या दहशतीलखाली शिकत राहतात.

हळूहळू मुल बाबांकडे दुर्लक्ष करून आईवरच प्रेम करू लागतात. मनामधून बाबांना काढून टाकतात आणि आईच्या चरणावर सर्वस्व अर्पण करतात. बाबांपासून चार हात लांबच राहतात. मुल आईचं गाणं गातात, कविता लिहितात. कोणतेच मुल बाबाला दुधावरची साय म्हणत नाही. लंगड्याचा पाय म्हणत नाही. वासरांची गाय म्हणत नाही. बाबांसाठी मुलांकडे शब्दच नसतात. मुलांच्या पायाला ठेच चालली तरीही मुले बापरे म्हणत नाही. स्वामी तिन्ही जगाचा 'बाबाविना' भिकारी होत नाही. सानेगुरूजींनाही 'श्यामचा बाप' दिसत नाह. आई घरात असली की घर कसं भरल्यासारखं वाटतं. पण मुलांना बाबा घरात असुला की मात्र स्मशान शांतता....

मुलं शपथ सुध्दा आईचीच घेतात. बाबा शपथेच्याही लायकीचा नसतो. बाबा असतो केवळ मुलांच्या नावाच्या व आडनावच्या मध्ये, फक्त 'नावापुरता'

मुल विठोबाला 'माऊली' म्हणतात, बाबासाहेबांना 'भिमाई' म्हणतात, धरणीला 'माय' म्हणतात, देशाला 'माता' म्हणतात. बाबा मात्र धरणीतून, देशातून आणि मुलांच्या मनातून केव्हाचाच हद्दपार झालेला असतो.

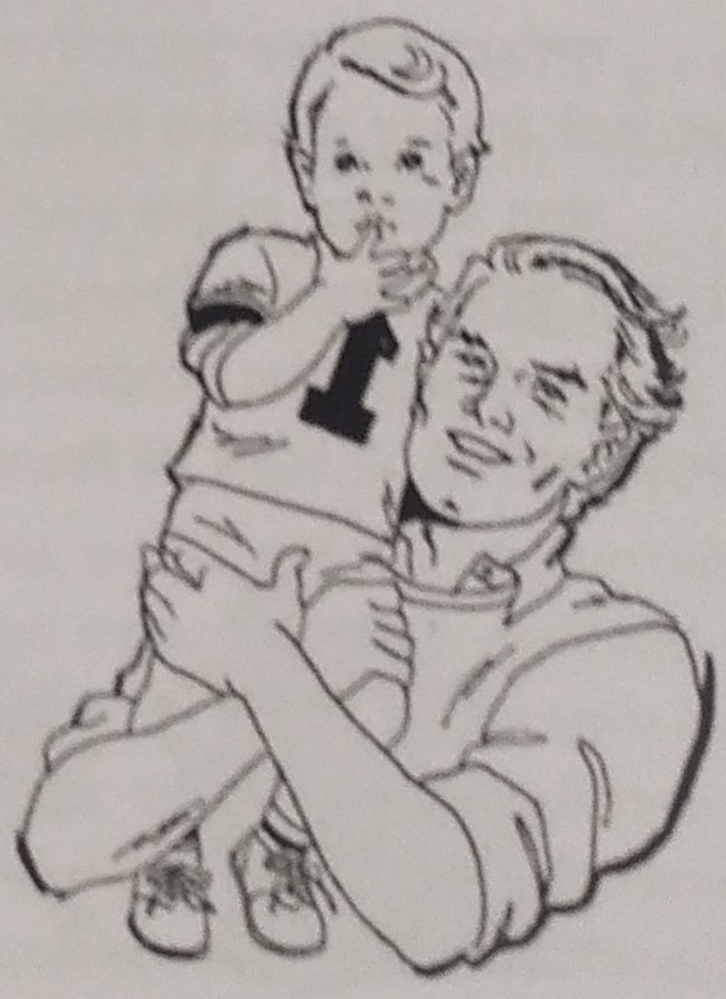
बाबा असतो कठोर, काळीज नसलेला निर्दयी मारकुटा,

बाबा असतो मुलांच्या स्वप्नात येणारा बागुलबुआ,

बाबा म्हणजे केवळ रूपये, पैसे कमवायचे यंत्र, तेवढ काम त्याने केलं की त्याच कर्तृत्व संपल.

अस असूनही बाबा मेल्यावर मुलांच्या छातीत धडकी का बसते ? का ओघळतो मुलांच्या डोळ्यातून पाऊस, का वाटत मुलांना की आपण बेवारस झाल्यासारख, का हंबरतात मुलं बाबा मेल्यावर, का घाबरतात मुलं बाबा मेल्यावर. कथा, कादंबऱ्या आणि कवितेत कधिही नसलेला हा 'पत्थर दिल' बाबा... प्रत्यक्षात जेव्हा नसतो तेव्हा का वाटत मुलांना की,

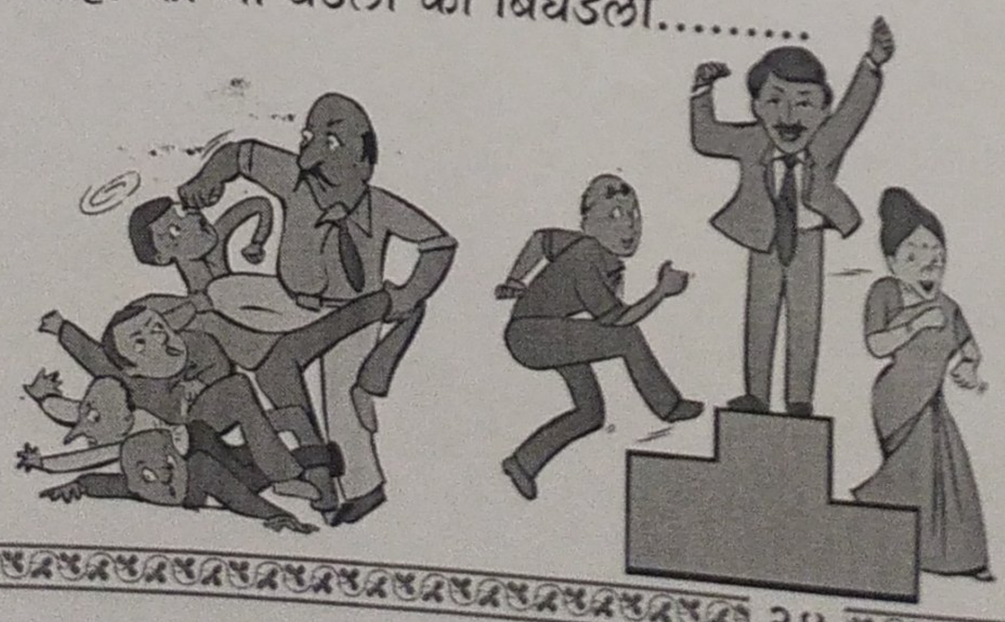
डोळे मिटून जी प्रेम करते तिला प्रेयसी म्हणतात,
डोळे उघडे ठेवून जी प्रेम करते तीला मैत्रीण म्हणतात,
डोळे वटारून जी प्रेम करते तीला पत्नी म्हणतात,
आणि स्वत:चे डोळे मिटेपर्यंत जी प्रेम करते
तीला 'आई' म्हणतात,
पण डोळ्यात प्रेम न दाखवता जो प्रेम करतो
त्याला बाबा म्हणतात, त्याला बाबा म्हणतात.

Scanned by TapScanner

समजत नाही की मी घडलो की बिघडलो

तंत्रज्ञानामागे धावतांना आत्मज्ञान विसरलो
पैसा हीच शक्ती समजून ईश्वरभक्ती विसरलो
सुख शोधतांना जीवनाचा बोध विसरलो
सुखासाठी साधने वापरतांना साधना विसरलो
भौतिक वस्तूच्या सुखात नैतिकता विसरलो
धन जमा करतांना समाधान विसरलो
तंत्रज्ञान शोधतांना ते वापरण्याचे भान विसरलो
जाहिरातीच्या माऱ्यामुळे चांगल निवडणं विसरलो
गाडी आल्यापासून चालणं विसरलो
मोबाईल आल्यापासून भेटीगाठी विसरलो
कॅलक्युलेटर आल्यापासून बेरीज विसरलो
संगणकाच्या वापराने विचार करणं विसरलो
संकरीत खाल्यामूळे पदार्थाची चव विसरलो
फास्टफुडच्या जमान्यात तृप्तीची ढेकर विसरलो
ए.सी.मध्ये बसून झाडाचा गारवा विसरलो
परफ्युमच्या वापरामुळे फुलांचा सुगंध विसरलो
चातुर्य मिळवतांना चरित्र विसरलो
जगाच्या भूगोलात गावाचा इतिहास विसरलो
बटबटीत प्रदर्शनात सौंदर्याचे दर्शन विसरलो
मृगजळामागे धावतांना कर्तव्यातला आनंद विसरलो
स्वत:मध्ये मग्न राहू दुसऱ्यांचा विचार विसरलो
सतत धावतांना क्षणभर थांबणं विसरलो
जागेपणी सुख मिळवतांना सुखाच झोपणं विसरलो
हुशारी मिळवतांना शहाणपण विसरलो
समजत नाही की मी घडलो की बिघडलो.....

Scanned by TapScanner

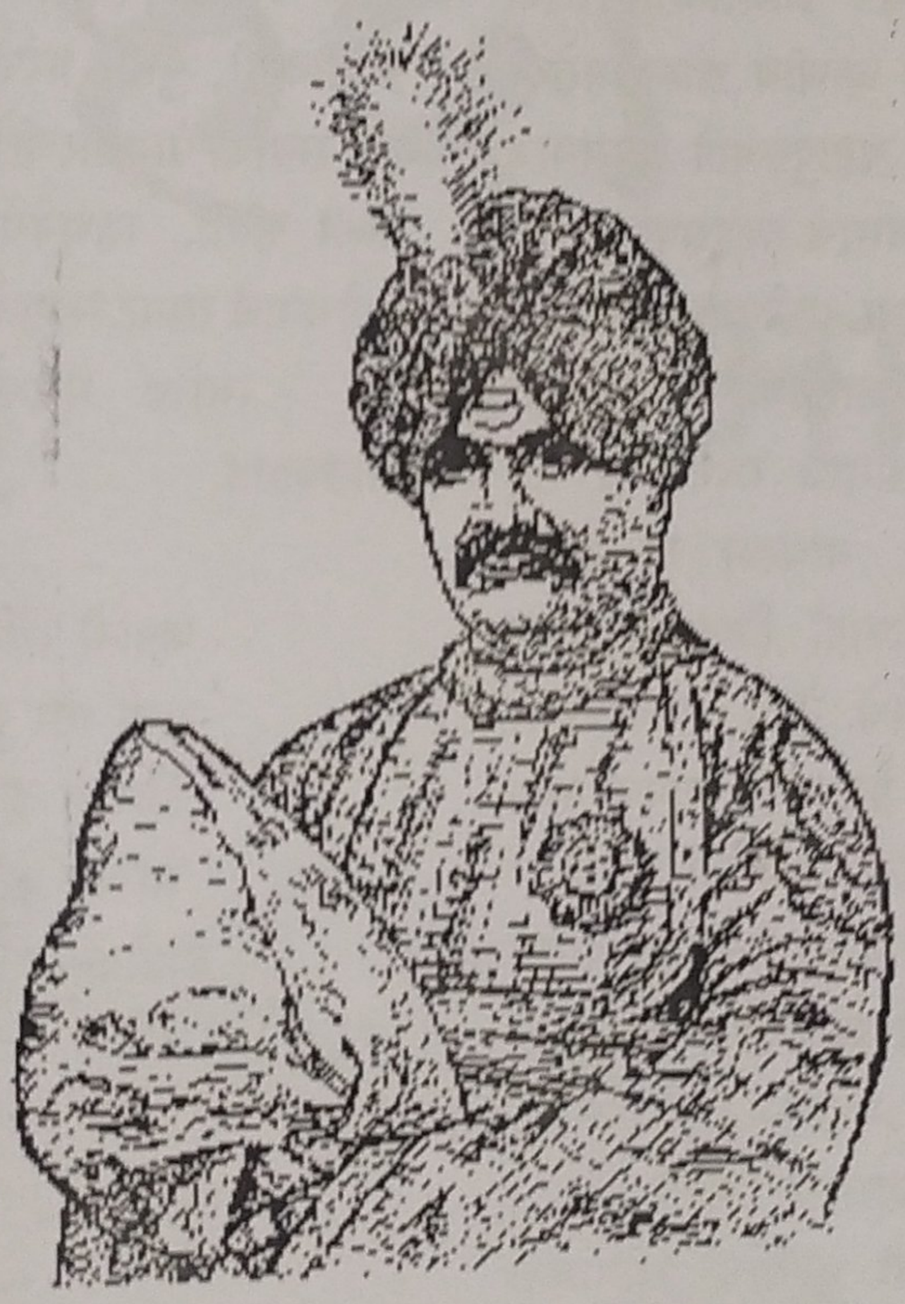
जनसामान्याचा युगप्रवर्तक - छत्रपती शाहू महाराज

कु. कोमल गावंडे
बी.एस्सी. भाग ३

महाराष्ट्राच्या पावन मातीने अनेक राजांना, अनेक विरांना, विद्वानांना, क्रांतिकारकांना, समाजसुधारकांना जन्म दिला. महाराष्ट्र भूमि ही रत्नांची खाण आहे. याच पावन मातीने २६ जुलै १८७४ साली अशाच एक रत्नाला जन्म दिला ते रत्न म्हणजे छत्रपती शाहू महाराज होय.

शाहू महाराजांचे कार्य महान व सर्वपरिचित असे आहे. स्वातंत्र्यपूर्व भारताच्या इतिहासामध्ये जन्म होवूनही ज्यांनी आधुनिक समाजाच्या जडणघडणीचे व उद्धाराचे कार्य केलेत अशा अतिशय मोजक्या महापुरूषांमध्ये छत्रपती शाहू महाराज यांचा समावेश आहे.

त्याच्या कालखंडामध्ये जातीयवाद जेव्हा पराकोटीला गेला होता अशा काळात शाहू महाराजांनी आपल्या संस्थानात समतेच्या तत्वाची प्राणप्रतिष्ठा केली. माणुसकीला उजगार करणारे राजर्षी शाहू महाराज हे खऱ्या अर्थाने प्रियदर्शी सम्राट अशोकांच्या परंपरेतील लोककल्याणाचा वारसा सांभाळणारे थोर शासक होते. संस्थांनिक सेवेमध्ये देशात सर्वप्रथम बहुजनांना आरक्षण जाहीर करणारे प्रथम थोरपुरूष होते. म्हणूनच त्यांना गौरवाने आरक्षणाचे जनक संबोधल्या जाते.

त्यांचा गौरव करतांना त्यांच्या दूर्मिळ गुणविशेषाकडे लक्ष केंद्रित करणे गरजेचे आहे. कारण शाहू महाराजांची महानता ही फार मोठी होती. त्यांचे द्रष्टेपण, त्यांची निर्णयक्षमता, त्यांची धडाडी व निर्भयवृत्ती आणि निधड्या छातीतले त्यांचे गरिबांच्या उद्धारासाठी तळमळणारे करूणादि अंत:करण, अस्पृश्यतेच्या अत्यंक हीन रूढीने केलेले मानवतेचे शोषण पाहून या रूढीवर प्रहार करण्यासाठी आसुरलेले त्यांचे क्रांतीप्रवण मन हे राजर्षीचे अत्यंत दुर्मिळ गुणविशेष होते. डॉ. आंबेडकर त्यांना Piller of that great movement towards social democracy असे अत्यंत सार्थपणे संबोधतात.

त्यांची कारकिर्द ही आधुनिक समाजाच्या सांस्कृतिक, राजकीय आणि सामाजिक उत्थानाची, त्या समाजाच्या जडणघडणीची एक प्रेरणादायी शक्ती होती. आणि म्हणूनच म्हटल्या जाते की, ज्या दलित, बहुजन, आदिवासी व धर्मनिरपेक्ष विचारांच्या नेत्याच्या हाती राज्य शासनाची सुत्रे आहेत. त्यांनी शाहू महाराजांच्या राज्यकारभारविषयक जाणिवेची कास धरल्याशिवाय

Scanned by TapScanner

खरे राष्ट्र निर्माण होऊ शकत नाही.

शाहू महाराजांचे जीवन हे लोकोत्तर होते यात शंकाच नाही. त्यांच्या जीवनातील अनेक घटना सांगता येतील की हा राजा जनसामान्याचा युगप्रवर्तक प्राणप्रिय सखा होता. आपल्या प्रजेच्या सुखदुःखात समरस होऊन त्यांची मने जिंकणारा लोकविलक्षण राजा लोकशाही, विज्ञान आणि धर्मनिरपेक्ष मुल्यांचा उद्गाता व संरक्षक होता. राजकीय व आर्थिक पातळीवर प्रजाजनासाठी अनेक कल्याणकारी योजना राबवून त्यांचा राज्यकारभारात प्रत्यक्ष सहभाग साधण्यात शाहू महाराज यशस्वी झाले.

खुद्द डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांसारख्या लोकोत्तर महापुरूषांच्या प्रज्ञेची जाणीव झाल्याबरोबर मित्रत्वाच्या नात्याने या दोन्ही महापुरूषाने नवसमाज निर्मितीची मुहूर्तमेढ रोवली. माणसाचे माणूसपण, वंश, जात, धर्म यांनी बंदिस्त न होता प्रत्येकाला त्यांच्या विकासाची, उद्धाराची संधी मिळालिच पाहिजे अशा जाणिवेने या महापुरूषांनी नवसमाज रचनेचे व राष्ट्र निर्मितीचे स्वप्न पाहिले होते. यावरून या देशात संपन्नतेकडे नेणाऱ्या लोकशाहीवादी जिवनमुल्यांच्या प्रत्यय येतो. ते नेहमी म्हणायचे ऐक्य, परस्परप्रेम, विश्वास आणि चिकाटीचे सतत प्रयत्न ही आमची शस्त्र असली पाहिजेत व त्या दिशेने वाटचाल झाली पाहिजे.

क्रांतीबा ज्योतीबा फुले यांचा वैचारिक वारसा घेवून प्रबोधन करण्यासाठी व समाजकल्याणासाठी समग्र क्रांतीची मशाल धरून शाहू महाराज पुढे आले, सामाजिक समतेचा संदेश देण्यासाठी त्यांनी आपले वर्चस्व पणाला लावले, मानवी मुल्यांची जोपासना करण्यासाठी त्यांनी राजसत्तेचा वापर केला, ते मानवतावादी राजे होते.

शाहू महाराज तत्वनिष्ठ, ध्येयनिष्ठ राजे होते. मानवतामान्य तत्वांशी तडजोड कितीही विरोध झाला तरी करावयाची नाही हा महाराजाचा बाणा होता. उचनिच भेदांना, दैन्य-दारिद्र्य या मानसिक व सामाजिक शत्रुंना समुळ नष्ट करण्यासाठी, धर्म परंपरा, रूढी यांचे जोखड झुगारून देवून इतरांनाही तसे करण्यासाठी प्रवृत्त करण्याचे धाडस महाराजांनी त्यावेळी केले.

दुःखीतांचे दुःख जाणिवेने भरल्याशिवाय त्यांची कळ समजत नाही. कळच सत्तेला मानवतेकडे वळवते असे सांगणारे शाहू महाराज यांनी केवळ अस्पृशांसाठीच भरीव कामे केली नाही तर वंचितासाठीही केले. १९०२ साली त्यांनी आरक्षणासंबंधीचा घेतलेला ५० टक्के आरक्षणाचा निर्णय याची ग्वाही देतो.

भारतीय संविधानात जी कल्याणकारी, क्रांतीकारी, पुराण परंपरांना छेद देणारी कलमे आहेत त्या सर्वांची पायाभरणी महाराजांनी आपल्या संस्थानात केली होती. म्हणूनच त्यांना भारतीय क्रांतीकारी प्रबोधनाचे सम्राट म्हणून गौरवाने म्हटल्या जातो.

त्यांचा गौरव करतांना खालील ओळी आठवतात.

जनांनी स्वये संकटे सर्व वारी
असा थोर राजर्षी लोकोपकारी
दलितांस हृदयास कवटाळणारा
मानव्य आदर्श सांभाळणारा
'जातीयवाद' सारचे जावे लयाला
सदोदीत हा एकचि ध्यास ज्याला
कृतिशिल आजन्म 'सिद्धार्थ' शाहू
सलामी चला, लोकराजास देवू !'

माणसे पारखण्याची उपजत जाण असलेला हा राजा खऱ्या अर्थाने 'जाणता राजा' होता.

Scanned by TapScanner

हिंदी

विभाग

Scanned by TapScanner

महात्मा गांधी - सेवाग्राम आश्रम

कु. राखी कोठारी
बी.एस्सी. भाग २

साबरमती के सत्याग्रह आश्रम से गांधीजींने १९३० मे नमक सत्याग्रह आरंभ करने के लिये जब दांडी स्थान के लिये प्रस्थान किया उस समय उन्होने यह प्रतिज्ञा की पुरा स्वराज्य मिलने तर इस आश्रम में कदम नही रखेंगे । अगस्त १९३३ मे जले से रिहा होने पर गांधीजीने अपने पाचवे पुत्र से जमनालाल बजाज के आग्रह पर वर्धा में स्थायी रूपसे रहने का निश्चय किया। सबसे पहले व ह महिलाश्रम में ठहरे, फिर भगनवाडी आये. १९३ में श्री जमनालालजी द्वारा दन मे दी गयी भूमीपर आश्रम स्थापित किया जो बादम सेवाग्राह कहलाया।

आदि निवास झोपडी से कुछ सोलह, गांधजी के शिष्य मिस मिराबेन खुद के लिए एक झोपडी का निर्माण किया था

और वह कताई और उस झोपडी में ग्रामिणों को कंधी सिखाने के लिए प्रयोग किया जाता है । आदि निवास में निवासियों की संख्या में वृद्धी हुई है, जब गांधीजी और कस्तुरबा मिराबेन की झोपडी में रहने के लिये स्थानांतरित कर दिया । मिराबेन खुद के लिये पूर्वी हिस्से में एक और झोपडी का निर्माण किया । हालांकि, बाद मे वह गांधीजी के कार्यालय के लिये भी इस झोपडी को छोड दिया । और पास के एक गाव में स्थानांतरित कर दिया । इन झोपडियों को 'बापू कुटी' और 'बापू के कार्यालय' के रूप में आज जाना जाता है ।

कस्तूरबा तो कई पुरूषो के बीच बापू कुटी में रहना पडा था । उसकी कठिनाई को देखते हुए एक नई झोपडी का उसके लिए निर्माण किया गया । कस्तुरबा कुछ कैदियो के साथ इस नए झोपडी में और कभी कबार महिलाओ मेहमानो के साथ रहते थे । इन कुटियों को 'बा कुटी' के रूप में जाना जाता है ।

जुलै १९४२ के दुसरे सप्ताह में काँग्रेस कार्य समिती ने वर्धा मे 'भारत छोडो' प्रस्ताव पास किया । अगस्त के पहले सप्ताह में गांधीजी अखिल भारतीय काँग्रेस महासमिती बैठक में भाग लेने के लिए मुंबई गये । महासमिती के इस अधिवेशन में कार्य समिती के निर्णय की पुष्टी की गयी और ८ अगस्त को ऐतिहासिक भारत छोडो प्रस्ताव पास किया गया ।

पुना से रिहा होने के बाद १९४४ में गांधीजी सेवाग्राम वापस आये । अप्रैल १९४६ में वह क्रिप्स मिशन से बातचित करने दिल्ली गये । उसके बाद एक बार की अल्प अवधी को छोडकर फिर सेवाग्राह वापस नही आये । ३१ जनवरी १९४८ को दिल्ली से वा आने वाले थे लेकिन ३० जनवरी को सायंकाल में गोली मारकर उनकी

Scanned by TapScanner

वर्दी पहन के देख

ए भीड में रहनेवाले इन्सान
एक बार वर्दी पहनकर देख

ऑर्डर के चक्रव्युह में
छुट्टी काट कर के तो देख

बॉर्डर की थंडी हवा में चलकर
घर की तरफ मुडकर तो देख

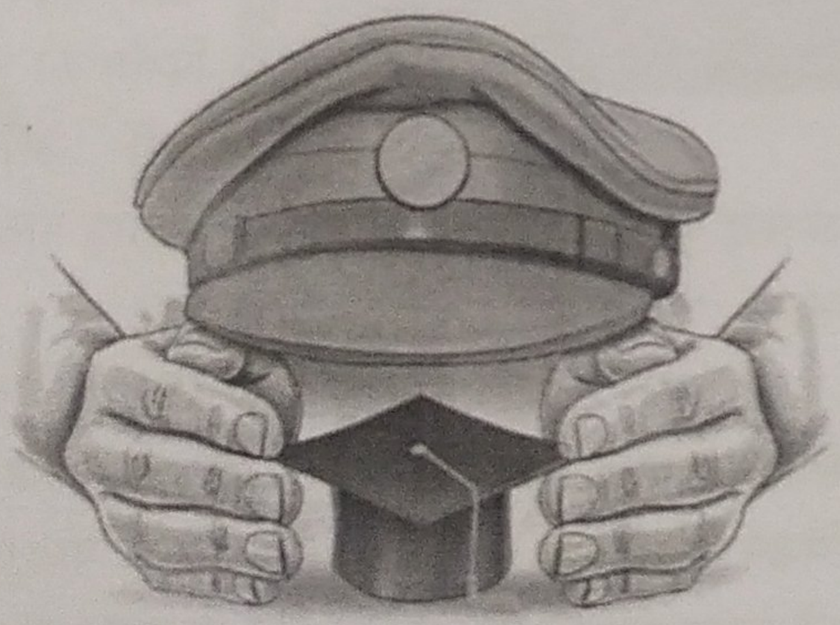
घर से चलने से पहले
अगली छुट्टी के सपने तो देख

कल छुट्टी पे आऊंगा बोलके
अपने पत्नी को समझा के तो देख

ये सब करते समय
दुश्मन की गोली सिनेपर लेकर तो दे,

आखिरी साँसे लेते समय
तिरंगे को सलाम करके तो देख

देश पर मिटकर भी
उन्हे शहिद न कहनेवाले
अगर दम है तो
एक बार वर्दी पहन के तो देख

शहीद

पूछता हे शहीद का परिवार,

हर ख्वाब में चेहरा जिसका,

हर साँस में यादे जिसकी

उसको कैसे भुलाया जाता है ।

वतन परस्ती के लिए, ही गया जो सरफरोश

पुछो उस शहीद सैनिक से

फर्ज कैसे निभाया जाता है ।

माटी का कर्ज कुछ ऐसे चुकाया जाता है ।

१९ फरवरी २०१९ को पुलवामा, कश्मीर

में शहीद समस्त जवानों को समर्पित.

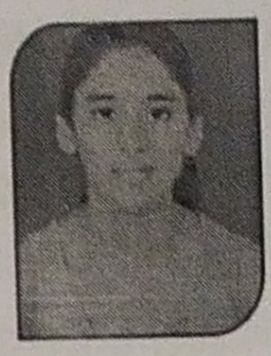
अश्रुपूर्ण श्रध्दांजली

कु. रोशनी वि. मेटे
बी.एस्सी. भाग २

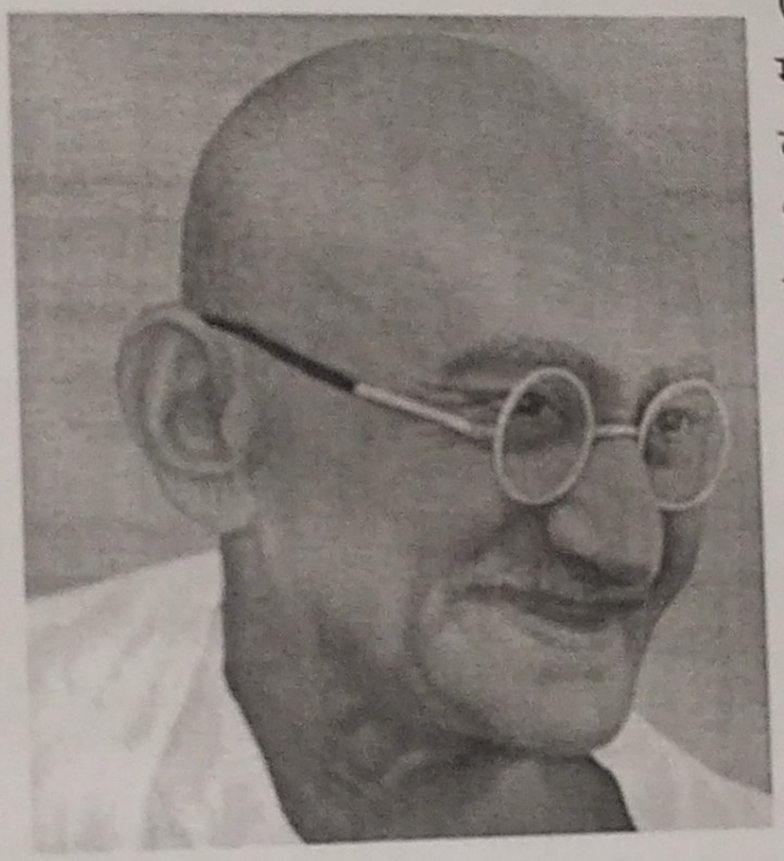
Scanned by TapScanner

महात्मा गांधी

कु. आर. आर. घोंगे
बी.एस्सी. भाग ३

महात्मा गांधी के नाम से मशहूर मोहनदास करमचंद गांधी भारतीय स्वतंत्रता आंदोलन के एक प्रमुख राजनैतिक नेता थे। सत्याग्रह और अहिंसा के सिद्धान्तो पर चलकर उन्होंने भारत को आजादी दिलाने में महत्वपूर्ण भूमिका निभाई। उनके इन सिद्धांतों ने पूरी दुनिया में लोगों को नागरिक अधिकारों एवं स्वतन्त्रता आन्दोलन के लिये प्रेरित किया। उन्हें भारत का राष्ट्रपिता भी कहा जाता है। सुभाष चन्द्र बोस ने वर्ष १९४४ में रंगून रेडियो से गान्धी जी के नाम जारी प्रसारण में उन्हें 'राष्ट्रपिता' कहकर सम्बोधित किया था। महात्मा गाँधी समुच्च मानव जाति के लिए मिशाल हैं। उन्होंने हर परिस्थिति में अहिंसा और सत्य का पालन किया और लोगों से भी इनका पालन करने के लिये कहा। उन्होंने अपना जीवन सदाचार में गुजारा। वह सदैव परम्परागत भारतीय पोशाक धोती व सूत से बनी शाल पहनते थे। सदैव शाकाहारी भोजन खाने वाले इस महापुरुष ने आत्मशुद्धि के लिये कई बार लम्बे उपवास भी रक्खे।

सन १९१५ में भारत वापस आने से पहले गान्धी ने एक प्रवासी वकील के रूप में दक्षिण अफ्रीका में भारतीय समुदाय के लोगों के नागरिक अधिकारों के लिये संघर्ष किया। भारत आकर उन्होंने समूचे देश का भ्रमण किया और किसानों, मजदूरों और श्रमिकों को भारी भूमि कर और भेदभाव के विरुद्ध संघर्ष करने के लिये एकजुट किया। सन १९२१ में उन्होंने भारतीय राष्ट्रीय कांग्रेस की बागडोर संभाली और अपने कार्यों से देश के राजनैतिक, सामाजिक और आर्थिक परिदृश्य को प्रभावित किया। उन्होंने सन १९३० में नमक सत्याग्रह और इसके बाद १९४२ में 'भारत छोड़ो' आन्दोलन से खासी प्रसिद्धि प्राप्त की। भारत के स्वतंत्रता संघर्ष के दौरान कई मौकों पर गाँधी जी कई वर्षों तक उन्हें जेल में भी रहे।

प्रारंभिक जीवन –

मोहनदास करमचन्द गान्धी का जन्म भारत में गुजरात के एक तटीय शहर पोरबंदर में २ अक्टूबर सन् १८६९ को हुआ था। उनके पिता करमचन्द गान्धी ब्रिटिश राज के समय काठियावाड़ की एक छोटी सी रियासत (पोरबंदर) के दीवान थे। मोहनदास की माता पुतलीबाई परनामी वैश्य समुदाय से ताल्लुक रखती थीं और अत्यधिक धार्मिक प्रवित्ति की थीं जिसका प्रभाव युवा मोहनदास पड़ा और इन्ही मूल्यों ने आगे चलकर उनके जीवन में महत्वपूर्ण भूमिका निभायी। वह नियमित रूप से व्रत रखती थीं और परिवार में किसी के बीमार पड़ने पर उसकी सेवा सुश्रुषा में दिन-रात एक कर देती थीं। इस प्रकार मोहनदास ने स्वाभाविक रूप से अहिंसा, शाकाहार, आत्मशुद्धि के लिए व्रत और विभिन्न धर्मों और पंथों को मानने वालों के बीच परस्पर सहिष्णुता को अपनाया। सन १८८३ में साढे १३ साल की उम्र में ही उनका विवाह १४ साल की कस्तूरबा से करा दिया गया। जब मोहनदास १५ वर्ष के थे तब इनकी पहली सन्तान ने जन्म लिया लेकिन वह केवल कुछ दिन ही जीवित रही। उनके पिता करमचन्द गाँधी भी इसी साल (१८८५) में चल बसे। बाद में मोहनदास और कस्तूरबा के चार सन्तान हुईं हरीलाल गान्धी (१८८८), मणिलाल गान्धी (१८९२), रामदास गान्धी (१८९७) और देवदास गांधी (१९००)। उनकी मिडिल स्कूल की शिक्षा पोरबंदर में और हाई स्कूल की शिक्षा राजकोट में हुई।

Scanned by TapScanner

शैक्षणिक स्तर पर मोहनदास एक औसत छात्र ही रहे। सन १८८७ में उन्होंने मैट्रिक की परीक्षा अहमदाबाद से उत्तीर्ण की। इसके बाद मोहनदास ने भावनगर के शामलदास कॉलेज में दाखिला लिया पर ख़राब स्वास्थ्य और गृह वियोग के कारण वह अप्रसन्न ही रहे और कॉलेज छोड़कर पोरबंदर वापस चले गए।

विदेश में शिक्षा और वकालत –

मोहनदास अपने परिवार में सबसे ज्यादा पढ़े-लिखे थे इसलिए उनके परिवार वाले ऐसा मानते थे कि वह अपने पिता और चाचा का उत्तराधिकारी (दीवान) बन सकते थे। उनके एक परिवारक मित्र मावजी दवे ने ऐसी सलाह दी कि एक बार मोहनदास लन्दन से बैरिस्टर बन जाएँ तो उनको आसानी से दीवान की पदवी मिल सकती थी। उनकी माता पुतलीबाई और परिवार के अन्य सदस्यों ने उनके विदेश जाने के विचार का विरोध किया
पर मोहनदास के आस्वासन पर राज़ी हो गए। वर्ष १८८८ में मोहनदास यूनिवर्सिटी कॉलेज लन्दन में कानून की पढाई करने और बैरिस्टर बनने के लिये इंग्लैंड चले गये। अपने माँ को दिए गए वचन के अनुसार ही उन्होंने लन्दन में अपना वक़्त गुजारा। वहां उन्हें शाकाहारी खाने से सम्बंधित बहुत कठिनाई हुई और शुरूआती दिनो में कई बार भूखे ही रहना पड़ता था। धीरे-धीरे उन्होंने शाकाहारी भोजन वाले रेस्टोरेंट्स के बारे में पता लगा लिया। इसके बाद उन्होंने 'वेजीटेरियन सोसाइटी' की सदस्यता भी ग्रहण कर ली। इस

सोसाइटी के कुछ सदस्य थियोसोफिकल सोसाइटी के सदस्य भी थे और उन्होंने मोहनदास को गीता पढने का सुझाव दिया। जून १८९१ में गाँधी भारत लौट गए और वहां जाकर उन्हें अपनी मां के मौत के बारे में पता चला। उन्होंने बॉम्बे में वकालत की शुरुआत की पर उन्हें कोई खास सफलता नहीं मिली। इसके बाद वो राजकोट चले गए जहाँ उन्होंने जरूरतमन्दों के लिये मुकदमे की अर्जियाँ लिखने का कार्य शुरू कर दिया परन्तु कुछ समय बाद उन्हें यह काम भी छोड़ना पड़ा। आख़िरकार सन् १८९३ में एक भारतीय फर्म से नेटल (दक्षिण अफ्रीका) में एक वर्ष के करार पर वकालत का कार्य स्वीकार कर लिया।

गाँधी जी दक्षिण अफ्रीका में (१८९३-१९१४) गाँधी २४ साल की उम्र में दक्षिण अफ्रीका पहुंचे। वह प्रिटोरिया स्थित कुछ भारतीय व्यापारियों के न्यायिक सलाहकार के तौर पर वहां गए थे। उन्होंने अपने जीवन के २१ साल दक्षिण अफ्रीका में बिताये जहाँ उनके राजनैतिक विचार और नेतृत्व कौशल का विकास हुआ। दक्षिण अफ्रीका में उनको गंभीर नस्ली भेदभाव का सामना करना पड़ा। एक बार ट्रेन में प्रथम श्रेणी कोच की वैध टिकट होने के बाद तीसरी श्रेणी के डिब्बे में जाने से इन्कार करने के कारण उन्हें ट्रेन से बाहर फेंक दिया गया। ये सारी घटनाएँ उनके के जीवन में महत्वपूर्ण मोड़ बन गईं और मौजूदा सामाजिक और राजनैतिक अन्याय के प्रति जागरुकता का कारण बनीं। दक्षिण अफ्रीका में भारतीयों पर हो रहे अन्याय को देखते हुए उनके मन में ब्रिटिश साम्राज्य के अन्तर्गत भारतियों के सम्मान तथा स्वयं अपनी पहचान से सम्बंधित प्रश्न उठने लगे। दक्षिण अफ्रीका में गाँधी जी ने भारतियों को अपने राजनैतिक और सामाजिक अधिकारों के लिए संघर्ष करने के लिए प्रेरित किया। उन्होंने भारतियों की नागरिकता सम्बंधित
मुद्दे को भी दक्षिण अफ्रीकी सरकार के सामने उठाया और सन १९०६ के जुलु युद्ध में भारतीयों को भर्ती करने के लिए ब्रिटिश अधिकारियों को सक्रिय रूप से प्रेरित किया। गाँधी के अनुसार अपनी नागरिकता के दावों को कानूनी जामा पहनाने के लिए भारतीयों को ब्रिटिश युद्ध प्रयासों में सहयोग देना चाहिए।

भारतीय स्वतंत्रता संग्राम का संघर्ष (१९१६-१९४५)

वर्ष १९१४ में गांधी दक्षिण अफ्रीका से भारत वापस लौट आये। इस समय तक गांधी एक राष्ट्रवादी नेता और संयोजक के रूप में प्रतिष्ठित हो चुके थे। वह उदारवादी कांग्रेस नेता गोपाल कृष्ण गोखले के कहने पर भारत आये थे और शुरूआती दौर में गाँधी के विचार बहुत हद तक गोखले के विचारों से प्रभावित थे। प्रारंभ में गाँधी ने देश के विभिन्न भागों का दौरा किया और राजनैतिक, आर्थिक और सामाजिक मुद्दों को समझने की कोशिश
की।

Scanned by TapScanner

चम्पारण और खेड़ा सत्याग्रह –

बिहार के चम्पारण और गुजरात के खेड़ा में हुए आंदोलनों ने गाँधी को भारत में पहली राजनैतिक सफलता दिलाई। चंपारण में ब्रिटिश ज़मींदार किसानों को खाद्य फसलों की बजाए नील की खेती करने के लिए मजबूर करते थे और सस्ते मूल्य पर फसल खरीदते थे जिससे किसानों की स्थिति बदतर होती जा रही थी। इस कारण वे अत्यधिक गरीबी से घिर गए। एक विनाशकारी अकाल के बाद अंग्रेजी सरकार ने दमनकारी कर लगा दिए जिनका बोझ दिन प्रतिदिन बढता ही गया। कुल मिलाकर स्थिति बहुत निराशाजनक थी। गांधीजी ने गांधी जी ने जमींदारों के खिलाफ़ विरोध प्रदर्शन और हड़तालों का नेतृत्व किया जिसके बांद गरीब और किसानों की मांगों को माना गया।

सन १९१८ में गुजरात स्थित खेड़ा बाढ़ और सूखे की चपेट में आ गया था जिसके कारण किसान और गरीबों की स्थिति बद्तर हो गयी और लोग कर माफ़ी की मांग करने लगे। खेड़ा में गाँधी जी के मार्गदर्शन में सरदार पटेल ने अंग्रेजों के साथ इस समस्या पर विचार विमर्श के लिए किसानों का नेतृत्व किया। इसके बाद अंग्रेजों ने राजस्व संग्रहण से मुक्ति देकर सभी कैदियों को रिहा कर दिया। इस प्रकार चंपारण और खेड़ा के बाद गांधी की ख्याति देश भर में फैल गई और वह स्वतंत्रता आन्दोलन के एक महत्वपूर्ण नेता बनकर
उभरे।

खिलाफत आन्दोलन –

कांग्रेस के अन्दर और मुस्लिमों के बीच अपनी लोकप्रियता बढ़ाने का मौका गाँधी जी को खिलाफत आन्दोलन के जरिये मिला। खिलाफत एक विश्वव्यापी आन्दोलन था जिसके द्वारा खलीफा के गिरते प्रभुत्व का विरोध सारी दुनिया के मुसलमानों द्वारा किया जा रहा था। प्रथम विश्व युद्ध में पराजित होने के बाद ओटोमन साम्राज्य विखंडित कर दिया गया था जिसके कारण मुसलमानों को अपने धर्म और धार्मिक स्थलों के सुरक्षा को लेकर चिंता बनी हुई थी। भारत में खिलाफत का नेतृत्व 'आल इंडिया मुस्लिम कांफ्रेंस' द्वारा किया जा रहा था। धीरे-धीरे गाँधी इसके मुख्य प्रवक्ता बन गए। भारतीय मुसलमानों के साथ एकजुटता व्यक्त करने के लिए उन्होंने अंग्रेजों द्वारा दिए सम्मान और मैडल वापस कर दिया। इसके बाद गाँधी न सिर्फ कांग्रेस बल्कि देश के एकमात्र ऐसे नेता बन गए जिसका प्रभाव विभिन्न समुदायों के लोगों पर था।

असहयोग आन्दोलन –

गाँधी जी का मानना था की भारत में अंग्रेजी हुकुमत भारतियों के सहयोग से ही संभव हो पाई थी और अगर हम सब मिलकर अंग्रेजों के खिलाफ हर बात पर असहयोग करें तो आजादी संभव है। गाँधी जी की बढती लोकप्रियता ने उन्हें कांग्रेस का सबसे बड़ा नेता बना दिया था और अब वह इस स्थिति में थे कि अंग्रेजों के विरुद्ध असहयोग, अहिंसा तथा शांतिपूर्ण प्रतिकार जैसे अस्त्रों का प्रयोग कर सकें। इसी बीच जलियावांला नरसंहार ने देश को भारी आघात पहुंचाया जिससे जनता में क्रोध और हिंसा की ज्वाला भड़क उठी थी। गांधी जी ने स्वदेशी नीति का आह्वान किया जिसमें विदेशी वस्तुओं विशेषकर अंग्रेजी वस्तुओं का बहिष्कार करना था। उनका कहना था कि सभी भारतीय अंग्रेजों द्वारा बनाए वस्त्रों की अपेक्षा हमारे अपने लोगों द्वारा हाथ से बनाई गई खादी पहनें। उन्होंने पुरूषों

Scanned by TapScanner

और महिलाओं को प्रतिदिन सूत कातने के लिए कहा। इसके अलावा महात्मा गाँधी ने ब्रिटेन की शैक्षिक संस्थाओं और अदालतों का बहिष्कार, सरकारी नौकरियों को छोड़ने तथा अंग्रेजी सरकार से मिले तमगों और सम्मान को वापस लौटाने का भी अनुरोध किया। असहयोग आन्दोलन को अपार सफलता मिल रही थी जिससे समाज के सभी वर्गों में जोश और भागीदारी बढ गई लेकिन फरवरी १९२२ में इसका अंत चौरी-चौरा कांड के साथ हो गया। इस हिंसक घटना के बाद गांधी जी ने असहयोग आंदोलन को वापस ले लिया। उन्हें गिरफ्तार कर राजद्रोह का मुकदमा चलाया गया जिसमें उन्हें छह साल कैद की सजा सुनाई गयी। ख़राब स्वास्थ्य के चलते उन्हें फरवरी १९२४ में सरकार ने रिहा कर दिया।

स्वराज और नमक सत्याग्रह असहयोग आन्दोलन के दौरान गिरफ़्तारी के बाद गांधी जी फरवरी १९२४ में रिहा हुए और सन १९२८ तक सक्रिय राजनीति से दूर ही रहे। इस दौरान वह स्वराज पार्टी और कांग्रेस के बीच मनमुटाव को कम करने में लगे रहे और इसके अतिरिक्त अस्पृश्यता, शराब, अज्ञानता और गरीबी के खिलाफ भी लड़ते रहे। इसी समय अंग्रेजी सरकार ने सर जॉन साइमन के नेतृत्व में भारत के लिए एक नया संवेधानिक सुधार आयोग बनाया पर उसका एक भी सदस्य भारतीय नहीं था जिसके कारण भारतीय राजनैतिक दलों ने इसका बहिष्कार किया। इसके पश्चात दिसम्बर १९२८ के कलकत्ता अधिवेशन में गांधी जी ने अंग्रेजी हुकुमत को भारतीय साम्राज्य को सत्ता प्रदान करने के लिए कहा और ऐसा न करने पर देश की आजादी के लिए असहयोग आंदोलन का सामना करने के लिए तैयार रहने के लिए भी कहा। अंग्रेजों द्वारा कोई जवाब नहीं मिलने पर ३१ दिसम्बर १९२९ को लाहौर में भारत का झंडा फहराया गया और कांग्रेस ने २६ जनवरी १९३० का दिन भारतीय स्वतंत्रता दिवस के रूप में मनाया। इसके पश्चात गांधी जी ने सरकार द्वारा नमक पर कर लगाए जाने के विरोध में नमक सत्याग्रह चलाया जिसके अंतर्गत उन्होंने १२ मार्च से ६ अप्रेल तक अहमदाबाद से दांडी, गुजरात, तक लगभग ३८८ किलोमीटर की यात्रा की। इस यात्रा का उद्देश्य स्वयं नमक उत्पन्न करना था। इस यात्रा में हजारों की संख्या में भारतीयों ने भाग लिया और अंग्रेजी सरकार को विचलित करने में सफल रहे। इस दौरान सरकार ने लगभग ६० हज़ार से अधिक लोगों को गिरफ्तार कर जेल भेजा।

इसके बाद लार्ड इरविन के प्रतिनिधित्व वाली सरकार ने गांधी जी के साथ विचार-विमर्श करने का निर्णय लिया जिसके फलस्वरूप गांधी-इरविन संधि पर मार्च १९३१ में हस्ताक्षर हुए। गांधी-इरविन संधि के तहत ब्रिटिश सरकार ने सभी राजनैतिक कैदियों को रिहा करने के लिए सहमति दे दी। इस समझौते के परिणामस्वरूप गांधी कांग्रेस के एकमात्र प्रतिनिधि के रूप में लंदन में आयोजित गोलमेज सम्मेलन में भाग लिया परन्तु यह सम्मेलन कांग्रेस और दूसरे राष्ट्रवादियों के लिए घोर निराशाजनक रहा। इसके बाद गांधी फिर से गिरफ्तार कर लिए गए और सरकार ने राष्ट्रवादी आन्दोलन को कुचलने की कोशिश की।

१९३४ में गांधी ने कांग्रेस की सदस्यता से इस्तीफ़ा दे दिया। उन्होंने राजनीतिक गतिविधियों के स्थान पर अब 'रचनात्मक कार्यक्रमों' के माध्यम से 'सबसे निचले स्तर से' राष्ट्र के निर्माण पर अपना ध्यान लगाया। उन्होंने ग्रामीण भारत को शिक्षित करने, छुआछूत के ख़िलाफ़ आन्दोलन जारी रखने, कताई, बुनाई और अन्य कुटीर उद्योगों को बढ़ावा देने और लोगों की आवश्यकताओं के अनुकूल शिक्षा प्रणाली बनाने का काम शुरू किया।

हरिजन आंदोलन –

दलित नेता बी आर अम्बेडकर की कोशिशों के परिणामस्वरूप अँगरेज़ सरकार ने अछूतों के लिए एक नए संविधान के अंतर्गत पृथक निर्वाचन मंजूर कर दिया था। येरवडा जेल में बंद गांधीजी ने इसके विरोध में सितंबर १९३२ में छः दिन का उपवास किया और सरकार को एक समान व्यवस्था (पूना पैक्ट) अपनाने पर मजबूर किया। अछूतों के जीवन को सुधारने के लिए गांधी जी द्वारा चलाए गए अभियान की यह शुरूआत थी। ८ मई १९३३ को गांधी जी ने आत्म-शुद्धि के लिए २१ दिन का उपवास किया और हरिजन आंदोलन को आगे बढ़ाने के लिए एक-वर्षीय अभियान की शुरुआत की। अमबेडकर जैसे दलित नेता इस आन्दोलन से प्रसन्न नहीं थे और गांधी जी द्वारा दलितों के लिए हरिजन शब्द का उपयोग करने की निंदा की।

Scanned by TapScanner

द्वितीय विश्व युद्ध और 'भारत छोड़ो आन्दोलन'

द्वितीय विश्व युद्ध के आरंभ में गांधी जी अंग्रेजों को 'अहिंसात्मक नैतिक सहयोग' देने के पक्षधर थे परन्तु कांग्रेस के बहुत से नेता इस बात से नाखुश थे कि जनता के प्रतिनिधियों के परामर्श लिए बिना ही सरकार ने देश को युद्ध में झोंक दिया था। गांधी ने घोषणा की कि एक तरफ भारत को आजादी देने से इंकार किया जा रहा था और दूसरी तरफ लोकतांत्रिक शक्तियों की जीत के लिए भारत को युद्ध में शामिल किया जा रहा था। जैसे-जैसे युद्ध बढता गया गांधी जी और कांग्रेस ने 'भारत छोड़ो आन्दोलन की मांग को तीव्र कर दिया। 'भारत छोड़ो' स्वतंत्रता आन्दोलन के संघर्ष का सर्वाधिक शक्तिशाली आंदोलन बन गया जिसमें व्यापक हिंसा और गिरफ्तारी हुई। इस संघर्ष में हजारों की संख्या में स्वतंत्रता सेनानी या तो मारे गए या घायल हो गए और हजारों गिरफ्तार भी कर लिए गए। गांधी जी ने यह स्पष्ट कर दिया था कि वह ब्रिटिश युद्ध प्रयासों को समर्थन तब तक नहीं देंगे जब तक भारत को तत्काल आजादी न दे दी जाए। उन्होंने यह भी कह दिया था कि व्यक्तिगत हिंसा के बावजूद यह आन्दोलन बन्द नहीं होगा। उनका मानना था की देश में व्याप्त सरकारी अराजकता असली अराजकता से भी खतरनाक है। गाँधी जी ने सभी कांग्रेसियों और भारतीयों को अहिंसा के साथ करो या मरो (डू ऑर डाय) के साथ अनुशासन बनाए रखने को कहा। जैसा कि सबको अनुमान था अंग्रेजी सरकार ने गांधी जी और कांग्रेस कार्यकारणी समिति के सभी सदस्यों को मुबंई में ९ अगस्त १९४२ को गिरफ्तार कर लिया और गांधी जी को पुणे के आंगा खां महल ले जाया गया जहाँ उन्हें दो साल तक बंदी बनाकर रखा गया। इसी दौरान उनकी पत्नी कस्तूरबा गांधी का देहांत बाद २२ फरवरी १९४४ को हो गया और कुछ समय बाद गांधी जी भी मलेरिया से पीड़ित हो गए। अंग्रेज़ उन्हें इस हालत में जेल में नहीं छोड़ सकते थे इसलिए जरूरी उपचार के लिए ६ मई १९४४ को उन्हें रिहा कर दिया गया। आशिंक सफलता के बावजूद भारत छोड़ो आंदोलन ने भारत को संगठित कर दिया और द्वितीय विश्व युद्ध के अंत तक ब्रिटिश सरकार ने स्पष्ट संकेत दे दिया था की जल्द ही सत्ता भारतीयों के हाँथ सौंप दी जाएगी। गांधी जी ने भारत छोड़ो आंदोलन समाप्त कर दिया और सरकार ने लगभग १ लाख राजनैतिक कैदियों को रिहा कर दिया। देश का विभाजन और आजादी जैसा कि पहले कहा जा चुका है, द्वितीय विश्व युद्ध के समाप्त होते-होते ब्रिटिश सरकार ने देश को आज़ाद करने का संकेत दे दिया था। भारत की आजादी के आन्दोलन के साथ-साथ, जिन्ना के नेतृत्व में एक 'अलग मुसलमान बाहुल्य देश' (पाकिस्तान) की भी मांग तीव्र हो गयी थी और ४० के दशक में इन ताकतों ने एक अलग राष्ट्र 'पाकिस्तान' की मांग को वास्तविकता में बदल दिया था। गाँधी जी देश का बंटवारा नहीं चाहते थे क्योंकि यह उनके धार्मिक एकता के सिद्धांत से बिलकुल अलग था पर ऐसा हो न पाया और अंग्रेजों ने देश को दो टुकड़ों भारत और पाकिस्तान में विभाजित कर दिया।

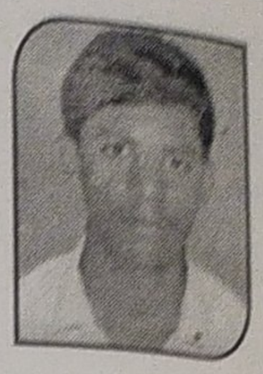
गाँधी जी की हत्या –

३० जनवरी १९४८ को राष्ट्रपिता महात्मा गाँधी की दिल्ली के 'बिरला हाउस' में शाम ५:१७ पर हत्या कर दी गयी। गाँधी जी एक प्रार्थना सभा को संबोधित करने जा रहे थे जब उनके हत्यारे नाथूराम गोडसे ने उबके सीने में ३ गोलियां दाग दी। ऐसे माना जाता है की 'हे राम' उनके मुख से निकले अंतिम शब्द थे। नाथूराम गोडसे और उसके सहयोगी पर मुकदमा चलाया गया और १९४९ में उन्हें मौत की सजा सुनाई गयी।

Scanned by TapScanner

पर्यावरण और महात्मा गांधी

अर्पित टाले
बी.एस्सी. भाग ३

१९८७ में ब्रुंडलैंड कमीशन रिपोर्ट के सामान्य भविष्य के विचार से बहुत पहले ही महात्मा गाँधी ने स्थिरता और सतत विकास के लिये लगातार बढ़ती इच्छाओं और जरूरतों के अधीन आधुनिक सभ्यता के खतरे की ओर ध्यान दिलाया था। अपनी पुस्तक 'द हिंद स्वराज' में उन्होंने लगातार हो रही खोजों के कारण पैदा हो रहे उत्पादों और सेवाओं को मानवता के लिये खतरा बताया था। उचित उपचार और उपायों के जरिए वायु प्रदूषण को रोकना स्थिरता और टिकाऊ विकास का आवश्यक पहलू है। यहाँ यह ध्यान देने योग्य है कि महात्मा गाँधी जब १९१३ में दक्षिण अफ्रीका में अपने पहले सत्याग्रह आन्दोलन की अगुआई कर रहे थे तभी उन्होंने यह महसूस कर लिया था कि आधुनिक समाज तक स्वच्छ हवा पहुँचाने में
लागत आएगी। अपने एक लेख 'की टु हेल्थ' (स्वास्थ्य कुंजी) में उन्होंने साफ हवा की जरूरत पर रोशनी डाली। इसमें साफ वायु पर एक अलग से अध्याय है जिसमें कहा गया है कि शरीर को तीन प्रकार के प्राकृतिक पोषण की आवश्यकता होती है हवा, पानी और भोजन लेकिन साफ हवा सबसे आवश्यक है। वह कहते हैं कि प्रकृति ने हमारी जरूरत के हिसाब से पर्याप्त हवा फ्री में दी है लेकिन उनकी पीड़ा थी कि आधुनिक सभ्यता ने इसकी भी कीमत तय कर दी है। वह कहते हैं कि किसी व्यक्ति को कहीं दूर जाना पड़ता है तो उसे साफ हवा के लिये पैसा खर्च करना पड़ता है।

आज से करीब १०० साल पहले ०१ जनवरी, १९१८ को अहमदाबाद में एक बैठक को सम्बोधित करते हुए उन्होंने भारत की आजादी को तीन मुख्य तत्वों वायु, जल और अनाज की आजादी के रूप में परिभाषित किया था। उन्होंने १९१८ में जो कहा और किया था उसे अदालतें आज जीवन के अधिकार कानून की व्याख्या करते हुए साफ हवा, साफ पानी और पर्याप्त भोजन के अधिकार के रूप में परिभाषित कर रही हैं। १९३० के दशक के अन्तिम दिनों में उन्होंने लोकतंत्र को परिभाषित करते हुए कहा था कि इसमें सभी नागरिकों को शुद्ध हवा और पानी उपलब्ध होना चाहिए। आज से १०० साल पहले साफ हवा पर गाँधी की समझ, चिन्तन और भारत की स्वतंत्रता व लोकतंत्र के प्रति उनके विचार आज इक्कीसवीं सदी में भी उन्हें समकालीन बनाते हैं। हम सभी १९३० के गाँधी जी के ऐतिहासिक दांडी मार्च से परिचित हैं। इसके जरिए उन्होंने प्राकृतिक संसाधनों पर आाम लोगों के अधिकारों पर जोर दिया था। नमक एक महत्त्वपूर्ण और बुनियादी प्राकृतिक जरूरत है। ब्रिटिश साम्राज्य संसाधनों पर अपना एकाधिकार रखता था और उन्हें उनके वैध मालिकों की पहुँच से वंचित रखता था। बुनियादी संसाधनों से आम लोगों को दूर रखना उनकी अस्थिर विकास की रणनीति का हिस्सा था। नमक कानून तोड़कर और आम लोगों को नमक बनाने का अधिकार देकर उन्होंने उन्हें सशक्त बनाने का काम किया जो कि टिकाऊ विकास का केन्द्रीय मुद्दा है। दांडी मार्च खत्म होने के बाद, उन्होंने अपने बड़े लक्ष्यों को रेखांकित किया। उन्होंने कहा कि इस मार्च का उद्देश्य भारत की आजादी से भी आगे जाकर दुनिया को भौतिकवाद के राक्षसी लालच के चंगुल से मुक्त करना है। यह एक शक्तिशाली बयान था जिसमें उन्होंने लालच पर आधारित आधुनिक सभ्यता की आलोचना के साथ-साथ टिकाऊ विकास पर जोर दिया था।

दुनिया में अकाल और पानी की कमी के सन्दर्भ में महात्मा गाँधी के विचारों को याद करना बहुत ही महत्त्वपूर्ण है। आजादी के लिये संघर्ष के दौरान वह गुजरात के काठियावाड़ क्षेत्र में होने वाले अकालों पर भी काफी चिन्तित थे। पानी की कमी के मुद्दे पर उन्होंने सभी रियासतों को सलाह दी थी कि सभी को एक संघ बनाकर दीर्घकालिक उपाय करने चाहिए और खाली भूमि पर पेड़ लगाने चाहिए। उन्होंने बड़े पैमाने पर वनों के काटने का भी विरोध किया था। आज इक्कीसवीं सदी में गाँधी जी की बात और भी ज्यादा महत्त्वपूर्ण हो गई है।

अंग्रेजों ने वनों को बस धन कमाने का जरिया ही समझा था। इसके साथ ही गाँधी जी ने वर्षाजल के संचयन पर भी जोर दिया। १९४७ में दिल्ली में प्रार्थना में बोलते समय उन्होंने बारिश के पानी के प्रयोग की वकालत की थी और इससे फसलों की सिंचाई पर जोर दिया। किसानों पर २००६ में प्रस्तुत अपनी रिपोर्ट में स्वामीनाथ आयोग ने भी सिंचाई की समस्या को हल करने के लिये बारिश के पानी के उपयोग की सिफारिश की थी।

Scanned by TapScanner

खुशियों से दूर होते जा रहे है हम.....

कु. रोशनी इंगोले
बी.एस्सी. भाग २

जहाँ दिलों मे भरी थी छोटी छोटी खुशियाँ, हर दिन मानो होता था त्योहार । वर्तमान समय में हम छोटी छोटी खुशियों से दूर होते जा रहे है । हम बडी बडी उपलब्धियों मे खुशियाँ तलाशते है जो हमे क्षणिक खुशियाँ देकर जाती है । आज कहाँ गया वो नानी का दुलार, दादी की मीठी फटकार ? आज हम चार व्यक्ति को परिवार का नाम देते है । नानी दादी को मेहमान कहते है । कितने संकुचित हो गए है हमारे मन । आज हम विकास की बात करते है । विदेशों मे जाकर आजीविका पाने को ज्ञान समझते है; परिवार से दूरी बढाने को जीवन की उन्नती कहते है, बुढे माँ बाप को वृद्धाश्रम में रखकर अपना स्टेटस मेन्टेन करते है । कहाँ है, मेरे भारत का वो परिवार, जहाँ एक के अस्वस्थ होनेपर पूरा परिवार जुटता था या उसकी देखभाल करता था । मन से अपना फर्ज निभाता था । उसी में खुशी पाता था । एक दूसरे से भावनाओं की मजबूत डोर से बंधा रहता था ।

आज हम क्षेत्र में संकुचित होते जा रहे है । क्यों की हमे अपना विकास जो करना है । किसी व्यक्ति से निकटता रखनी है जिसमें हमारा भविष्य छिपा हो । आज का लोकप्रिय नारा है इश झीरलींळलरश्र. हमारा मानना है कि भावनाओं की ही परवाह करते रहे तो निश्चित तौर पर जिंदगी की दौर में हम पिछड जाऐंगे । आखिर हमे बडे आदमी बनकर नाम बिखरते परिवारों का । आज हर इन्सान स्वयं में सिमीत होकर रह गया है । उन्नति की इस नई परिभाषा ने हमे, तनाव, दबाव जैसे तोहफे दिए है । जो कभी हमसे कत्ल करवाते है तो कभी आत्महत्या । जिससे समाज का ढाँचा असंतुलित हो रहा है । भावनाओं के आपसी जुडाव में कमी होने से आज हर व्यक्ति अकेला है । जिसने असुरक्षा की भावना को जन्म दिया है । यूँ भी ताकद बंद मुठ्ठी में ही होती है । इसलिए एक अच्छे जीवन के लिए एक दूसरे से भावनात्मक जुडाव का होना अनिवार्य शर्त है और तभी एक अच्छा समाज बनकर उभर सकता है ।

लेकिन ये तभी संभव है जब हर व्यक्ती इसके मोल को समझे । विकास की आँधी की दौड में शामील न हो । संवेदनशील यह हर व्यक्ति, हर समाज और हर राष्ट्र के लिए घातक है । आज हमे समझना होगा की अपनी छोटी-छोटी खुशियों को छोडकर हम विकास उन्नती की दौड के लिए अपनी भावनाओं का गला घोट रहे हैं ।

Scanned by TapScanner

भ्रष्टाचार मुक्त भारत

कु. प्रतिक्षा शेंडे
बी.एस्सी. भाग २

भ्रष्टाचार अर्थात भ्रष्ट + आचार। भ्रष्ट यानी बुरा या बिगड़ा हुआ तथा आचार का मतलब है आचरण । अर्थात भ्रष्टाचार का शाब्दि अर्थ है वह आचरण जो किसी भी प्रकार से अनैतिक और अनुचित हो।

जब कोई व्यक्ति न्याय व्यवस्था के मान्य नियमों के विरूद्ध जाकर अपने स्वार्थ की पूर्ति के लिए गलत आचरण करने लगता है तो वह व्यक्ति भ्रष्टाचारी कहलाता है । आज भारत जैसे सोने की चिड़िया कहलाने वाले देश में भ्रष्टाचार अपनी जड़े फैला रहा है।

हमारे समाज में हर स्तर पर फैल रहे भ्रष्टाचार की व्यापकता में निरंतर वृद्धि हो रही है । भ्रष्टाचार के विभिन्न रूप-रंग है और इसी प्रकार नाम भी अनेक है । उदाहरणस्वरूप रिश्वत लेना, मिलावट करना, वस्तूएँ ऊँचे दामों पर बेचना, अधिक लाभ के लिए जमाखोरी करना अथवा कालाबाजारी करना और स्मगलिंग करना आदि विभिन्न प्रकार के भ्रष्टाचारों के अंतर्गत आता है। आज विभिन्न सरकारी कार्यालयों में किसी को कोई छोटा-सा काम भी पड जाए, तो बिना रिश्वत दिए यह संभव नहीं हो पाता । किसी भी रूप में रिश्वत लेना या देना भ्रष्टाचार के अंतर्गत ही आता है । भ्रष्टाचार में वृद्धि होने से आज हमारी समाज व्यवस्था के सम्मुख गंभीर चुनौती उत्पन्न हो गई है।

भ्रष्टाचार के बढने की एक बहुत बडी वजह हमारी शासन व्यवस्था है। वास्तव में, मनुष्य के मन में भौतिक सुख-साधनों को पाने की लालसा निरंतर बढती ही जा रही है । इस लालसा में विस्तार होने के कारण मनुष्य में लोक-लाज तथा परलोक का भय कम हुआ है और वह स्वार्थी, अनैतिक और भौतिकवादी हो गया है। आज वह विभिन्न प्रकार के भौतिक और उपभोक्ता पदार्थोको एकत्रित करने की अंधी दौड में शामिल हो चुका है। इसका फल यह हुआ है कि उसका उदार मानवीय आचरण व्यवहार एकदम पीछे छूट गया है । अब मनुष्य लालचपूर्ण विचारों से ग्रस्त है और वह रात-दिन भ्रष्टाचार के नित-नए तरीके खोज रहा है। खुद को पाक साफ मानने वाले हम सभी आज जन भी प्राय: भ्रष्टाचार को बढावा देने में सहाय्यक बन जाते है। हम स्वयं भी जब किसी काम के लिए किसी सरकारी कार्यलय में जाते है, तो धैर्यपूर्वक प्रतीक्षा करना हमें कठिण सा लगने लगता है। किसी कार्य में हो रही अनावश्यक देरी का कारण जानने और उसका विरोध करने का साहस हम नहीं जुटा पाते। इसके बजाय कुछ ले-देकर, बल्कि किसी बात की परवाह किए बिना हम सिफ अपना काम निकालना चाहते है । आम लोगों का ऐसा आचरण भ्रष्टाचार को बढावा ही देता है और ऐसे में यदि हम ही भ्रष्टाचार के विरूद्ध कुछ कहे अथवा उसे समाप्त करने की बातें करें, तो यह किसी विडंबना से कम नहीं है।

भ्रष्टाचार के निवारण के लिए सहज मानवीय चेतनाओं को जगाने, नैतिकता और मानवीय मूल्यों की रक्षा करने, आत्मसंयम अपनाकर अपनी भौतिक आवश्यकताओं को सिमित कर अपने साथ-साथ दूसरों का भी ध्यान रखने की भावना का विकास करने की आवश्यकता है।

Scanned by TapScanner

इंग्रजी विभाग

Scanned by TapScanner

Mahatma Gandhi

Ku. Vaishnvai R. Bhond
B.Sc. III

The birth anniversary of Mahatma Gandhi (Gandhi Jayanti) is celebrated on 2nd October as a national event across India. This day is observed across the world as International Day of Non-violence. Mahatma Gandhi contributed tirelessly and selflessly in India's freedom struggle for Independence. Mahatma Gandhi's ideals were satya (truth) and ahimsa (non violence). Through his philosophy of truth and non-violence he paved the way for India Independence from Britishers. Mahatma Gandhi was called as the Father of the Nation. He was the harbinger of hope for not only India but the world.

Not only did Mahatma Gandhi contributed significantly in India's freedom struggle against the Britishers, but through his iconoclastic vision inspired people across the world to raise their voice against any kind of discrimination – be it on the basis of caste, color, religion, to name a few. Mahatma Gandhi's profound quote, "The best way to find yourself is to loose yourself in the service of others", aptly sums up his significant selfless contribution for India. An iconoclastic selfless man, Mohandas Karamchand Gandhi was born on 2nd October 1869 to Karamchand Uttamchand Gandhi and Putlibai, in a Hindu merchant caste family in Porbandar, Gujarat.

He pursued law for one year at the University of Bombay and later he moved to University College London from where he graduated in 1891. Mahatma Gandhi was admitted in the bar council of England. He practiced law in Bombay (now known as Mumbai) for a year and later went to South Africa, where he experienced racism. Mahatma Gandhi first employed non-violent civil disobedience in South Africa, in the resident Indian community's struggle for civil rights. His non-violence and satyagraha were the tools through which he was able to lead India to achieve Independence without shedding a drop of blood.

Mahatma Gandhi inspired people with his famous quote, "Be the change you wish to see in the world."

He did practice non-violence, truth and self restrain. While he was in London he became more committed towards a vegetarian diet and motivated others to adopt vegetarian diet as well. The Father of the Nation believed

Scanned by TapScanner

in simple living and high thinking. He lived simply, used to wear traditional Indian dhoti and a shawl, woven with yarn hand-spun on a charkha. He abstained from meat, alcohol and promiscuity. Mahatma Gandhi undertook long fasts as a mark for political protest as well as self-restrain.

In 1916, Mahatma Gandhi was arrested for organizing civil resistance of tens of thousands of landless farmers and serfs in the Champaran district of Bihar, India. Through the Champaran Satyagraha of 1916, Mahatma Gandhi along with the farmers and serfs opposed the increasing tax levied on farmers by the British during the devastating famine. With his steely determination, Gandhi startled Britishers in 1930 with his 440km long walk on foot to ocean to oppose the British salt monopoly and led Indians to challenge the British imposed salt tax. Dandi Salt March is laid down in history and approximately 60,000 people were imprisoned an an outcome of Dandi March. Gandhi believed that all human beings are God's special people and must be treated equally irrespective of their caste, color, language, creed, region, religion and ethnicity. Mahatma Gandhi believed in religious pluralism and campaigned for the empowerment of Untouchables- whom he called Harijans (the children of God). In 1942, Gandhi urged Indians to stop cooperating with the British and called for Quit India movement.

However, the story and the span of India's struggle for Independence was very long and many people sacrificed their lives during the process. Finally, India achieved freedom in August, 1947. But Independence was followed with the horrific Partition. Following the partition and witnessing religious violence pertaining to the making of India and Pakistan after India's Independence in 1947, Gandhi undertook innumerable fasts unto death to terminate religious violence. The Father of the Nation was assassinated on 30th January 1948, after NathuramGodse fired three bullets at him at the Birla House, New Delhi.

The Father of the Nation was a well read man and an avid writer. His philosophy of ahimsa, satyagraha and civil disobedience still remains potent philosophies in people's life and have helped people across the world to garner courage to oppose discriminations. He wrote several books during his lifetime: An Autobiography- The Story of My Experiments with Truth; Hind Swaraj or Indian Home Rule; Key to Health are some of the books penned by him. Mahatma Gandhi's life had been one of selfless love for ones country and through his hard work, self restraint, truth and non violence ignited hope among fellow Indians to achieve what they aspire for and protest against discrimination at various levels.

Scanned by TapScanner

INTERNET - THE BLACK SIDE

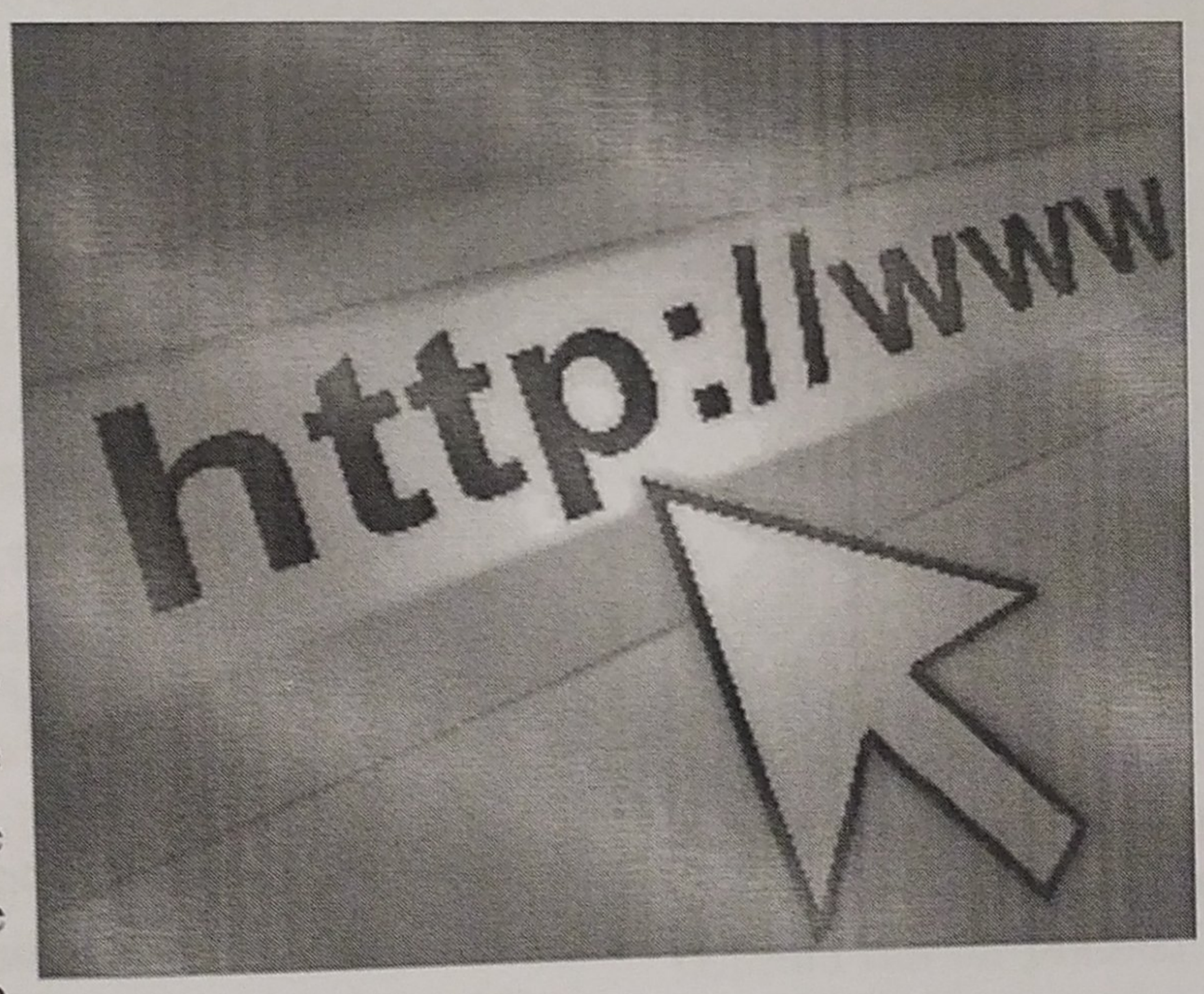
Gaurav Sote
B.Sc. III

In the world of technology, internet is the primary need, through internet we get every thing at our doorstep in a very short interval of time and so on... are the numerous advantages of internet.

But are you really safe on Internet ? :-

Let me tell you one incident. There was a big businessman who used to do online shoping through this credit card. One day he tried to do gold shopping on one website and found insufficient balance message, he immediately did enquiry about credit card balance and found his balance a big zero. Surprising ! but not so difficult. Le me clear you one thing. We always used to say that Hackers are bad guys ! No this is totally wrong. Hackers are the good ones and works for police and investigators in cyber crime investigations, while crackers are the real criminals who breaks the cyber laws.

In above shorty, what had actually happened was, one bad guy managed to spyware and keylogger on the businessman computer and through that he stoled his credit card no., password etc. so question comes How, what ?

Let me introduce to you with some malicious tools.

Spywares :-

Spyware are the malicious programs that spy on the activities of victims like surfing habits, etc and send this recorded info to attacket without victims knowledge. These spyware are merged with .exe files and / or even with cookies files and kept on internet and when we download that particular file these spyware also get downloaded and becomes active on victims PC.

Scanned by TapScanner

These are created in order to collect more and more information about internet users.

Keyloggers :-

It is another malicious tool. Which records all keystrokes made by victim and store that in one log file and this log file is then automatically mailed to attacker and from that log file attacker can find out usernames and passwords.

It also takes screen shots at regular internet.

Sniffers :-

These are another information gathering tools which may be useful or may be harmful sometimes one sniffer is installed on the network it captures data packets being send from one system to another. These sniffers are then manually or automatically studied for getting information.

Information may be secret files, passwords, credit card information etc.

Trojans :-

These are RATS i.e. Remote Administration Tools which whom installed on victims computer than attacker can control his hardware and software remotely.

Now a days, very harmful and fully functional versions of Trojans are coming on internet through these trojan an attacker can control your hardware like webcam, mouse, speakers, volume etc. Even he can find password you entered in password field while loging in your e-mail account.

And so on other threats but less space and time. But don't get too much worried about these, by keeping some things in mind or by following some rules you can be safe on internet.

Safety Precautions :-

1) If you have internet connections then use good antivirus software and update in on regular interval also use good firmwall.
2) Scan .exe attachments of e-mail and other software while downloading it.
3) Don't visit any popups.
4) Use 2-3 emails ids, keep one email id purely for educational purpose and make another ids for registering any sites.
5) Don't provide any personal information on online like lottery, etc.
6) Try to avoid to enter your mobile no. on any site.
7) Use very good password and change it on regular interval.

Scanned by TapScanner

Mahatma Gandhi - Father of The Nation

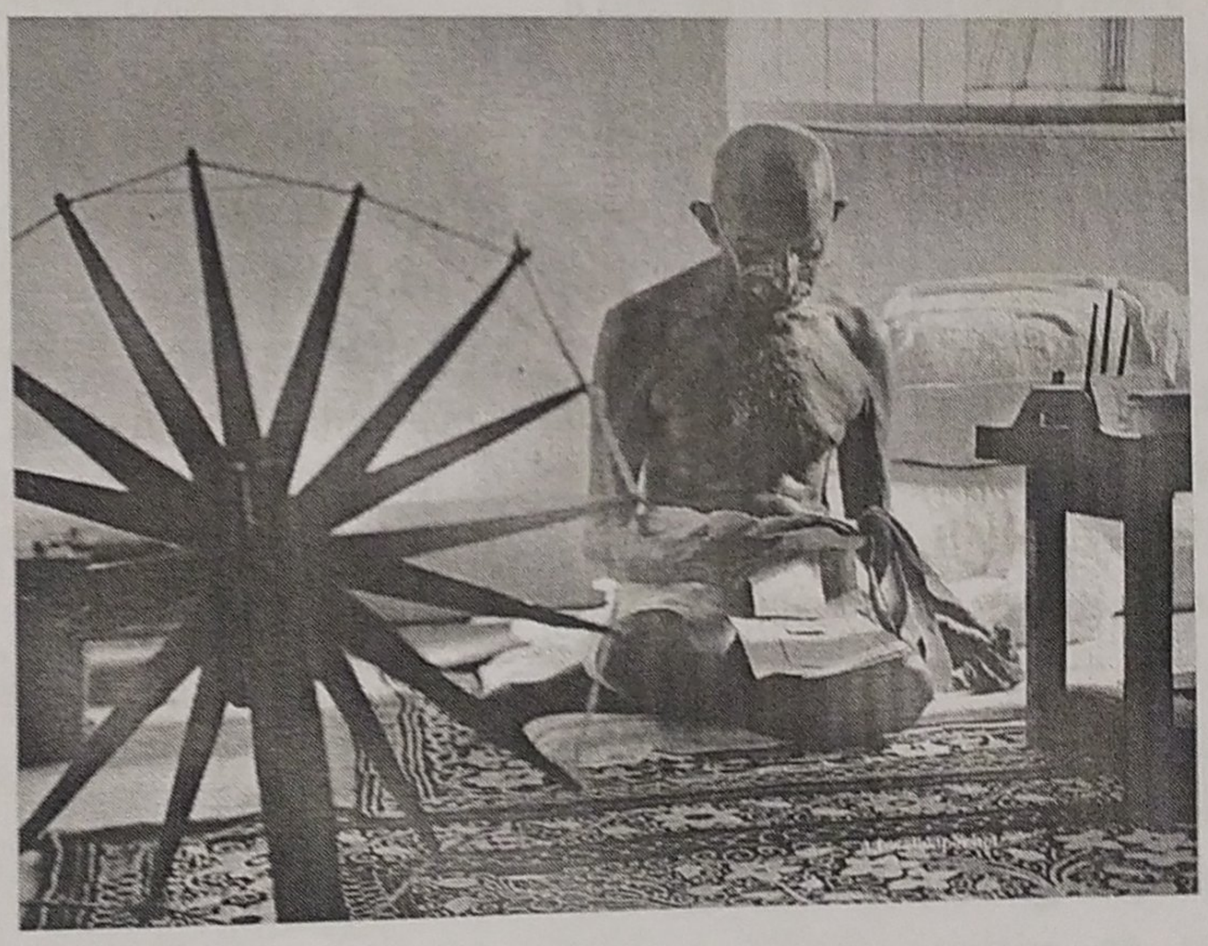
Ku. Mayuri Patane
B.Sc. III

The period from 1920 to 1947 had been described as the Gandhian Era in Indian Politics. During the period, Gandhi spoke the final word on behalf of the Indian National Congress in negotiating with the British Government for constitutional reforms, and for chalking out a programme for the national movement.

Mahatma Gandhi led the national freedom struggle against the British rule. The most unique thing about this struggle was that it was completely nonviolent.

Mohan Das Karamchand Gandhi was born on 2nd October, 1869 at Porbandar in Gujarat. After finishing his early education in India, he sailed to England in 1891 and qualified as Barrister. In 1894, Gandhi went to South Africa in connection with a law suit.

The political career of Gandhi started in South Africa where he launched a Civil Disobedience Movement against the maltreatment meted out to Asian settlers. In 1916, he returned to India and took up the leadership of National Freedom Struggle.

After the death of freedom fighter and congress leader BalGangadharTilak on August, 1920, Gandhi became virtually the sole navigator of the ship of the congress. Gandhi had whole heartedly supported the British during the 1st World War (1914-1919). The end of war, however, did not bring the promised freedom for India. So Gandhiji launched many movements to force the British to concede India its Independence. The well known being: Non Co-operation Movement (1920), Civil Disobedience Movement (1930) and Quit India Movement (1942).

The British passed the Rowlett Act in 1919 to deal with the revolutionaries. Gandhi made the Rowlett Act an issue and appealed to the people to observe peaceful demonstration on April 6, 1919. Gandhi's call for peaceful demonstration met with tremendous response. It led to mass demonstrations in Punjab and Delhi. The Jallianwala Massacre (1919) was a sequel of this agitation. The Indian people were shocked by the way the British conducted themselves. Gandhi them launched a non-co-operation in 1920 against the British rule. On 12th March 1930, Gandhi started his Civil Disobedience

Scanned by TapScanner

with his famous 'Dandi March' to break the salt laws. Many leaders and persons courted arrest. Then followed the Gandhi-Irwin Pact for the participation of the congress in the Second Round Table Conference in 1931. On March 1942, Sir Stafford Cripps came to India with his proposals which were rejected by all political parties. The failure of the Cripps Mission led to unprecedented disturbances. Disillusioned and disappointed, the congress passed at Bombay the Quit India Resolution (August 8, 1942). The British were asked to leave India forthwith. The moving spirit behind the resolution was Gandhiji. The Quit India Movement was the greatest challenge to the British empire.

Gandhi was a great leader, a saint and a great social reformer. He was pious, truthful and religious. He believed in simple living and high thinking. Every bodywho came in contact with him were so deeply influenced by his personality. He was a Champion of democracy and was deadly opposed to dictatorial rule. Gandhi showed India and the World the path of truth and non-violence. He believed that it was truth alone that prevailed in the end. Gandhi believed that real India lived in more than five lakhs villages uplift. According to him India's real emancipation depended on Swadeshi i.e. boycott of foreign goods, use of khadi encouragement to village and cottage industries.

Gandhi began to work day and night for the freedom of his country. He and his brave followers went to jail again and again, and suffered terrible hardships. Thousands of them were starved, beaten, ill treated and killed, but they remained true to their master. At last his noble efforts bore fruit and on August 15,1947, India became free and independent. Gandhi defeated the mighty British empire not with swords or guns , but by means of strange and utterly new weapons of truth and Ahimsa. He worked all through his life for Hindu- Muslim Unity and the abolition of untouchability. Gandhi worked hard for the upliftment of the Harijans, the name given by him to the untouchables. Gandhi declared untouchability a sin against God and Man.

Gandhi wrote his famous autobiography under the title 'My Experiments with Truth'. Gandhi always stood for communal harmony, but he himself was shot dead by a religious fanatic NathuramGodse on 30th January, 1948. The whole World mourned his death.

Concluding Remarks: Some one had quipped: "If they had not thrown Gandhi out of the train in South Africa, the English would not have too much trouble from him." Gandhi, the young Attorney, vowed to oppose such unfair treatment- through non-co-operation and other nonviolent means.

Gandhi's ultimate search was for righteous conduct. The means are more important than the end, he maintained; with the right means, desired ends will follow. In time, he was proven right- almost always. His struggles and actions were but external manifestations of his struggle to evolve his own value system. Mahatma Gandhi better known as the father of Nation because it was he who got freedom for us. He was the maker of Modern India.

Scanned by TapScanner

अहवाल

Scanned by TapScanner

विशेष श्रम संस्कार शिबीर

दत्तक ग्राम धानोरा म्हाली ता. चांदुर रेल्वे
१८ डिंसेबर २०१८ ते २५ डिंसेबर २०१८

संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ अमरावती व्दारा संलग्नित अतुल विद्या मंदिर व्दारा संचालित राजर्षी शाहू विज्ञान महाविद्यालय, चांदुर रेल्वे, जि. अमरावती अंतर्गत राष्ट्रीय सेवा योजना पथकाव्दारे आयोजित विशेष श्रम संस्कार शिबीर १८ डिंसेबर ते २५ डिंसेबर २०१८ दरम्यान दत्तकग्राम धानोरा म्हाली येथे पार पडले.

महाविद्यालयीन विद्यार्थी हा शिक्षण पूर्ण करतांना त्यांचा शैक्षणिक विकासाबरोबर विद्यार्थ्यांच्या मनात सामाजिक जाणीव निर्माण करणे व त्यांचा सर्वांगीण व्यक्तिमत्व विकास करणे हे उदिष्ट डोळयासमोर ठेऊन या शिबीराचे आयोजन करण्यात आले. शिबीरामध्ये विविध उपक्रम राबवण्यात उपक्रम राबवण्यात आले. त्यमध्ये ग्रामस्वच्छता, आरोग्य रोगनिदान शिबीर, पशु आरोग्य रोगनिदान शिबीर व मोफत औषधी वाटप, जि. प. शाळेमध्ये गार्डन करिता जागा तयार करणे. इत्यादी उपक्रम स्वंयसेवक विद्यार्थी व गावक-यांच्या श्रमदानातुन करण्यात आले. तसेच प्रभात फेरी मधुन स्वच्छता, व्यसनमुक्ती, संविधान व मतदार जनजागृती या विषयावर स्वंयसेवक विद्यार्थ्यांनी गावातील चौका-चौका मध्ये गावकज्यांचे नाटकामधुन प्रबोधन केले. तसेच दुपारच्या बौद्धिक सत्रामध्ये ग्रामगीता व व्यक्तिमत्व विकास, प्लॅस्टिक निर्मुलन काळाची गरज, अहिंसा, स्पर्धा परिक्षा मार्गदर्शन, टि. बी. व एड्स निर्मुलनात युवकांची भुमिका, आपत्ती व्यवस्थापन, आधुनिक शेती व तंत्रज्ञान अशा विविध विषयावर आधारीत तज्ञाव्दारे मार्गदर्शन करण्यात आले. सांस्कृतिक कार्यक्रमामध्ये शिबीरार्थी स्वयंसेवकांनी व श्री. रजिवाल पटेल यांनी गावकज्यांकरिता विविध प्रबोधनात्मक कार्यक्रम सादर केले. तसेच स्वंयसेवक विद्यार्थ्यांनी घरोघरी जाऊन सामाजिक, शैक्षणिक व आर्थिक सर्वेक्षण करून गावक-यांना येणा-या घरकुलाच्या अडचणी बद्दल योग्य ते मार्गदर्शन केले.

दिनांक १८ डिसेंबर २०१८ मंगळवार रोजी दुपारी २ वाजता राष्ट्रीय सेवा योजना कार्यक्रम अधिकारी प्रा. डॉ. एस.एस. पाढेण व सहाय्यक कार्यक्रम अधिकारी प्रा. डॉ. आर. एम. कोरपे सोबत २१ विद्यार्थी व २९ विद्यार्थीनी एकुण ५० शिबीरार्थी स्वंयसेवक आणि मदतनीस म्हणुन श्री. भारत उईके हे शिबीर स्थळी उपस्थित होते.

दि. १९ डिसेंबर २०१८ रोज बुधवारला विशेष श्रम संस्कार शिबीराच्या उद्घाटन कार्यक्रम पार पडला. कार्यक्रमाला अध्यक्ष म्हणुन महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एस. एस. ठाकरे तर उद्घाटक म्हणुन मा. प्राचार्य डॉ. दिलीप काळे, समाजकार्य महाविद्यालय, अमरावती हे लाभले होते. तर प्रमुख पाहुणे म्हणुन मा. सौ. भारतीताई नर्सेकर, सरपंच धानोरा म्हाली मा. सौ. विणाताई निहाटकर, उपसरपंच धानोरा म्हाली, कार्यक्रम अधिकारी प्रा. डॉ. एस. एस. पाढेण, सहाय्यक महिला कार्यक्रम अधिकारी प्रा. डॉ. आर. एम. कोरपे, रोसेयो गटप्रमुख चेतन गुजर आदी मान्यवर उपस्थित होते. उद्घाटक मा. प्राचार्य डॉ. दिलीप काळे यांनी शिबीराचे रितसर उद्घाटन करून रोसेयो चे उद्दीष्ट विविध उदाहरणे देऊन विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक कार्यक्रम अधिकारी प्रा. डॉ. एस. एस. पाढेण यांनी केले. प्राचार्य डॉ. एस. एस. ठाकरे यांनी विद्यार्थ्यांना रासेयो चे स्वरूप व शिबीराच्या विविध उपक्रमा बद्दल माहिती देऊन शिबीराला शुभेच्छा दिल्या. या प्रसंगी सर्व प्राध्यापक वृंद, शिक्षकेत्तर कर्मचारी, स्वयंसेवक विद्यार्थी व गावकरी प्रामुख्याने उपस्थित होते.

Scanned by TapScanner

शिबीरा दरम्यान वैराग्यमुर्ती संत गाडगे बाबा यांच्या पुणतिथी निमित्त स्वच्छता, व्यासनमुक्ती, संविधान व मतदार जनजागृती, अशा विविध विषयालाअनुसरून गावामधुन प्रभातफेरी काढण्यात आली. या प्रसंगी आकाश चाफले व कु. राखी कोठारी यानी मतदान हा आपला हक्क असून सर्वांनी मतदान करून चांगला प्रतिनिधी निवडुन देण्याचे आव्हान गावकज्यांना केले. गावात ग्राम स्वच्छता करून गावातील चौका-चोकात स्वच्छता व व्यसनमुक्ती वर आधारीत स्वयंसेवक विद्यार्थ्यांनी नाटीका सादर करून गावामध्ये स्वच्छता व व्यसनमुक्ती बद्दल जनजागृती करण्यात आली. श्रमदानातुन जि.प. शाळेमध्ये परिसर स्वच्छता करून गार्डन बनविण्या करिता २५००चौ.फुट. जागा तयार करून दिली. आरोग्य रोग निदान शिबीरामध्ये, रुग्णसेवा युवा ग्रुपच्या सहकार्यातुन मोफत रक्तगट व स्त्रीरोग तपासणी शिबीर संपन्न झाले. रक्त गट तपासणी साठी रुग्णसेवा युवा ग्रुप यांनी समस्त ग्रामवासियांचे रक्त गट तपासण्यात आले. तसेच ग्रामीण रुग्ण्यालय, नांदगांव खंडेश्वर येथील डॉ. प्रविणा देशमुख यांनी गावातील ६७ महिलांची आरोग्य तपासणी करून त्यांना मोफत औषधी वाटप करण्यात आली. गावातील जनावराकरिता मोफत आरोग्य रोग निदान शिबीराचे आयोजन करण्यात आले होते. गावातील १४५ जनावरांचे आरोग्य तपासणी करून मोफत औषधी उपचार देण्यात आले. श्रमदानामध्ये गावातील तरुणांनी सक्रीय सहभाग घेतला. तर राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांच्या १५० वया जयंती निमित्य अहिंसा या विषयावर व्याख्यान व भजनसंध्या कार्यक्रम आयोजित करण्यात आले. प्रा. नंदकिशोर राऊत, रोसयो क्षत्रीय समन्वयक यांनी दैनदिन जिवनातील घडामोडींचे उदाहरणे देऊन अहिंसा म्हणजे फक्त हत्या करणे नसुन विविध प्रकारचे हिसांचार या देशामध्ये होतात व ते थांबवण्याची ताकद फक्त तरुणामध्ये आहे असे ते बोलत होते.तसेच श्री. दत्ताभाऊ खानझोडे यांनी विद्यार्थ्यांना राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांच्या जीवन चरित्राबद्दल माहिती दिली. प्रा. डॉ. जि. बी. संतापे यांनी प्लॅस्टिकचे प्रकार व त्यांची उपयुक्तता बद्दल सविस्तर मार्गदर्शन करून प्लॅस्टिक चा वापर योग्य पध्दतीने करण्यास व तसेच गावामध्ये प्लॅस्टिक वापराबद्ल जनजागृती अशा विविध विषयावर आधारीत तज्ञाव्दारे मार्गदर्शन करण्यात आले.सांस्कृतिक कार्यक्रमामध्ये श्री. रिजवान पटेल व स्वंयसेवक विद्यार्थ्यांनी गावकज्यांचे ग्रामस्वच्छेतेवर आधारातील समाज प्रबोधन करत स्वच्छता व्यसनमुक्ती व मतदान जनजागृती अशा विविध विषयाला अनुसरून ग्रामवासियांचे प्रबोधन केले. कार्यक्रमामध्ये गावातील तरुणानी सुध्दा सहभाग दर्शविला. समारोपीय कार्यक्रमाला प्रमुख अतिथी म्हणुन मा. श्री. राजेंद्र इंगळे, तहसिलदार, चांदुर रेल्वे प्रामुख्याने उपस्थित होते. तसेच मा. सरपंच सौ. भारतीताई नर्सेकर, उपसरपंच सौ. विणाताई निहाटकर, रा.से.यो. कार्यक्रम अधिकारी, रासेयो गटप्रमुख आदी मान्यवर उपस्थित होते. मा. श्री. राजेंद्र इंगळे यांनी राष्ट्रीय सेवा योजना चा उद्देश व्यापक दृष्टीने समजावुन सांगितला. तसेच विद्यार्थ्यांनी रासेयो साठी आपले जिवन समर्पित करावे असे ते या प्रसंगी बोलत होते. यावेळी सरपंचा व उपसरपंचा यांनी विद्यार्थ्यांचे कौतुक करून त्यांनी केलेल्या उपक्रमाचा गौरव केला. सांयकाळी ०५:०० वा. गावकज्यांशी गटचर्चा करून सर्व शिबीरार्थी स्वयंसेवकानी शिबीर स्थळा पासुन आपल्या गावाकडे प्रस्थान केले.

प्रा.डॉ. संघपाल पाढेण
कार्यक्रम अधिकारी

Scanned by TapScanner

राष्ट्रीय सेवा योजना
नियमित कार्यक्रम अहवाल - सत्र २०१८-१९

संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती व्दारा संलग्नित अतुल विद्या मंदिर व्दारा संचालित राजर्षी शाहु विज्ञान महाविद्यालय, चांदुर रेल्वे जि.अमरावती अंतर्गत राष्ट्रीय सेवा योजना पथकामध्ये सत्र २०१८-१९ मध्ये २६ मुले व ७४ मुली असे एकुण १०० स्वंयसेवक विद्यार्थ्यांची नोंदणी करण्यात आली.महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांमध्ये सामाजिक बांधिलकी, राष्ट्र प्रेमाची व अपुलकेची भावना निर्माण करण्याच्या उद्देशाने रासेयो अंतर्गत नियमित काय्रक्रम राबवण्यात येतात.

आंतराष्ट्रीय योग दिन साजरा -

सत्र २०१८-१९ मध्ये प्रथम २१ जुन २०१८ ला आंतराष्ट्रीय योग दिनाचे विद्यार्थ्यांमध्ये उत्साहाचे वातावरण तयार करण्यात आले. या दिवशी प्रा. असलम खान यांनी विविध योगासने घेऊन विद्यार्थ्यांना योगा चे महत्व विषद केले. यामध्ये महाविद्यालयाचे प्राचार्य, प्राध्यापक व विद्यार्थ्यांनी सहभाग दर्शविला.

वृक्षारोपन कार्यक्रम -

दिनांक ०५/०७/२०१८ ला पर्यावरण पुरक वृक्षांची लागवड महाविद्यालयाच्या परिसरात करण्यात आली. यामध्ये सकाळचे यिन प्रतिनिधी व रासेयो स्वंयसेवक यांनी मिळुन वृक्षारोपन करून आंतराष्ट्रीय हरित दिन साजरा करण्यात आला. तसेच वनविभागाच्या माध्यमातुन बासलापुर जंगल परिक्षेत्रामध्ये दि. २८/०७/२०१८ ला एकुण २०० वृक्षांची लागवड करण्यात आली. याप्रसंगी वन अधिकारी श्री. प्रफल कोकाटे यांनी पर्यावरण संवर्धनाचे धेडे रा.से.यो. स्वयंसेवक विद्यार्थ्यांना दिले. दत्तकग्राम धानोरा म्हाली येथे गावकज्यांच्या सहभागातुन गावनजिकच्या मोकळ्या जागेत गावातील नागरींकांना उघड्यावर शौचास बसण्यास आळा घालण्याकरीता तेथे मोठ्या प्रमाणात वृक्षारोपन करण्यात आले. याप्रसंगी गावच्या सरपंचा सौ. भारतीताई नर्सेकर यांच्या मार्गदर्शनात हा कार्यक्रम घेण्यात आला.

स्वच्छ भारत अभियान पकवाडा उपक्रम-

स्वच्छ भारत अभियान पकवाडा उपक्रम दि. १ ऑगष्ट ते १५ ऑगष्ट २०१८ दम्यान विविध उपक्रम घेऊन यशस्विरीत्या राबवण्यात आला. यामध्ये सर्व प्रथम स्वच्छ भारत अभियान या विषयावर एक दिवसीय कार्यशाळा घेण्यात आली . कार्यशाळेला प्रमुख वक्ते म्हणुन श्री. नितीनभाऊ इमले, स्वच्छता दुत नगर परिषद, चांदुर रेल्वे हे लाभले होते. त्यांनपी स्वच्छतेचे महत्व विषद करत स्वच्छता ॲप्स ची माहीती व माहिती पत्रक विद्यार्थ्यांना वितरीत करून जनजागृती करण्याचा सल्ला रासेयो स्वयंसेवक विद्यार्थ्यांना दिला. स्वच्छतेची सुरूवात महाविद्यालयापासुन करण्यात आली. महाविद्यालयातील सर्व वर्गखोल्या, प्रयोगशाळा, ग्रंथालय, शौचालय व संपुर्ण परिसर स्वयंसेवक विद्यार्थ्यांनी पिंजुन काढला. त्यानंतर चांदुर शहरातील गरीब वस्तीत जाऊन स्वच्छता करून स्वच्छतेचा संदेश नागरिकांना देण्यात आला. तसेच दत्तक ग्राम धानोरा म्हाली येथे गावकज्यांच्या सहभागातुन स्वच्छ भारत कॅम्पीयन राबवुन जनजागृती करण्यात आली १५ ऑगष्ट २०१८ रोजी स्वतंत्र्य दिना निमित्य महाविद्यालयात चॉकलेट वाटप करण्यात आली. या प्रसंगी स्वयंसेवक विद्यार्थांनी चॉकलेट ची रॅपर उचलुन स्वच्छतेचा संदेश महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना दिला.

मोफत नेत्र तपासनी, शस्त्रक्रिया व रक्तदान शिबीर

दिनांक १०/०८/२०१८ ला मा. आ. विरेंद्रभाऊ जगताप यांच्या वाढदिवसानिमित्त स्थानीक ग्रामीण रूग्णालय चांदुर रेल्वे व रासेयो पथक यांच्या संयुक्त विद्यमाने मोफत नेत्र तपासनी व शस्त्रक्रिया शिबिर घेण्यात आले. शिबिरामध्ये एकुण १४७ रूग्णांची तपासनी करून ९८ रूग्णांना जिल्हा सामान्य रूग्णालयामध्ये नेत्र शस्त्रक्रियेकरिता पाठविण्यात आले. रूग्णांची तपासनी नेत्रतज्ञ डॉ. आर.टी. काळे व डॉ. किरण काळे व त्यांच्या चमुने केली. शिबिराचे

Scanned by TapScanner

उद्घाटन मा. श्री. निलेशभाऊ सुर्यवंशी , अध्यक्ष, नगर परिषद, चांदुर रेल्वे यांच्य शुभहस्ते करण्यात आले. संस्थेच्या अध्यक्षा मा. सौ. प्रा. उत्तराताई जगताप व मा. श्री. परिक्षित जगताप यांनी शिबिराला सदिच्छा भेट देऊन रूग्नांशी हितगुज साधले. तसेच दिनांक ११/०८/२०१८ चा भव्य रक्तदान शिबिर घेण्यात आले. जिल्हा सामान्य रूग्णालय, अमरावती येथील डॉ. शाहा व डॉ. उमेश आगरकर व त्यांच्या संपुर्ण चमुने एकुण २७ बाटल जमा केल्या. यामध्ये रासेयो स्वयंसेवक , विद्यार्थी व चांदुर शहरातील नागरिकांनी सक्रिय सहभाग घेऊन रक्तदान केले. या प्रसंगी डॉ. उमेश आगरकर जनसंपर्क अधिकारी यांनी रक्तदानाचे महत्व स्पष्ट करून उपस्थितांना रक्तदानाकरीता प्रेरित केले. तसेच डॉ. अमित बेलसरे, ग्रामिण रूग्नालय चांदुर रेल्वे यांनी युवा दिना निनित्त रासेयो स्वयंसेवक विद्यार्थ्यांना HIV बद्दल माहिती देऊन त्यांना जनजागृती करण्यास प्रोत्साहित केले रासेयो चे उद्घाटन व विद्यार्थ्यांचे उद्बोधन करण्याकरिता मा. प्रा. किशोर ताकसांडे यांचे व्याख्यान ठेवण्यात आले. या प्रसंगी त्यांनी विद्यार्थ्यांनी ग्रामीण भागातील समस्या शोधुन त्यांचे योग्य उपाययोजना कराव्यात असे त्यांनी स्वयंसेवक विद्यार्थ्यांना धडा दिला.

स्वच्छता हिच सेवा उपक्रम -

दि. २४ सप्टेंबर २०१८ रासेयो दिन विविध उपक्रम राबवुन साजरा करण्यात आला. स्वच्छता हिच सेवा या उपक्रमाअंतर्गत निवासी मुकबधिर शाळा, चांदुर रेल्वे येथे स्वयंसेवक विद्यार्थ्यांनी विकलांग विद्यार्थ्यांना हॅन्ड वॉश ने हात स्वच्छ करून त्यांना साईन लॅग्वेजमध्ये स्वच्छतेचे हत्व परवुन दिले तसेच याप्रसंगी शाळेची स्वच्छता करण्यात आली. या प्रसंगी शाळेचे मुख्याध्यापक मा. भाष्कर्राव मानापूरे व सर्व शिक्षकांनी वेळोवेळी मदत केली याच दिवशी रासेयो व करियर कॉन्सेलींग सेल यांच्या संयुक्त विद्यमाने स्पर्धा परिक्षा व व्यक्तीमत्व विकास या विषयावर डॉ. वैभव मस्के यांनी मार्गदर्शन केले. मस्के सरांनी विविध वैज्ञानिकांची उदाहरणे देऊन मेहनत जिद्द चिकाटी व यश संपादन करण्याचे मंत्र विद्यार्थ्यांना दिले. तसेच अध्यक्षीय भाषणामधुन प्राचार्यांनी विद्यार्थ्यांना स्पर्धापरिक्षाकडे वळणे काळाची गरज असुन विद्यार्थ्यांनी अथक परिश्रम करावे असे ते बोलत होते.

राष्ट्रपीता महात्मा गांधी यांच्या १५० व्या जयंती निमीत्य विविध उपक्रम

राष्ट्रपीता महात्मा गांधी यांच्या १५० व्या जयंती निमीत्य दिनांक २४ सप्टेंबर ते २ ऑक्टोंबर २०१८ हा सप्ताह साजरा करण्यात आला. यामध्ये सुरवातीला निवासी मुकबधीर शाळेची स्वच्छता, महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांकरीता स्वच्छता हीच राष्ट्राची संपत्ती या विषयावर चित्रकला स्पर्धा घेण्यात आली. महाविद्यालयाच्या परिसरातील प्लास्टीक पिशव्या गोळा करून प्लास्टीक मुक्त अभियान राबविण्यात आले. दिनांक २९/०९/२०१८ ला मा. प्रा. प्रसेनजीत तेलंग यांचे अहिंसा या विषयावर व्याख्यान घेण्यात आले. या प्रसंगी त्यांनी गांधीची अहिंसा व तत्वज्ञान यावर विविध उदाहरण देऊन विद्यार्थ्यांना पटवुन दिले. दिनांक ३०/०९/२०१८ ला चांदुर रेल्वे बसस्थानकाची स्वच्छता करण्यात आली. यामध्ये सर्व रासेयो स्वयंसेवकांनी श्रमदान करून बसस्थानकातील उपस्थीत नागरीकांना स्वच्छतेबद्दल जनजागृती केली. दिनाकं ०१ ऑक्टोंबर २०१८ ला चांदुर शहरामधुन स्वच्छता व व्यसनमुक्ती रॅली काढण्यात आली. यामध्ये स्वयंसेवक विद्यार्थ्यांनी फलकाव्दारे व घोषनामधून स्वच्छतेचा संदेश नागरीकांना दिला. दिनांक २ ऑक्टोंबर २०१८ गांधी जयंती निमीत्य महाविद्यालयाची स्वच्छता करून खज्या अर्थाने महात्मा गांधीना १५० व्या जयंतीनिमीत्य श्रधांजली वाहीली.

गणेश महोत्सवामध्ये निर्माल्यातून पर्यावरण संवर्धन

आपणास माहीतच आहे की, गणेश महोत्सव हा महाराष्ट्रामध्ये मोठ्या प्रमाणात साजरा करण्यात येतो व त्याच प्रमाणात गणेश महोत्सवामध्ये निर्माल्य (हार, फुल,पान इत्यादी पुजेचे साहीत्य) नागरीक विहीरीत किंवा नदीत टाकुण पाणी प्रदुषीत करतात. त्या अनुषंगाने आमच्या रासेयो पथकाव्दारे परिसरातील निर्माल्य गोळा करून पर्यावरण संवर्धनाचा संदेश

Scanned by TapScanner

नागरीकांना दिला. तसेच विद्यार्थ्यांनी मोठ्या प्रमाणात जमा केलेली निर्माल्य महाविद्यालयातील वनस्पती विभागातील गांडूळ खत निर्मीती प्रकल्पामध्ये विसर्जित करण्यात आले. या उपक्रमाला विद्यार्थ्यांनी उत्स्पुर्त प्रतिसाद दिला. रासेयो पथकाव्दारे दिनांक ३१ ऑक्टोंबर २०१८ हा राष्ट्रीय एकता दिवस म्हणून साजरा करण्यात आला.

राष्ट्रीय एकात्मता शपतग्रहन कार्यक्रम -

लोहपुरूष सरदार वल्लभभाई पटेल यांच्या जयंती दिनानिमीत्य रासेयो स्वयंसेवक महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक व विद्यार्थी यांनी राष्ट्रीय एकात्मतेची शपत घेतली.

भारतीय संविधान गौरव दिन सप्ताह साजरा-

दिनांक २६ नोव्हेंबर ते २ डिसेंबर २०१८ दरम्यान संविधान गौरवदिन सप्ताह साजरा करण्यात आला. सुरवातीला भारतीय राज्यघटनेची उद्देशिका वाचन करण्यात आले. तसेच मा.ॲड सुनिता भगत यांची भारतीय संविधान या विषयावर व्याख्यान आयोजीत करण्यात आले. तसेच सदर सप्ताहादरम्यान चांदुर नगरामधील परिसरात संविंधान जनजागृती करण्यात आली. नॅशनल रेल्वे मजदुर युनियन धामणगांव रेल्वे यांच्या वतीने दिनांक १३/०२/२०१९ ला भव्य रक्तदान शिबिर आयोजीत करण्यात आले. त्यामध्ये आमच्या महाविद्यालयातील रासेयो स्वयंसेवकांनी रक्तदान करून सामाजीक बांधीलकी जपली. त्यामध्ये विशेषता कु. चंचल बनसोड, कु. रूतिका कनसे, या विद्यार्थांनीं रक्तदान करून समाजासमोर आदर्श निर्मान केला.

विशेष मतदार मोहीम अभियान -

दिनांक २ व ३ मार्च २०१९ ला विषेश मतदार मोहीम अंतर्गत महाविद्यालयातील १८ वर्षावरील विद्यार्थ्यांचे मतदार नोंदणी फॉर्म भरून युवा मतदार नोंदणी करण्यात आली. तसेच दिनांक ११/०४/२०१९ ला लोकसभा निवडणुक २०१९ च्या वर्धा मतदार संघातील मतदानाकरिता चांदुर रेल्वे शहरातील महाविद्यालय नजिकच्या जि.प. शाळेच्या मतदान केंद्रावरील अंधअपंग मतदारांची यादी मिळवून शहरातील विविध परिसरामधुन दिव्यांग,वरिष्ठ नागरीकव मतदारांना घरोघरी जावून त्यांना मतदान करण्याकरिता प्रोत्साहीत करून त्यांना मतदान केंद्रा पर्यंत सोडण्यास रासेयो स्वयंसेवकांनी मदतीचा हात दिला.

विद्यापीठ स्तरीय राबविण्यात येणा-या विविध उपक्रमात रासेयो स्वयंसेवाकाचे योगदान / सहभाग

कु. अंजली नागपुरे व गौरव भस्मे यांनी विद्यापीठाच्या जिल्हास्तरीय १० दिवसीय शिबीरामध्ये सक्रीय सहभाग घेतला. तसेच कु. चंचल बन्सोड व आकाश चाफले यांनी युवाभारत-२०१९ कार्यशाळेला सहभाग घेतला.कु. रोशनी मेटे व प्रतिक नानवटकर यांनी आर डी प्रशिक्षणाकरीता विद्यापीठात सहभाग घेतला. तसेच कु. राखी कोठारी व अवधुत गजभिये यांनी जिल्हा स्तरीय आपत्ती व्यवस्थापन कार्यशाळेमध्ये सक्रीय सहभाग घेतला. व त्यांचे विद्यापीठ स्तरीय आव्हान -२०१९ करिता निवड करण्यात आली.

संगणक साक्षरता अभियान अभिनव उपक्रम

सदर सत्रामध्ये संगणक साक्षरता अभियान रासेयो व्दारा दत्तकग्राम धानोरा म्हाली येथील जिल्हा परिषद शाळेमध्ये राबविण्यात आला. यामध्ये स्वयंसेवक विद्यार्थ्यांनी आठवड्यातील २ दिवस जिल्हा परिषद शाळा धानोरा म्हाली येथे जाऊन विद्यार्थ्यांना संगणकाचे धडे दिले. हा आमचा रासेयो पथकाचा अभिनव उपक्रम या वर्षामध्ये राबविण्यात आला.

प्रा.डॉ. संघपाल पाढेण
कार्यक्रम अधिकारी

Scanned by TapScanner

Department of Chemistry

Three month Report 2018-19

Inauguration of Chemical Society 2018-19.

Inaugural function of chemical society was inaugurated on 8th Sep 2018. The chairperson of the programme was Dr.S.S.Thakare Principal of the college, Inaugurator of chemical society was Dr.Devtare Former Head Depart of botany Shri Shivaji Science College Amravati, Chief Guest of the function was Dr. G.B. Santape Coordinator IQAC , Dr,A,D, BansodHead and Dr, S,S. Padhen. Dr. A. D, Bansodgave introduction of Dr.Devtare and the newly form chemical society executive members name.Dr.Devtaredeclared inaguration of chemical society 2018.Ms Rakhi Kothari conducted programme andMs.Jadhaogave Vote of Thanks.

Inauguration of "InfoChem"

The info Chem. Chemistry Notice broad Inaugurated at the gracious hands of Principal Dr.S.S. Thakare.

Guest Lecture

Guest lecture was organized on January 31, 2019. This Guest lecture function was inaugurated at the hands of Principal, Dr. S. S. Thakare. He highlighted the importance of guest lecturer and expressed his sincere thanks towards the sponsor. In this guest,Dr.W. A. Marathe Associate Professor Retd.From Bijlal Biyani College Amravati, delivered lecture on Coordination Chemistry, Crystal field Theory.

Second Guest lecture was organized on October 23, 2018, . In this guest, Dr.Gupta ,Associate Professor from BijlalBiyani College Amravati, delivered lecture on Electrochemistry.

Third Guest lecture was organized on 11thMarch 2019. In this guest, Dr. S.A. Wadhal, Associate Professor from MahatmaFule Arts, Commerce &SitaramjiChoudhari Science Mahavidyalaya,Warud, delivered lecture on Nuclear Magnetic Resonance.

Report of Intercollegiate Chemi-QuizCompetition for B.Sc.-I Students (2018-19)

Rajarshee Shahu Science College, Chandur Rly.and Amravati University Chemistry Teachers' Association jointly organized the"Intercollegiate Chemi-Quiz Competition for B.Sc.-I Students" on February 23,2019. Teams from 28 different colleges affiliated to Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati joined to this event after breakfast at 12.00 noon. 'Screening Test' consisting of 40 multiple choice questions of 40 marks was conducted in 40 minutes. After lunch results of screening test was displayed on the notice broad.Four teams having highest score in screening test from ShriShivaji College of Arts, Commerce and Science, Akola (36 marks), ShriShivaji Science College, Amravati (33 marks), Sipna's Arts, Science and Commerce College, Chikhaldara (29 marks)and Govt.VidarbhaInstitute of Science and Humanities, Amravati(28 marks)were selected for actual oral quiz . Oral quiz begun at 2.00pm.Observer Dr. S.P. Kulkarni, Retired Professor, AdarshMahavidyalaya, Dhamangaon Rly. made formal announcement of inauguration of oral quiz. Let the four teams introduced themselves to the audience. Oral quiz consisting of three rounds namely,multiple choice question round, buzzer round and rapid fire round were conducted in very healthy academic atmosphere. Participants were very much excited to answer the quiz questions. Score of every

Scanned by TapScanner

team was displayed at the end of each round. Final results of the quiz are as shown below.

Prize	Name of Students	Name of college
First	Ms. Riya A. Bajaj Ms. Chavan M.Shende	Shri Shivaji Science College, Amravati
Second	Mr. Aniket R.Sonparote Mr. Akashkumar R.Pathak	Sipna's Arts, Science and Commerce College, Chikhaldara
Third	Ms. Rajlakshmi D. Dhawad Ms.Saba AnjumMubeen Khan	Govt.VidarbhaInstitute of Science and Humanities, Amravati
Fourth	Mr. Ganesh C. Sahastrabuddhe Mr. AniketN. Dambre	ShriShivaji College of Arts, Commerce and Science, Akola

Oral quiz was conducted by Principal Dr. S.S. Thakare. Scorerwas Dr. G. B. Santape and time recorder was Mr. M.P. Waghmare.Prizes and certificates were distributed in the valedictory function at the hands of dignitaries present on the dais. Principal Dr. S.S. Thakare chaired the function, Principal Dr. P. R. Rajput, President of AUCTA, Dr. S.P. Kulkarni,Retired Professor, Adarsh Mahavidyalaya, Dhamangaon Rly., Dr. P.R. Mandlik, Secretary of AUCTA were the guest of honor in the valedictory function.IQAC Coordinator, Dr.A.D.Bansod, Head, Department of Chemistry, Dr.S.S. Padhen were actively present for the function.

Department Of Botany

Report - 2018-2019

Department of Botany places its heartfelt thanks to honourable management for providing us an encouragement all the way to full fill the cause of education. I also wish to express my gratitude's to honourable Principal, Dr.S.S Thakare for his minute to minute guidance with his new and innovative ideas to enrich the teaching in subjects. As per the aim of department and annual planning department was always ready to fulfill the need of students and also to increase the interest in subject by innovate ways.

Inauguration of Botanical Society:

Inauguration of Botanical society was done on dated 14th Aug 2018 in Department of Botany. Program was inaugurated by the hands of hon Principal Dr.S.S Thakare where as chief guest was Dr.G.B Santape IQAC Co-coordinator. Students from B.Sc-III, B.Sc-II and B.Sc-I was appointed at the different post of society. Ku. Vaishnavi Bhond from B.Sc.III year was appointed as president of Society, Vice President Rutuja Gonge, Secreatary Samrudhi Thakare, joint secretary Ritika Kanse, Treasure Minakshi Jadhav, was appointed. At these movement students from B.Sc-I and B.Sc-II year was facilitated for their good scour in the summer exam 2017-2018. Miss Pratiksha Raut (B.Sc-II) and Miss SrhutikaWankhade (B.Sc-I) year was gifted by the hands of Hon Principal. Announcement of Different departmental activates was done at this movement.

Scanned by TapScanner

Program was anchored by the miss Pratiksha Raut, Vote of thanks was given by Miss Gulhane and program was conducted by the Dr.M.J Keche.

Eco-Friendly Rakhi Competition

To create awareness regarding environment conservation and on Occasion of Rakshabandahn Department of Botany in collaboration with Eco-club organized a Eco-Friendly Rakhi Competition. Students from B.Sc-I, B.Sc-II and B.Sc-III year were participated in this competition. In this competition Rahki was made by student by using ecofriendly material. Programme was inaugurated by Hon Principal Dr.S.S Thakare and IQAC Coordinator Dr. G.B. Santape. Whereas all teaching and non teaching staff attended a program. Students were selected for I prize, from each class. Similarly Rakhi tie program was also taken in association with eco-club and Botany department. In this program ecofriendly Rakhi was tie to plants to propagate the massage among students for conservation of plants.

Ozone Day Celebration

On occasion of "World Ozone Day" 16th September 2018 department of Botany organize a plant sampling plantation programmer. Day was celebrated by planting plantlets of Osmium Santana in all over the premises of college. As this plant have a property to give out oxygen for 20 hours and ozone for nascent ozone. Motive of celebration is to create awareness regarding the greenhouse effect and pollution crises. All about thirty students from B.Sc-II year participated.

Nimalya Nirmulan Program:

To create a culture of eco-friendly festival department of Botany had taken a initiative to collected the waste flowers and garlands offer to gods during Ganesh chathurthi festival and Navratri utsav from the srvazanik ganesh mandal . All the waste garbages biomass was collected by the student to convert it into the compost by biodegradation process in composting plant constructed in the college campus.

Research Mobilization:

Students from B.Sc-I, II, III were motivated to collected the information about the plants in local areas, their area of distribution, theirs medicinal importance as well as economic importance. This information was display on notice board under the head of Botany Magzine as "Botanica".
in programme.

Dr.Minal J. Keche
Head Department of Botany

Scanned by TapScanner

IQAC Report
2018-2019

The Internal Quality assurance Cell (IQAC) established as per the guidelines of National Assessment and Accreditation Council (NAAC) in Sept.2015 for quality enhancement. The College has made various working committees for the academic session 2018-2019 for the smooth functioning of academic , co- curricular and extension activities.

- In the month of July Tree Plantation programme (Mega Drive) was organized in collaboration with Department of Forest, Chandur Rly.100 saplings planted at Baslapur Forest region.
- On the occasion of Birth anniversary of Founder President of AVM Prof. Annasaheb alias Walmikrao Jagtap, Department of Zoology distributed Cloth-bags to students at a free of cost on 16th July 2018. The main objective of the drive was to sensitize the students to minimize the plastic pollution.
- Students made message batches for Conservation of Tigers on the aegis of 'International Tigers' Day on 30th July 2018.
- Ms. Anjali Nagpure and Mr.Gaurav Bhasme participated in Special camp held at Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati during the period 23/07/2018 to 01/08/2018.
- Swachhata Pandharwada was celebrated by N.S.S. Unit from 1st Aug. to 15th Aug.2018 .
- On the occasion of birthday celebration of Prof. Virendra Jagtap, Secretary of the AVM , NSS unit organized Free Eye check-up and Blood donation Camp on 10th August 2018.
- Book Exhibition and User Orientation Programme was organized on 10th Aug. 2018 on the eve of 'National Librarian Day'
- Department of Botany in collaboration with Eco-club organized Eco-Friendly Rakhi Competition.
- Eco and Science Club was organized a guest lecture of renowned environmentalist Dr.Jayant Wadatkar on Eco- friendly Ganesh Festival on 31st August 2018.
- Ms. Chanchal Bansod and Akash Chafle attended Yuva Bharat-2018 workshop held at Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati from 10/09/2018 to 12/09/2018.
- Department of Physical Education has participated in intercollegiate tournament organized by Sant Gadge Baba Amravati University in different Sports events. This year the college has hosted Intercollegiate Hockey Tournament (Women). Our students has bring laurels to the college in Hockey (Men) 3rd place in intercollegiate tournament and 4th place in Football (Women) intercollegiate tournament and Students were participated in 13 different events in the Youth Festival.
- Three Days training cum workshop was organized by Department of Forest, Government of Maharashtra for Forest Guards and Foresters on 'Role of Spiders in Forest Ecosystem' In collaboration with Department of Zoology, Rajarshee Shahu Science College Chandur Rly, S.R.Lab, J.D.Patil Sangludkar Mahavidyalaya Daryapur and Indian Society of Arachnology during 27-29, September, 2018 at FTI,Chikhaldara.
- To motivate the students and to make them aware of the different competitive exams, the StudentCounselling and Career Guidance committee has organised a guest lecture of a great successful eminent personality in this field Dr. Vaibhav Maske, Director Ambition Academy, Amravati, on 24th sept. 2018.
- NSS Volunters Ms.Roshani Mete,Mr. Pratik Nanwatkar took participation in RD Parade selection camp.
- Department of Botany and Chemistry installed display board as "Botanica"and Infochem.
- Library is observing 'Vachan Prerna Din'. To promote reading habits, this year 'Vachan Prerana Din' was observed as 'Reading programme' on 15th October 2018
- Three Faculty members were participated in Orientation and Refresher program during June and July 2018.

Scanned by TapScanner

- Two Students of B.Sc.III were enrolled for the participation in District level Research Convention-Avishkar organised by Sant Gadge Baba Amravati University held at Shivaji Science College, Amravati in the month of December 2018.

Social and Community Engagement

- Department of Physics organized the celebration of Raksha Bandhan program with students of Muk Badhir Vidyalaya Chandur Rly. on 28/08/2018
- Eco and Science Club run public awareness program Matiche Ganpati .....Nisargashi Bandhilaki, Ecofriends installed stall of Clay Ganesh Idol in the market and sold at no loss no profit basis.
- Nirmalya Nirmulan Program was conducted by Department of Botany
- Department of Computer Science conducted Computer literacy class at Z.P. Primary School Dhanora Mhali on 06/09/2018.
- International Ozone Day was observed by Department of Botany and Zoology
- Wild Life week was celebrated during 1st.-7th Oct. 2018 hosted by Department of Zoology. Film Show was arranged for the kids.
- Health awareness program was organised in collaboration with Rajarshee Shahu Science and Atul Jagtap Arts Junior College. Dr. Rutuja Verulkar was delivered the lecture on "health issues faced by the girls".
- Department of Computer Science was organised workshop on Cyber Security.
- District Level Intercollegiate Essay Competition 2018-19 was conducted in the collaboration with Atul Vidya Mandir, Wardha for the students on the topic "Mahatma Gandhi Kal aaj ani Udya"
- National Science Day was celebrated on 28th February 2019 on theme People for Science and Science for people. 70 students were participated in Rangoli and Poster Competition. Program was inaugurated with the hands of Mr. Pravin Gulhane, Regional Coordinator, Marathi Vidhyan Parishad .Prizes and certificates to participants was distributed at the hands of Principal Dr.S.S.Thakare and Mr.Pradip Talokar Head Master,Atul Jagtap High School Chandur Rly.

The following activities were conducted from June 2018 to till date

- Teachers wise Micro teaching plan was approved by IQAC
- IQAC Organized University Level one Day Workshop for teachers On Intellectual Property Right & PBAS, on 25th June 2018.
- IQAC signed the MoU with IQAC Clusters MH -5 of India at G.S.College Khamgaon on 29th July 2018.
- Department wise academic planning was approved.
- Inter Collegiate Elocution Competition was organised in collaboration with AMBA festival held at Amravati on 12th October 2018.
- Students Feedback committee is conducting Students Satisfaction Survey
- First Terminal examination was smoothly conducted from 22nd Oct. to 25th October 2018.
- The Annual Quality Assurance Report (AQAR) of the academic session 2017-2018 was submitted to NAAC, Bengluru in the month of January 2019.
- One day State level workshop was organised by the IQAC in collaboration with IQAC, Sant Gadge Baba Amravati University on Teaching Methodology –Need of Today's Higher Education on 4th January, 2019. First technical session was conducted by Resource person Dr.SFR Khadri he delivered the talk on Revised Accreditation Framework of NAAC, the session was chaired by Dr.Sheetal Tayade. In the post lunch session Dr.Sanjay Gaikwad, Associate Professor,B.J.S.College, Pune narrated on Innovative Methods of Teaching Dr.Nakul Gawande Chaired the session. In the second Dr.Pratibha Kale, Principal Shivaji B.Ed.College focused on Teaching Methodology Dr.G.B. Kale was chaired the session. 75 participants from various colleges were participated in the workshop. The workshop was inaugurated by the gracious hands of Dr.Arvind Deshmukh, Principal,Arts and Com.College Kurha Prof.U.V.Jagtap

Scanned by TapScanner

President, Atul Vidya Mandir was presided over the function, Dr.S.S.Thakare,Principal was given the welcome speech while IQAC Coordinator Dr.G.B.Santape delivered the introductory speech, Vote of thanks was proposed by Convener of the workshop Mr.S.A.Wani and Dr.M.P.Chikhale was assist the technical session.

- Department of Botany organized State level three days workshop on Nursery Techniques and Management in collaboration with Garden Club Amravati and Department of Botany Vinayak Vidnyan Mahavidyalaya, Nandgaon Khandeshwar. 75 students from different colleges of Amravati and Nagpur University and 12 teachers participated in workshop. Workshop was inaugurated by the hands of Dr. D.T Ingole Director, Incubation Innovation and Linkages Sant Gadge Baba Amravati University Amravati. The dignitaries on the dais was Prof Mrs. Uttaratai Jagtap President Atul Vidya Mandir was Presided over the function, Prof C.M Dhesmukh Shri Shivaji Agriculture College Amravati as Chief Guest, Principal Dr S.S Thakare Rajarshree Shahu Science College Chandur Rly Principal Dr Suchita Khodke Vinayak Vidnyan Mahavidylaya Nandgaon Khandeshwar, Mr. Subhash Bhave Director Kiran Nursery Amravati. Convenor of workshop Dr. M.J Keche and IQAC Cordinator Dr. G.B Santape.

- On the eve of International Women's Day Internal Complaint Committee arranged a health check up camp and guest lecture on Women's Right and Security on work place for girls and ladies staff of college. Adv. Urwi Keche from Asteria group gave information to students. She thrown the light on Domestic Violence in Society.

- The College has organized one day workshop on 'Prachin Sanhita Wachan (Ancient Code Reading) and Information & Photo Exhibition in collaboration with Sant Gadge Baba Amravati University's Mahanubhav Adhyasana on March 12, 2019. In the first session of this workshop, Coordinator of Mahanubhav Adhyasana Dr. Mahant Sonpethkar thrown light on the objectives of the Pantha and its relevance in the building of healthy society. In the second session Prof Purushottam Nagpure, President , All India Mahanubhav Sahitya Parishad given discover on the origin of Mahanubhav Pantha and interesting history of Vidarbha which was not available for reference. In the third session photo, pictures, books, ancient literature made available for the public and students. Gallery was nicely explained by Dr. Mahant Sonpethkar
  Workshop was inaugurated at the hands of Dr. Mahant Sonpethkar. Principal chaired the function. Mr. P. S. Talokar, Headmaster of Late Atul Jagtap High School Chandur Rly was Guest. Ku. Meghana Nagriya of B.Sc. - 1st conducted the function, Ku. Nikhita Pawar proposed the vote of thanks. Convenor Mr. M. P. Waghmare, IQAC Coordinator Dr. G. B. Santape, teachers, other staff, students and civilians from the city in large number attended the function

- Rajarshee Shahu Science College, Chandur Rly. and Amravati University Chemistry Teachers' Association jointly organized the "Intercollegiate Chemi-Quiz Competition for B.Sc.-I Students" on February 23, 2019. Teams from 28 different colleges affiliated to Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati.Quiz consist of three rounds namely, MCQ round, Buzzer round and Rapid fire round were conducted in very healthy academic atmosphere. Prizes and certificates were distributed in the valedictory function at the hands of dignitaries present on the dais. Principal Dr. S. S. Thakare chaired the function, Principal Dr. P. R. Rajput, President of AUCTA, Dr. S. P. Kulkarni, Retired Professor, Adarsh Mahavidyalaya, Dhamangaon Rly., Dr. P. R. Mandlik, Secretary of AUCTA were the guest of honor in the Valedictory function. IQAC Coordinator, Dr. A. D. Bansod, Head, Department of Chemistry, Dr. S. S. Padhen were attended function.

Dr.G.B.Santape
IQAC Coordinator

Scanned by TapScanner

Library Report (2018-19)

Library Activities :-

- As usual,'User Orientation Programme' was conducted for the new incoming students of the college on the National Librarian Day and Principal Address programme and made aware of functioning of library.
- Dr S. R. Ranganathan Birth Anniversary was observed on August 10, 2018.
- Birth anniversary of former president, Late Dr. A. P. J Abdul Kalam wascelebrated as the 'Vachan Prerana Din'. On this occasion Mass Readingprogramme was organized on October 15,2018at the Library.
- Organized one day workshop on 'Prachin Sanhita Wachan (Ancient Code Reading) and Information & Photo Exhibition in collaboration with Sant Gadge Baba Amravati University's Mahanubhav Adhyasana on March 12, 2019.

Librarian's Participation

- Convenorof One Day Workshop on IPR & PBAS Organized by Internal Quality Assurance Cell(IQAC), Rajarshee Shahu Science College Chandur Rly on June 25, 2018
- Attended Refresher Course in Summer School in Social Sciences (Lib. & Inf. Sci.) at HRDC Amravati during July 2 to 23, 2018.
- Participated in One Day Workshop on Koha &Library Automation by Conducted by National Virtual Library of India Organized by IIT Bombay & Sipna College of Engineering & Technology, Amravati on October 12, 2018.
- Participated in State Level One Day Workshop on Teaching Methodology 'Need of Today's Higher Education' Organized by Internal Quality Assurance Cell(IQAC), Rajarshee Shahu Science College Chandur Rly on January 4, 2019.
- Participated and present the research paper in UGC sponsored National Conference on Emerging Trends in Science organized by Vidya Bharati Mahavidyalaya, Amravati in collaboration with S.S.SS.K.R. Innani Mahavidyalaya Karanja Lad on February 1 - 2, 2019.
- Participated and present the research paper in ICSSR sponsored National Seminar on Library Automation Using SOUL Software organized by Sitabai Arts Commerce & Science College, Akola on February 24 - 25, 2019.
- Participated in One Day National Conference on Pension Scheme for Government Employees: Issues & Concern organized by University Professors' Association and Jivan Vikas Mahavidyalaya, Devagram on March 3, 2019.
- Published paper title 'Resent Trends in N-List & NDL' in 'Research Journey' International E-research Journal.
- Published paper title 'Skills Required for LIS Professionals in the Age of Library automation' in Scholars Impact: International Multidisciplinary Multilingual Journal of Contemporary Research.
- Published paper title 'Role of NDL India in Academic Library' in AJANTA.

Best Practices

- Best Library User Award for Students category
- Readers' Club

Librarian
(Mr. M. P. Waghmare)

Scanned by TapScanner

Sports & Youth Festival Annual Report

In this session our college team has made remarkable achievement as we have participated in Inter-Collegiate tournament organized by SantGadge Baba Amravati University.

Participation of Students in Inter Collegiate Tournaments

Event	No. Of Players	Position
Athletics	05	-
Badminton(M&WM)	08	-
Chess(M&WM)	05	-
Volleyball men	24	-
Kabaddi	12	-
Cross Country(M&WM)	12	-
Football(WM)	20	4th Place
Hockey(WM)	18	5th Place
Hockey (men)	18	3rd Place
Cricket	18	-
Yoga (Women) National	05	3rd Place in National yoga Chamoionship
Yoga (Men) National	06	Participation

Inter-collegiate Hockey Championship (Women)

It's a proud moment that our college hosted the women's Intercollegiate Hockey Championship in our college 14 teams participated in these championshipbutonly 6 team reported and the Inauguration match was held between RajarsheeShahu Science College Chandur Rly and Degree college of Physical Education Amravati it was a very close match and DCPE was Winner by 2-0 goal. The guest of this match was Shri S.N Surve N.I.S., Hockey Coach and Mr. S.M. Modani DPE. The final match was played between Vidyabhartimahavidyalaya Amravati and DCPE .our Hon. Principal Dr.S.S.Thakare Chaired the programme and introduced to the players .DCPE won the Final match by 2 goals. The programme was conducted by Convener of the tournament Mr.A.N.khan DPE RSS college Chandur Rly.

And in Youth Festival our team participated in Literary events, Theatre, Fine arts, Dance etc.

Cultural events(University Level)	No.of Participants
Literary Events	05
Theatre	22
Fine arts	05
Dance	10
Literary Events	05
Theatre	22
Fine arts	05
Dance	10

Director of Physical Education

Scanned by TapScanner

State Level Three Days Workshop on

9-11th Jan 2019

"Nursery Techniques and Management "

Organized by

Department of Botany In Collaboration With Garden Club Amravati.

Inaugural Function.

Department of Botany organized sate level three days workshop on Nursery Techniques and Management in collaboration with garden club Amravati and department of Botany Vinayaka Vidnanya Mahavidylaya Nandgao Khandeswor. All about 75 students from different colleges of Amravati Akola and Nagpur University and 12 teachers participated in workshop. This three Days workshop was inaugurated by the hands of Dr. D.T Ingole director of Incubation Innovation and Linkages Sant Gadge Baba Amravati University Amravati. All the dignitaries present at Inauguration ceremony was Prof Mrs. Uttarataii Jagtap President Atul vidya mandir as chairperson, Prof C.M Dhesmukh Shri Shivaji agriculture college Amravati as chief guest, Principal Dr S.S Thakare Rajarshree Shahu Science College Chandur Rly Principal Dr Suchita Khodke Viayaka vidnaya Mahavidylaya Nandgao Khandeshwar Mr. Subhash Bhave Director Kiran Nursery Amravati. Convenor of workshop Dr. M.J Keche and IQAC Cordinator Dr. G.B Santape. Inauguration ceremony begins with lamp lightening and garlanding the Images of Rajarshree Shahu Maharaj and Dr. Panjabrao Dhesmukh . To pay the tribute to Sant Gadge Baba university song was played. Ceremony was followed with floral welcome of dignitaries on daises.

Welcome speech was delivered by Principal Dr. S.S Thakare in which he introduced the college activities whereas workshop was introduced by Dr Suchita Khodke. In her speech she emphasizes regarding the skill development program in Nursery and how to linkup it with traditional education of subject Botany.

Officially inauguration of the workshop was declared by Dr. D.T Ingole in his speech he motivate the student towards entrepreneur development skill. Presidential speech was delivered by Prof Uttarataii jagtap madam in her speech she addressed the participant for conservation of trees and to take a step for pollution control. Vote of thanks was proposed by Dr M.J Keche convener of workshop.

Program schedule of workshop was designed for three days with technical and practical session.

Day-I

First day of workshop was divided in two technical sessions and one practical session. First technical session was conducted by Prof C.M Deshmukh Shri Shivaji Science College Amravati on

Scanned by TapScanner

topic Establishment and Management of Nursery. He had given the information to the student how to start nursery from small scale and how to convert it in profession, he also given the knowledge regarding the types of nursery and their management. Followed by Lunch break. Practical session was conducted by Shri Subhas Bhave Director Kiran Nursery Amravati. In his practical session he had given all the information regarding Seedling formation, Soil mixture, coco pet formation, hanging basket, seed bed formation. All about 74 Participants present during session.

Day-II

Second day of workshop was conducted by Resources person the Prof .Dr. Prakash Sabale Shri Shivaji Agriculture College, Amravati. He delivered a details information about Sources and Selection of seed and mother plants for seedling and rootstock preparation. Second technical session was conducted by Shri Mayur Gawande Asst professor Shri Shivaji Horticulture College Amravati. He is specialized in Floriculture and landscaping. He delivered the topic on Method of Propagations. After Lunch break Practical session was conducted by Shri Sanjay Wankhade and Shri Subhas Bhave on Budding and Grafting, types of budding and ways of plant propagation.

Day-III

Third Day of workshop was conducted by Shri Vinay Bhotra Director of Bothra Nursery. He shared his experience regarding establishment and Management of Nursery and precaution to be taken. In second session of the workshop Shri Subhash Bhave Director of Kiran Nursery had given information regarding various schemes of government for the establishment of nursery .To get actual practical knowledge student had taken to forest nursery satiated at chirode forest where the R.F.O Mrs. Vaishali Dhande madam informed the students about how to propagate a plant right from seedling to hardening.

Valedictory Function:

Finally the three days workshop was concluded with valedictory function. Chairperson of the valedictory function was hon principal of College Dr .S.S Thakare , chief guest was Shri Subhas Bhave director of Kiran Nursery, Dr Suchita Khodke and Convenor Dr. Minal .J Keche. At this moment Shri Subhas Bhave was felicitated with the hands of Principal Dr.S.S Thakare with shawal shri fal and momento. In Presidential address Dr.S.S Thakare share his remark on workshop. Feedback was given by student participant coming from different Colloges. Vote of thanks was proposed by Dr.Suchita Khodke madam. Participants were awarded with certificate of participation and floral sapling.

Scanned by TapScanner

Department of Zoology

Activity Report - 2018-19

- **Founder President Prof. Annasaheb Alias Walmikrao Jagtap Birthday Celebration:**
  On the occasion of our founder President Prof. Annasaheb alias WalmikraoJagtap, on 11th July 2018 our department distributed cloth-bags to students free of cost. The main objective of the drive was toaware the students to minimize the use of plastic bags, not to throw them in public places as they choke drains, causing water-logging.
- **Celebration of Mendel's birthday anniversary:**
  On 20th July 2018 Zoology department Celebrated Gregor Mendel's Birthday to celebrate his discovery. Gregor Johann Mendel is known for discovering genetics and his birthday, July 20, 1822, was 189 years ago today.
- **Celebration of the "Kargil Vijay Diwas":**
  A short celebration of the "Kargil Vijay Diwas" in the form of a brief introduction by Dr. G. B. Santape about the "Kargil War" and "Kargil Vijay Diwas" and also to pay homage to the brave soliders who laid down their lives during the Kargil war in 1999.
- **Inaugural Ceremony of Zoological Society 2018-19**
  The Zoological Society 2018-19 was inaugurated at the gracious hands of Principal Dr. S. S. Thakareon dated 26th July 2018. Office bearers of Zoological Society were felicitated at the hands of guest.
- **International Tiger day celebration:**
  On 29th July 2018 Students made the public aware that the 'International Tigers' Day by making messages batches and attention to the preservation of tigers. The International Tiger Day is to promote the protection and expansion of the wild tiger habitats and to gain support through awareness for tiger conservation.
- **Group Discussion and Tree Plantation:**
  On the occasion of 'International Ozone Day' group discussion was conducted . The aim of group discussion event was to enhance the question and solution about ozone layer—what is it, and how does it protect life on Earth?. The effects of ozone depletion—what are they, and how serious are they? 32 students were participated in the discussion. In same occasion tree plantation took place withthe handsof Principal Dr. S. S. Thakaresir
- **Workshop on Role of Spider in Forest :**
  Government of Maharashtra sponsored three day workshop cum training in Collaboration with Forest Ranger's College. Chikhaldara. for the Forest Guard and Forester on " Role of Spider in forest " organized by department of Zoology Rajarshee Shahu Science College, Chandur Railway, Indian Society of Arachnology, Satpuda Foundation and J.D. Patil Sangludkar Mahavidyalya , Daryapur at Forest Ranger's College, Chikhaldara was successfully carried out on 27th September to 29th September 2018.
- **Wild Life Week Celebration**
  On the occasion of Wild life week, documentary film on Biodiversity was arranged for the kids.
- **District Level Intercollegiate Essay Competition**
  District level intercollegiate essay competition -2018-19 was conducted in the collaboration with AtulVidyaMandir, Wardha for the students on Mahatma Gandhi. The aim of essay is to encourage the students to write on thoughts of Gandhi.
- **Resource person delivered guest lectures :**
  Dr. S. O. Quresh,Adarsh Mah. Dhamangao Rly. Date: 10/04/2018 T opic :Mutation

Dr. Mahesh P. Chikhale
Assistant Professor and Head
Department of Zoology

Scanned by TapScanner

Convocation Ceremoney

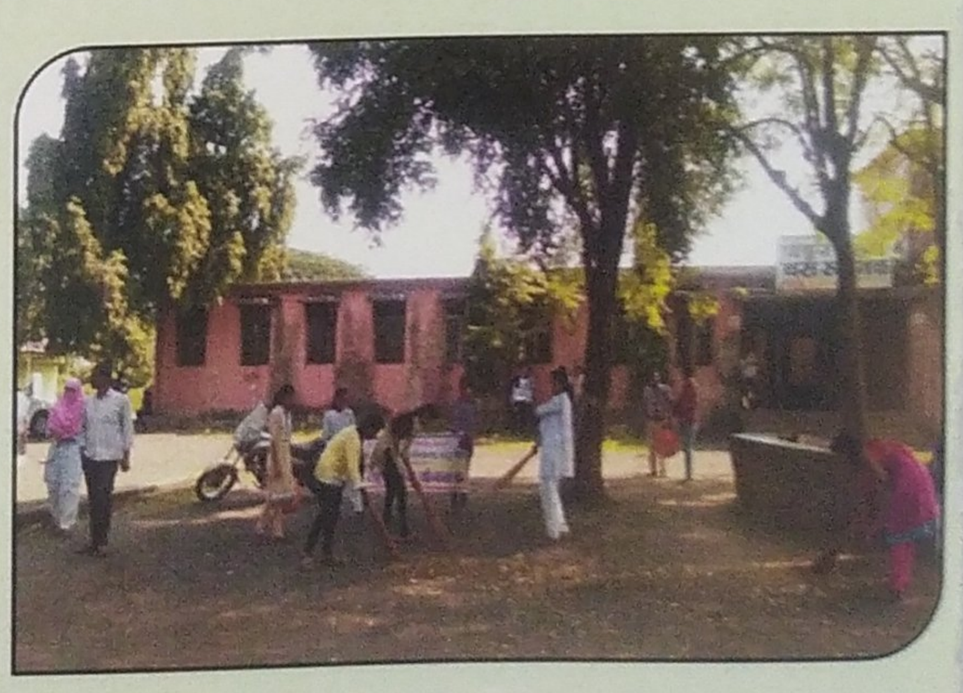

N.S.S. Activities

Scanned by TapScanner

College Organised Workshop

Intellectual Property Rights and PBAS

State Level - Teaching Methdology

Role of Spider in Forest

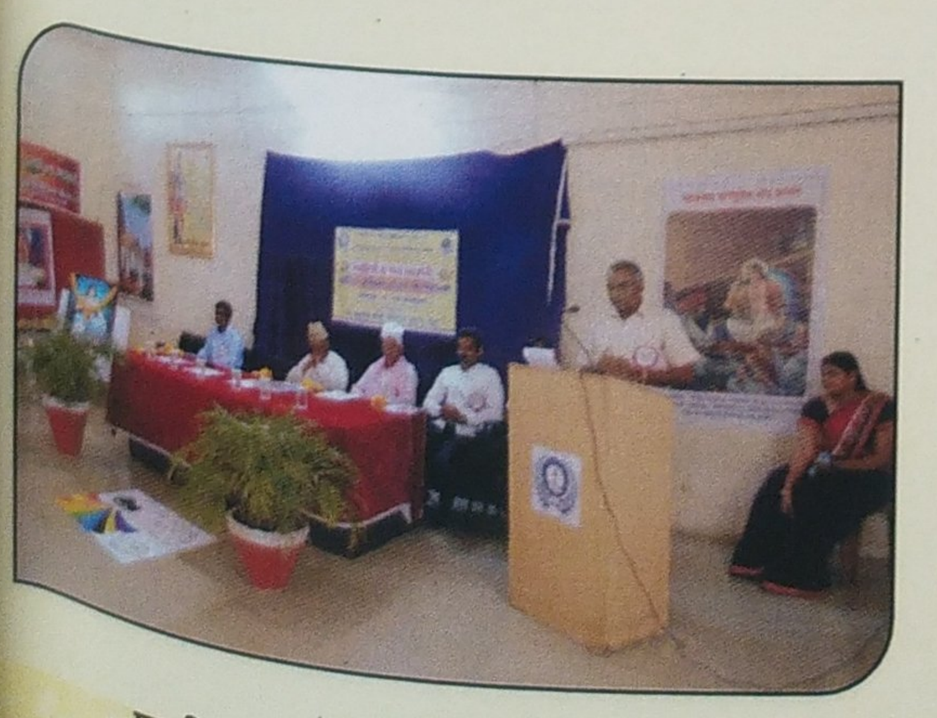
State Level : Nursery Techniques and Management

Cyber Security

Eco Friendly Ganpati

प्राचीन संहिता वाचन कार्यशाळा

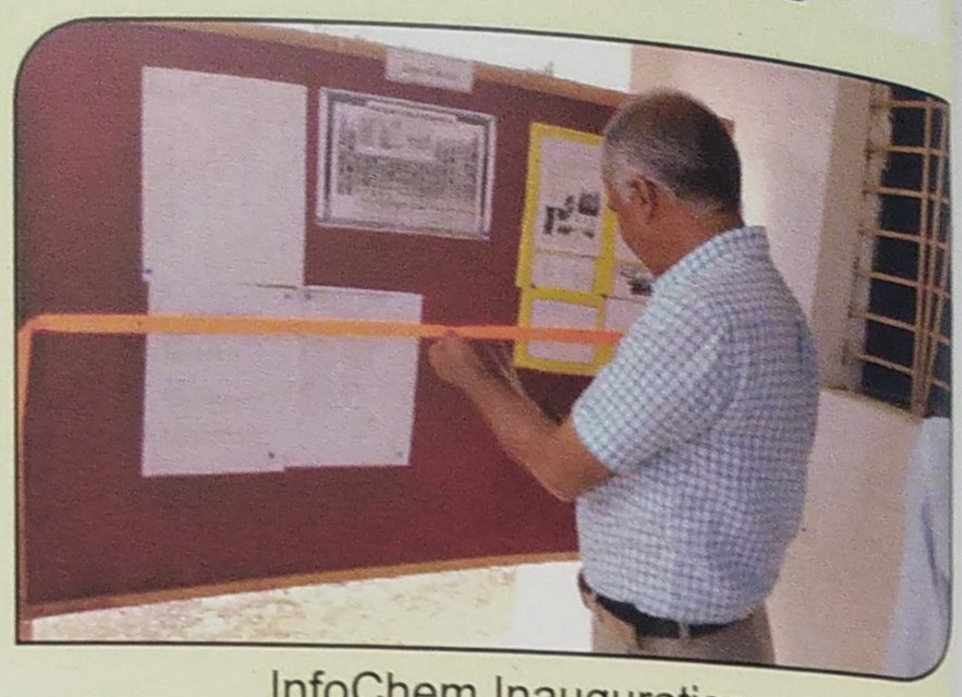
कायदे विषयक कार्यशाळा

Scanned by TapScanner

Academic, Co-curricular and Extra-curricular Activities

Guest Lecture on Electrochemistry

InfoChem Inauguration

Zoological Society Inaguration

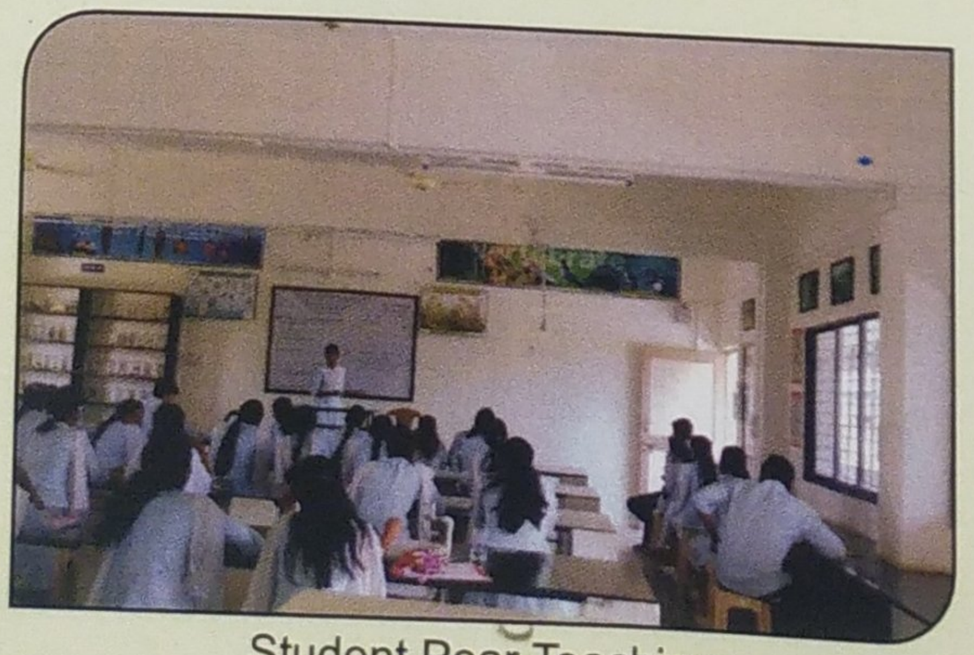
Annasaheb Birthday Celebration

International Tiger Day Celebration

Wild Life Week Celebration

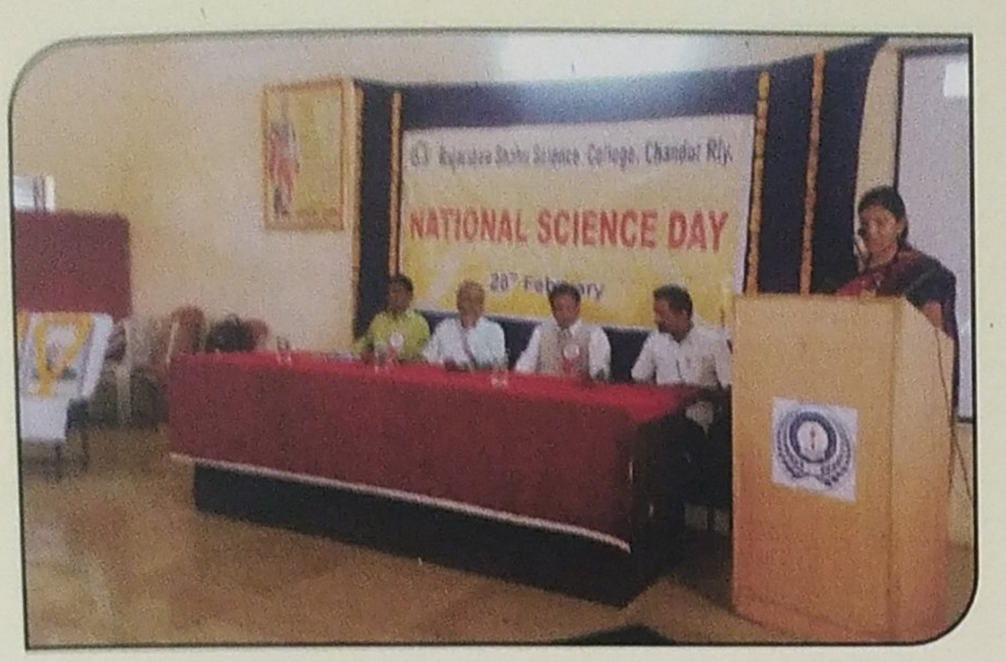
Student Pear Teaching

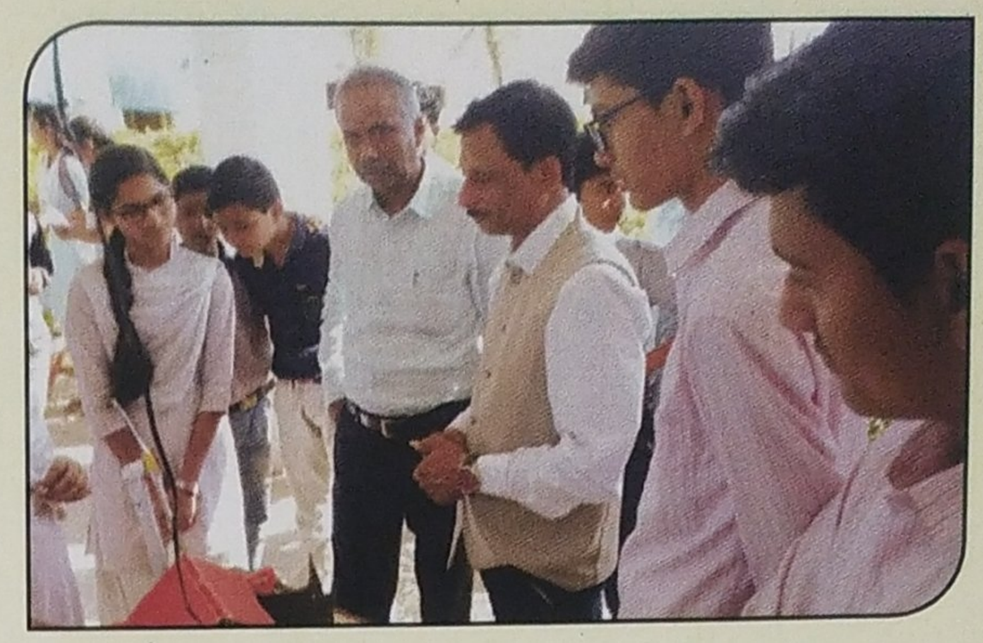

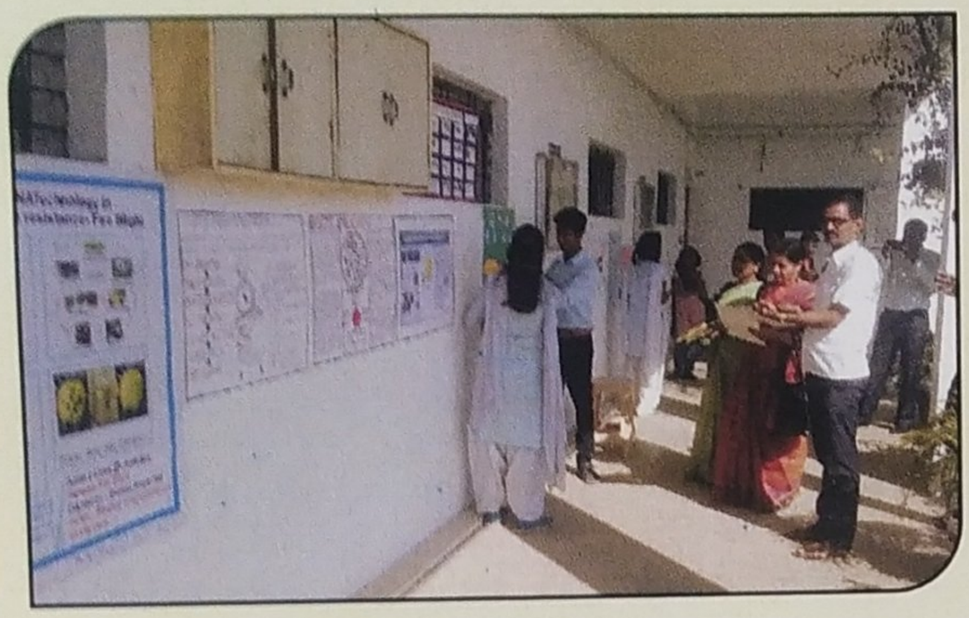
Guest Lecture on Mutation

Scanned by TapScanner

National Science Day

Academic, Co-curricular and Extra-curricular Activities

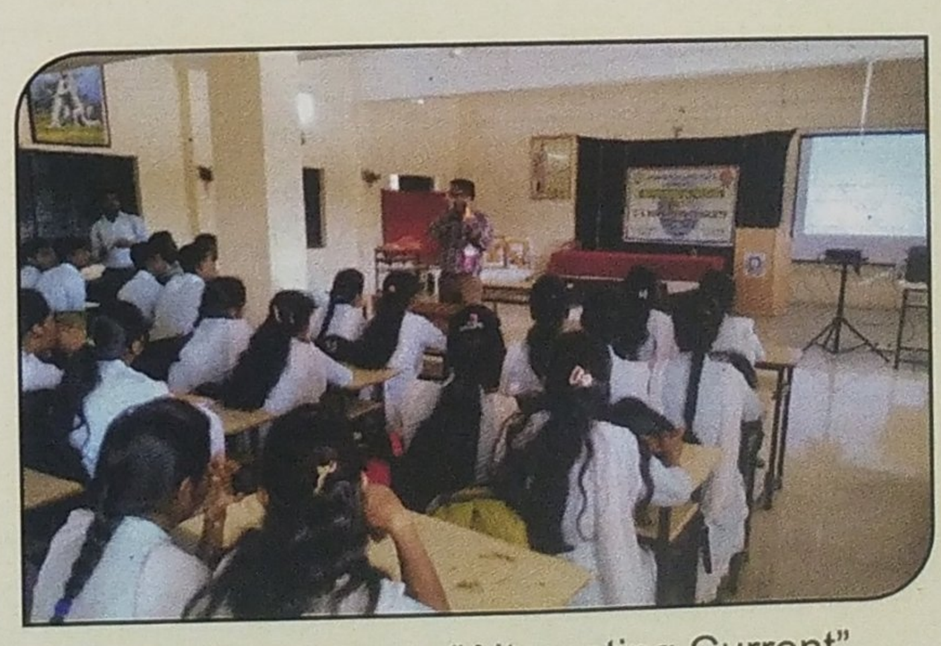
Eco-Friendly Rakhi Making Competition

Eco-Friendly Rakhi celebration

Ozone Day Celebration

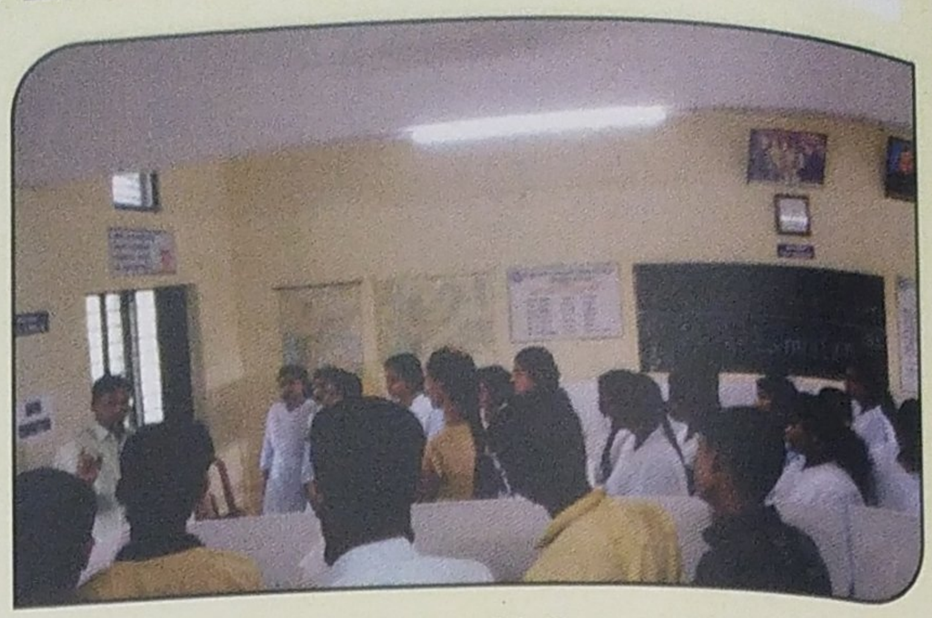
Guest lecture on “Alternating Current”

Scanned by TapScanner

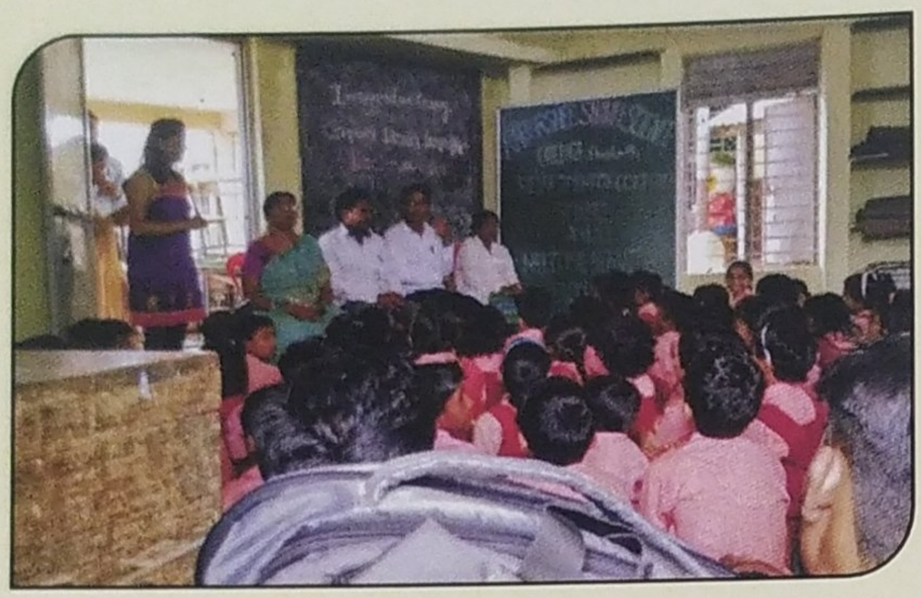
Academic, Co-curricular and Extra-curricular Activities

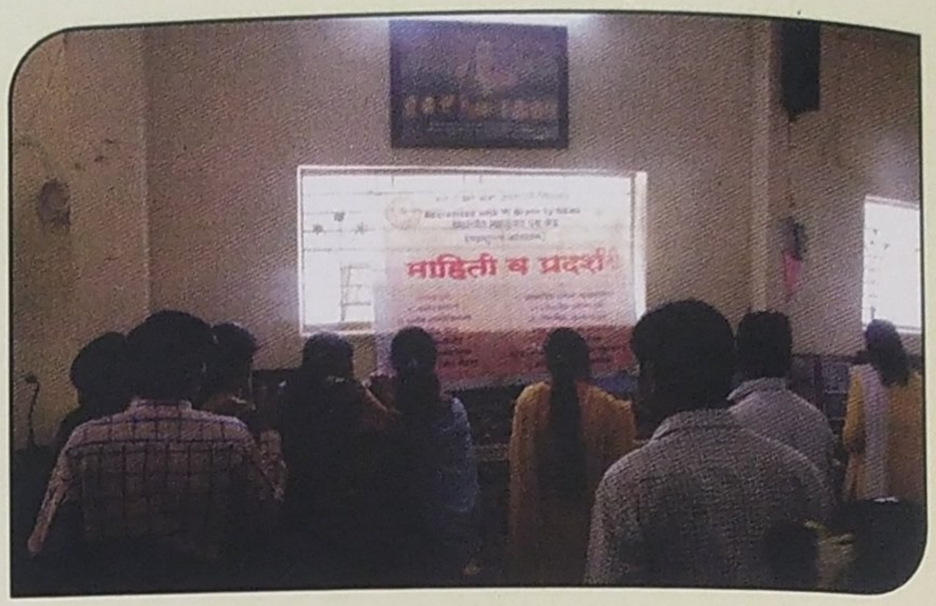
Blood and Health Check-up Camp

Celebration of Library Day

Computer Literacy Campaign

Exhibition on Mahanubhav Panth

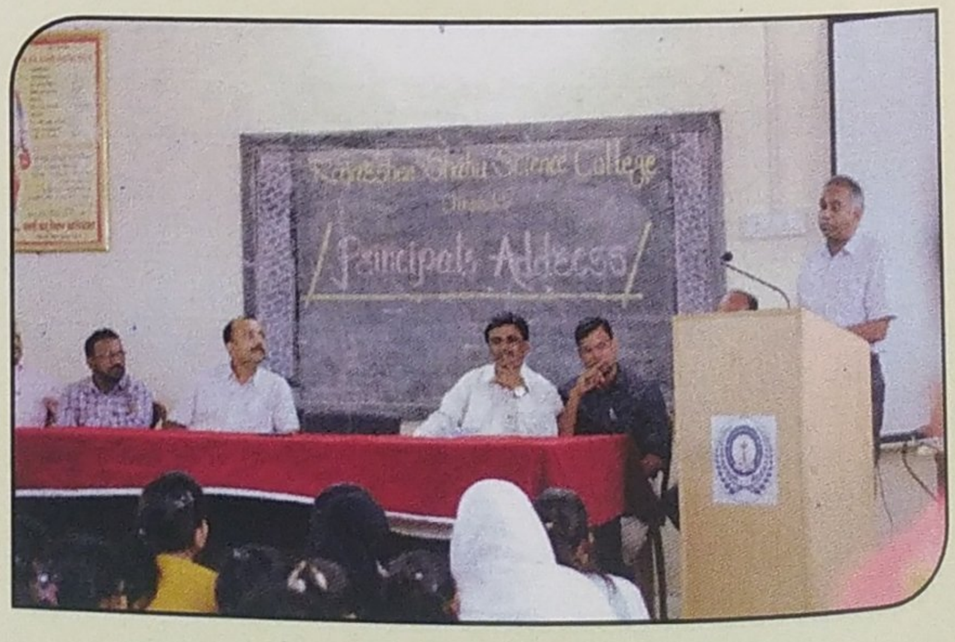
Health Campaign for Adolescent Girls

Intercollegiate Chemi-Quiz Competition

International Women's Day

Principals Address

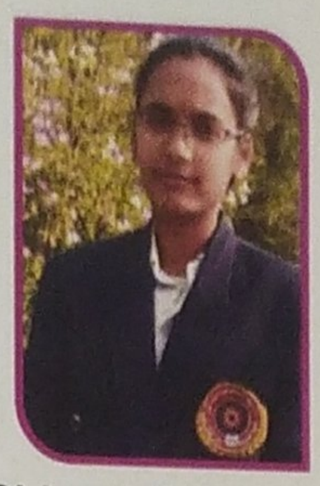
Scanned by TapScanner

Congratulations

Sports Achievements

Ku. Akshata Sawadh
Represented inter University
in Hockey

Ku. Shivani Rahangadale
Inter University in Football

Best Student of the Year Ku. Vaishnvi Bhond

Scanned by TapScanner

- प्रकाशक -

प्राचार्य

राजर्षी शाहू विज्ञान महाविद्यालय

चांदूर रेल्वे, जि. अमरावती. फोन ०७२२२-२५४१११

• www.rssc.edu.in • email - rajarsheeshahucollege@rediffmail.com

Scanned by TapScanner